Załącznik nr 1 do Uchwały nr 1 Zarządu „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ” z dnia 13.10.2021 r.

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023

Obejmująca obszar 6 gmin położonych w Powiecie Rypińskim w Województwie Kujawsko-Pomorskim

Gminy wiejskie: Brzuze, Rogowo, Rypin, Skrwilno, Wąpielsk i Gmina miejska Rypin

Opracowana przez

„Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ”

Spis treści

Wstęp ***5***
1. Charakterystyka LGD ***6***
1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia 6
1.2. Obszar 6
1.3. Potencjał LGD 9
1.3.1. Opis sposobu powstawania i doświadczenie LGD 9
1.3.2. Reprezentatywność LGD 14
1.3.3. Organ decyzyjny – Rada 17
.3.4. Zasady funkcjonowania LGD 18
1.3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd. 19
2. Partycypacyjny charakter LSR ***20***
3. Diagnoza – opis obszaru i ludności ***25***
3.1. Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, ich problemy oraz obszary interwencji 25
3.2. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze 28
3.2.1. Potencjał demograficzny 28
3.2.2. Sytuacja społeczna 30
3.2.3. Sytuacja gospodarcza 32
3.3. Wewnętrzna spójność obszaru LSR 38
3.4. Uwarunkowania kulturowe 38
3.4.1. Dziedzictwo kulturowe – materialne 38
3.4.2. Dziedzictwo kulturowe – niematerialne 39
3.5. Obszary atrakcyjne turystycznie i produkt lokalny 40
3.6. Charakterystyka rolnictwa 41
3.7. Zasoby naturalne jako potencjał obszaru LGD 42
3.8. Odnawialne źródła energii 43
3.9. Edukacja ekologiczna 44
3.10. Obrona cywilna 44
4. Analiza SWOT ***44***
5. Cele i wskaźniki ***50***
6. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru ***65***
6.1. Sposób oceny i wyboru operacji realizowanych indywidualnie przez podmioty inne niż LGD 66
6.2. Sposób oceny i wyboru grantów w ramach projektów grantowych 67
6.3. Sposób oceny i wyboru wniosków na operacje własne LGD 67
6.4. Procedura zmiany kryteriów wyboru projektów 68
6.5. Powiązanie lokalnych kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami 69
7. Plan działania ***71***
8. Budżet LSR ***72***
8.1. Ogólna charakterystyka budżetu 72
8.2. Opis powiązań budżetu z celami 72
9. Plan Komunikacji ***74***
10. Zintegrowanie ***79***
10.1. Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategicznymi 79
10.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć 83
11. Monitoring i ewaluacja ***85***
12. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko ***89***
13. Wykaz wykorzystanej literatury ***89***
14. Załączniki do LSR ***90***

Indeks tabel

Tabela 1: Liczba ludności obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" z podziałem na płeć. 7
Wykres 2: Liczba ludności obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", 8
Tabela 3: Działania w ramach nabywania umiejętności i aktywizacji zrealizowane przez LGD w latach 2012-2015, opracowanie własne. 11
Tabela 4: Projekty współpracy zrealizowane w latach 2011-2014, opracowanie własne. 12
Tabela 5: Stopień wykorzystania budżetu przez wnioski wybrane do dofinansowania przez LGD w okresie 2007-2013,opracowanie własne na podstawie ostatniego aneksu do umowy ramowej. 13
Tabela 6: Członkowie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" – osoby fizyczne, opracowanie własne 15
Tabela 7: Członkowie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" – osoby prawne, opracowanie własne 15
Tabela 8: Reprezentatywność poszczególnych sektorów w składzie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", opracowanie własne 15
Tabela 9: Skład Rady LGD, opracowanie własne. 17
Tabela 10: Dokumenty wewnętrzne regulujące działanie LGD, opracowanie własne. 19
Tabela 11: Procedura rekrutacji pracowników, opracowanie własne. 20
Tabela 12: Metody partycypacyjne wykorzystane w procesie tworzenia LSR, opracowanie własne. 23
Tabela 13: Etapy przygotowania LSR, opracowanie własne. 24
Tabela 14: Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, ich problemy i obszary interwencji, opracowanie własne. 28
Tabela 15: Liczba ludności obszaru LGD z podziałem na płeć. 28
Tabela 16: Wskaźnik przyrostu naturalnego na obszarze LGD. 29
Tabela 17: Ruch naturalny na obszarze LGD z podziałem na gminy w roku 2013 29
Tabela 18: Wewnętrzne migracje na terenie LGD w 2013 roku 29
Tabela 19: Zagraniczne migracje ludności z obszaru LGD w 2013 roku , 30
Tabela 20: Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym na obszarze LGD, 30
Tabela 21: Wskaźnik deprywacji lokalnej w gminach z obszaru LGD, opracowanie własne na podstawie „Oceny zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2014 rok-wersja rozszerzona" 31
Tabela 22: Pracujący wg płci, rodzajów działalności, z podziałem na gminy w latach 2012 i 2013 32
Tabela 23: Pracujący wg sektorów ekonomicznych 33
Tabela 24: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (PLN) na obszarze LSR w latach 2010-2013 33
Tabela 25: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w latach 2010-2013 w relacji do średniej krajowej (Polska=100) 34
Tabela 26: Dochód na 1 mieszkańca w gminach na terenie LSR, 34
Tabela 27: Stopa bezrobocia rejestrowanego na obszarze LGD w latach 2010-2013 na tle województwa kujawsko-pomorskiego oraz całego kraju, Źródło: www.polskawliczbach.pl/powiat_rypinski na podstawie danych GUS 2013 34
Tabela 28: Wybrane kategorie bezrobotnych według obszaru objętego LGD w 2013r. 35
Tabela 29: Bezrobotni na obszarze LGD w 2013 r. według grup wieku oraz czasu pozostawania bez pracy w miesiącach 35
Tabela 30: Bezrobotni zarejestrowani na obszarze LGD oraz oferty pracy (wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej) 36
Tabela 31: Liczba podmiotów gospodarki narodowej na terenie LSR, 37
Tabela 32: Analiza SWOT – odniesienie do diagnozy, opracowanie własne 48
Tabela 33. Cele i wskaźniki, opracowanie własne. 62
Tabela 34: Budżet LSR, opracowanie własne 73
Tabela 35: Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020 73
Tabela 36: Spójność celów i założeń LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategicznymi, opracowanie własne. 83
Tabela 37: Harmonogram działań ewaluacyjnych, opracowanie własne. 88

Indeks ilustracji, wykresów i diagramów

Ilustracja 1: *Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR (opracowanie własne)* *6*

Wykres 1: *Powierzchnia obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ”, opracowanie własne.* *7*

Wykres 2: *Liczba ludności obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ”,* *8*

Diagram 1: *Matryca logiczna dla celu ogólnego 1, opracowanie własne.* *51*

Diagram 2: *Matryca logiczna dla celu ogólnego 2, opracowanie własne.* *53*

Diagram 3: *Matryca logiczna dla celu ogólnego 3, opracowanie własne.* *55*

Diagram 4: *Typy operacji realizowane w ramach LSR, opracowanie własne.* *66*

Diagram 5: *Komunikacja. Zagrożenia i środki zaradcze, opracowanie własne.* *78*

Wstęp

Celem Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność jest wykształcenie w lokalnych samorządach, ale przede wszystkim w społeczeństwie, czynnej postawy w działaniu na rzecz własnego rozwoju, a także umiejętności porozumiewania się, wyrażania własnych opinii, umiejętności wypracowywania kompromisu na rzecz wspólnego dobra. Właśnie w oparciu o te założenia powstał dokument strategiczny, jakim jest Lokalna Strategia Rozwoju „Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania Gminy Dobrzyńskich Region Północ".

Dzięki aktywnemu włączeniu się społeczeństwa i pełnej integracji przedstawicieli wszystkich sektorów obszaru Lokalnej Grupy Działania oraz przedstawicieli różnych grup społecznych, powstał dokument, który stanie się bazą do realizowania działań zmierzających do wyeliminowania najważniejszych problemów zdiagnozowanych na obszarze działania „Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ", w tym walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Pozwoli także na realizację działań zmierzających do pełnego wykorzystania potencjału obszaru, a tym samym wpływających na rozwój gospodarczy oraz aktywność społeczno-zawodową na obszarze Lokalnej Strategii Rozwoju.

1. Charakterystyka LGD

1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Lokalna Grupa Działania posiada status prawny stowarzyszenia „specjalnego", działającego pod nazwą **„Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ"**. Siedzibą Stowarzyszenia jest miejscowość Rypin w województwie kujawsko-pomorskim.

Stowarzyszenie działa na mocy:

- ustawy z dnia 7 kwietnia 1989r. Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U.z 2001r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.),
- rozporządzenia nr 1303/2013 z dnia 17.12.2013r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS, Funduszu Spójności, EFRROW oraz EFMR oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące EFRR, EFS, Funduszu Spójności i EFMR oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, s. 320),
- rozporządzenia nr 1305/2013 z dnia 17.12.2013r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 20.12.2013, s. 487),
- ustawy z dnia 20.02.2015 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW w ramach PROW na lata 2014-2020,
- ustawy z dnia 20.02.2015 o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności,
- Statutu.

1.2. Obszar

Obszar funkcjonowania partnerstwa działającego jako „Stowarzyszenie Lokalnej Grupy Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" obejmuje powiat rypiński – Ziemia Dobrzyńska – w województwie kujawsko-pomorskim, w którego skład wchodzi 6 jednostek samorządu terytorialnego: 1 gmina miejska Rypin oraz 5 gmin wiejskich: Brzuze, Rogowo, Rypin, Skrwilno, Wąpielsk. Obszar **jest spójny przestrzennie** w rozumieniu kontekstu geograficznego, gdyż każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc zwarty geograficznie obszar.

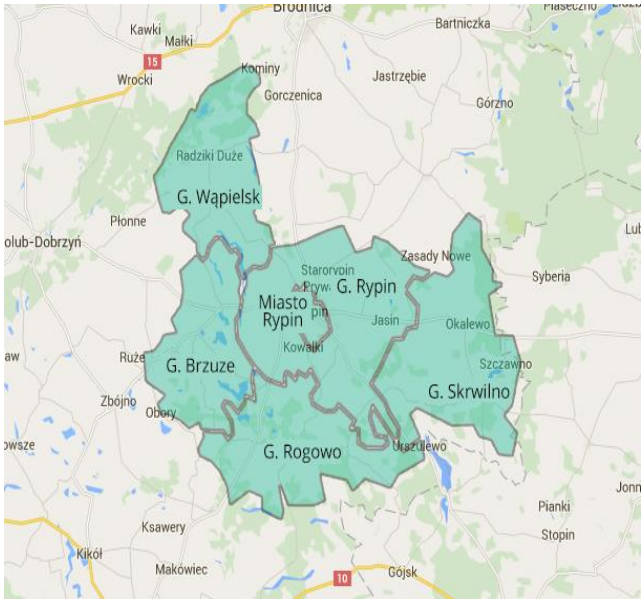

Ilustracja 1: Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR (opracowanie własne)

Obszar LGD graniczy z następującymi powiatami:

- brodnickim (województwo kujawsko-pomorskie)
- golubsko-dobrzyńskim (województwo kujawsko-pomorskie)
- lipnowskim (województwo kujawsko-pomorskie)

- sierpeckim (województwo mazowieckie)
- żuromińskim (województwo mazowieckie)

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020 obejmuje nowy, w porównaniu z poprzednią LSR na okres 2007-2013 obszar działania: gminę miejską Rypin. Zmniejsza się natomiast zasięg terytorialny, który nie będzie obejmował gminy Górzno, gminy Osiek oraz gminy Świedziebnia. Tym samym **zakres terytorialny całej LGD obejmuje powierzchnię wynoszącą 586 km² (Rypin m. – 10 km², Rypin w. – 131 km², Brzuze – 86 km², Rogowo – 141 km², Skrwilno – 123 km², Wąpielsk – 95 km²)**, co stanowi **3,26% obszaru województwa kujawsko-pomorskiego** (17972 km²), oraz **1,19% obszaru Polski** (312679 km²).

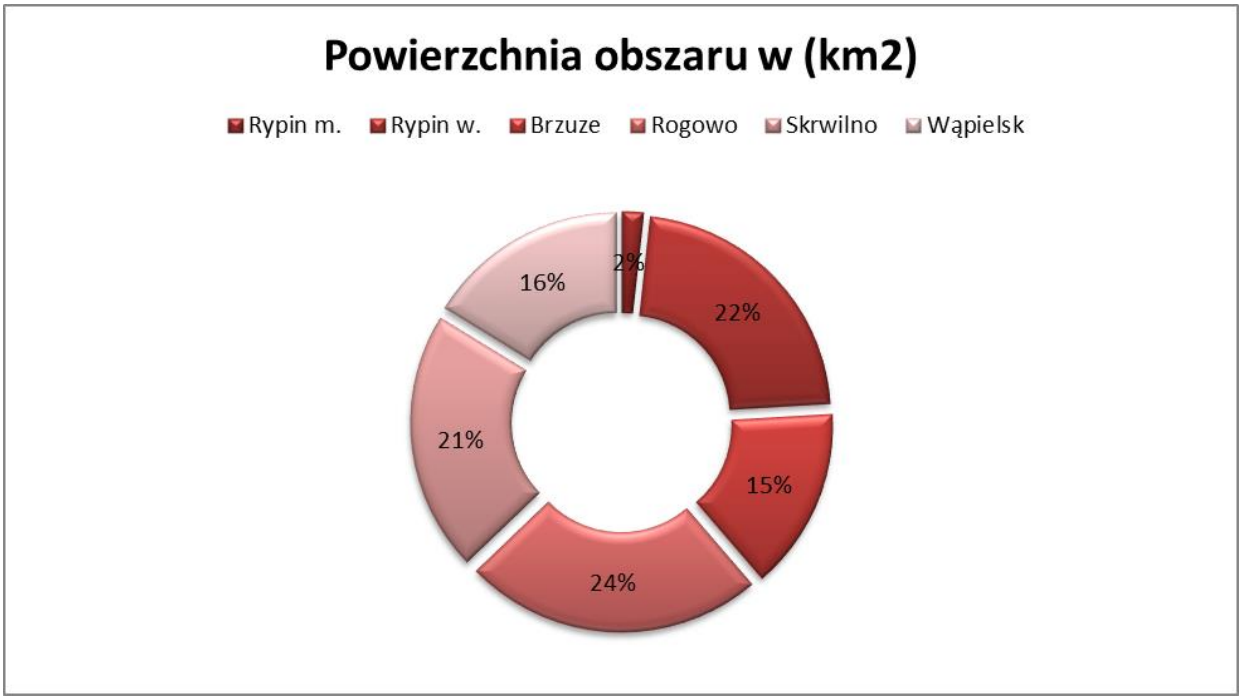

Wykres 1: Powierzchnia obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", opracowanie własne.

Teren obszaru LGD w 2013 r. zamieszkiwało łącznie 44 723 osób. Podział ze względu na zamieszkiwane gminy oraz płeć pokazano w poniższej tabeli:

Gmina	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Rypin m.	16834	8059	8775
Rypin w.	7407	3821	3586
Brzuze	5417	2732	2685
Rogowo	4857	2452	2405
Skrwilno	6096	3026	3070
Wąpielsk	4112	2040	2072
Razem	44723	22130	22593

Tabela 1: Liczba ludności obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" z podziałem na płeć.
Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2013

Poniżej zamieszczono dane statystyczne dotyczące podziału mieszkańców obszaru LGD ze względu na płeć zilustrowane w formie wykresu:

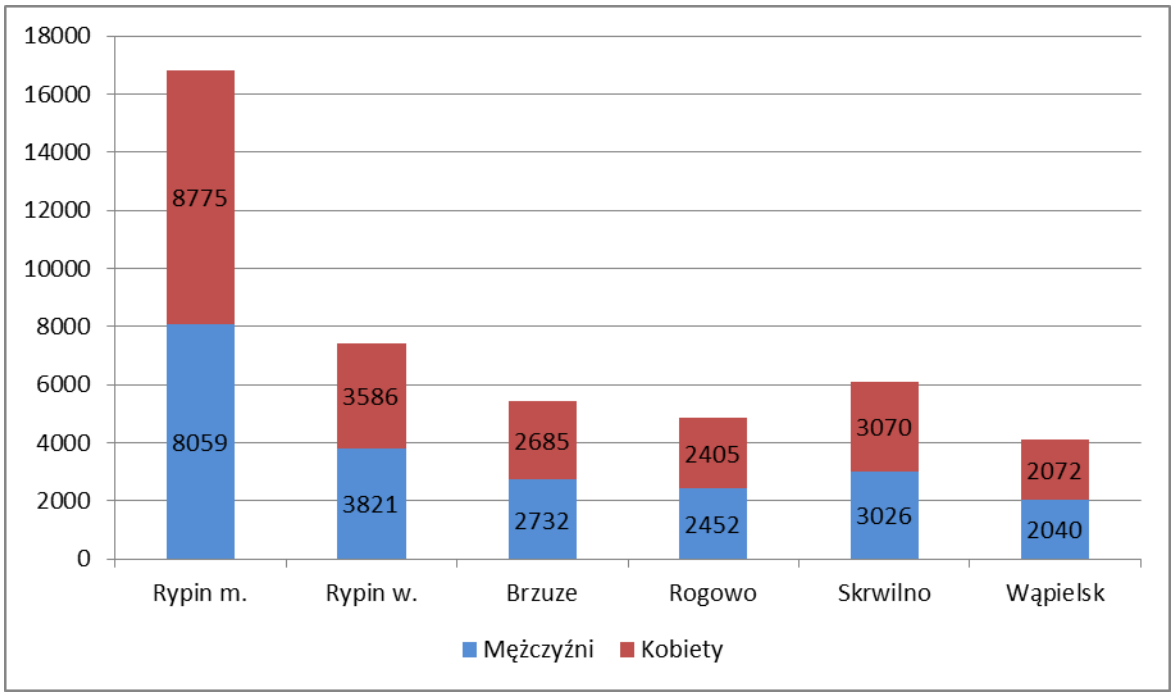

Wykres 2: Liczba ludności obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ",
Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2013

Inicjatywy służące włączeniu obywateli na szczeblu lokalnym w realizację działań na rzecz rozwoju lokalnego, zaplanowane w Lokalnej Strategii Rozwoju opracowanej i wdrażanej przez „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", w perspektywie finansowej 2014-2020 zostaną sfinansowane z następujących Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (EFSI):

- Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Europejskiego Funduszu Społecznego.

Obszar LGD nie jest terenem rybackim, w związku z tym nie przewidziano finansowania z Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego. Zgodnie z wynikami przeprowadzonej diagnozy obszaru, który charakteryzuje się dużą spójnością, oddziaływanie poszczególnych funduszy EFSI będzie możliwe na całym obszarze objętym LSR.

1.3. Potencjał LGD

1.3.1. Opis sposobu powstawania i doświadczenie LGD

„Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" zostało zarejestrowane w Sądzie Rejonowym w Toruniu dnia 7 kwietnia 2006r. pod numerem KRS 0000254737, REGON: 340165717, NIP: 8921434967. Partnerstwo jest kontynuacją LGD, która realizowała LSR w okresie programowania 2007-2013 na podstawie umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR. Celem powstania LGD jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz obszaru obejmującego miasto Rypin, a także aktywizowanie ludności obszaru LGD poprzez włączenie mieszkańców tego terenu w realizację lokalnej strategii rozwoju. LGD jest bowiem organizacją otwartą, nieustannie zachęcającą mieszkańców, instytucje sektora publicznego, prywatnego oraz organizacje pozarządowe do podejmowania różnorodnych inicjatyw.

Inicjatywa utworzenia LGD zrodziła się w Stowarzyszeniu Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu nad Wisłą, którego pierwotne plany obejmowały stworzenie Partnerstwa obejmującego niemal cały, jednolity obszar Ziemi Dobrzyńskiej. Uzasadnieniem dla takich planów był spójny charakter obszaru Ziemi Dobrzyńskiej, wyrażający się w sferze społecznej, gospodarczej, historycznej i kulturowej. Z uwagi jednak na wymogi formalne **Pilotażowego Programu Leader+,** związane z ograniczeniem wielkości LGD do 100 tys. mieszkańców, pomysł ten nie mógł być zrealizowany. W związku z powyższym zdecydowano o stworzeniu dwóch grup na Ziemi Dobrzyńskiej – Północnej i Południowej. Prace przygotowawcze nad koncepcją i opracowaniem wniosku do **I schematu PPL+** trwały od 2004 roku i obejmowały szereg konsultacji społecznych z przedstawicielami Urzędów Gmin, mieszkańcami i miejscowymi liderami z organizacji społecznych i przedsiębiorstw. W efekcie przygotowano dwa bliźniacze wnioski, które uzyskały najlepsze noty w województwie kujawsko-pomorskim i były jednymi z najlepszych w kraju. Podstawowym zadaniem do zrealizowania w ramach Schematu I było zawiązanie Lokalnej Grupy Działania. W tym celu po podpisaniu umowy z FAPA na dofinansowanie Projektu przystąpiono do tworzenia LGD. Po konsultacjach z przedstawicielami wszystkich gmin objętych projektem i w trakcie prowadzonych spotkań informacyjnych ze społecznością lokalną zdecydowano się na przyjęcie dla LGD formy prawnej Stowarzyszenia, jako najbardziej odpowiedniego dla efektywnej i sprawnej realizacji założonych celów **Programu Leader+**. Ideą przyświecającą pracy było zaangażowanie wszystkich sektorów, tj. publicznego, gospodarczego, organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego – co pozwoliło na osiągnięcie pewnego kompromisu, pomiędzy często różnymi interesami poszczególnych grup społecznych oraz położenie podstaw na rzecz przyszłej współpracy. Przyjęty zakres i harmonogram działań w **I schemacie Pilotażowego Programu Leader+** udało się w pełni zrealizować dzięki aktywnemu społeczeństwu, odkrytym lokalnym liderom oraz zaangażowaniu w prace nad projektem wielu inteligentnych i zaradnych mieszkańców.
Zakres realizacji projektu obejmował następujące rodzaje działań, rozdzielone na dwa etapy:

Etap I

1. Konferencja otwierająca – poświęcona „Pilotażowemu Programowi LEADER+" i jego znaczeniu dla rozwoju polskiej wsi. Celem konferencji było zapoznanie mieszkańców obszaru objętego projektem z **Programem Leader+** oraz możliwościami i korzyściami, jakie wiążą się z wdrożeniem PPL+. Spotkanie odbyło się 26.10.2005 r. w Rypinie. Zaproszono przedstawicieli sektora publicznego (urzędów gmin, szkół, bibliotek, nadleśnictw), organizacji pozarządowych (stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju wsi i gmin, Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej oraz innych organizacji), sektora gospodarczego (przedsiębiorcy), rolnicy i inni mieszkańcy terenu objętego projektem. Spotkanie miało charakter otwarty dla wszystkich chętnych mieszkańców, a plakaty ogłaszające miejsce i termin konferencji zostały rozwieszone na całym terenie objętym projektem w miejscach ogólnie dostępnych (np. urzędy gmin, szkoły, biblioteki, itd.).

2. Konsultacje z lokalną społecznością/przedstawicielami trzech sektorów w formie informacyjno-dyskusyjnych seminariów, na których omawiano plan działań w ramach I schematu PPL+, założenia PPL+, przykłady wdrożeń programu z innych państw Unii Europejskiej oraz prowadzono dyskusję z uczestnikami na temat możliwości rozwoju i wprowadzenia pozytywnych zmian we własnym otoczeniu. W trakcie spotkań wyłaniano też przedstawicieli/liderów trzech sektorów do LGD oraz stopniowo pracowano nad określeniem funkcji pełnionych przez jednostki w grupie. Efektem spotkań było podniesienie wiedzy i świadomości mieszkańców na temat Programu LEADER+ oraz możliwości, jakie się z nim wiążą. Mieszkańców zapoznano także z instytucją Lokalnej Grupy Działania oraz jej rolą w kształtowaniu życia regionalnego. Łącznie odbyło się 14 spotkań (po 3 godz. każde) – 2 spotkania w każdej z 7 gmin objętych projektem.

3. Badania ankietowe wśród uczestników spotkań informacyjno-dyskusyjnych – służyły one zdiagnozowaniu pewnych sfer (dla których dane są niedostępne z innych źródeł, bądź są niepełne czy trudne do zdobycia – np. sfera społeczna, kulturowa, historyczna), określeniu potrzeb poszczególnych sektorów, uzyskaniu opinii społeczeństwa w kwestiach problemowych i pomysłów – powstających oddolnie – na rozwój naszego obszaru przy optymalnym wykorzystaniu posiadanych

zasobów. Celem badania było także uzyskanie opinii społecznej w kwestii wyboru tematów wiodących oraz realizacji pożądanych zadań. Badaniu zostało poddanych łącznie 135 osób, po ok. 20 reprezentantów z każdej gminy.

Etap II:

1. Cykl spotkań informacyjno-szkoleniowych na temat Pilotażowego Programu LEADER+ przeznaczonych dla przedstawicieli samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz przedstawicieli organizacji reprezentujących sektor gospodarczy. Spotkania miały na celu dalsze prace nad sformalizowaniem grupy oraz podjęcie dyskusji nad możliwościami rozwoju naszego obszaru poprzez PPL+. Łącznie odbyło się 7 spotkań w każdej z gmin, w trybie ok. 5 godz. na spotkanie.

2. Opracowanie statutu i regulaminów LGD-proces obejmował konsultacje w zakresie wyboru formy prawnej odpowiadającej specyfice powołujących go podmiotów i realizacji założeń **Pilotażowego Programu Leader+.**

3. Utworzenie LGD (w tym rejestracja grupy)-LGD powołano w formie Stowarzyszenia. Zdecydowano się na tę formę organizacyjną LGD, ze względu na możliwość równego dostępu do LGD przedstawicieli sektora publicznego, organizacji pozarządowych, sektora gospodarczego, rolników i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego (nie zrzeszonych w żadnych strukturach organizacyjnych).

Spotkanie założycielskie Lokalnej Grupy Działania odbyło się w Toruniu w dniu 4 stycznia 2006 roku. Wydarzenie to zapoczątkowało proces rejestracji LGD, zakończony powodzeniem dnia 7 kwietnia 2006 roku i wpisem do Krajowego Rejestru Sądowego pod nazwą Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ (w późniejszym okresie nastąpiła modyfikacja nazwy), a w jego skład weszły 24 osoby – członkowie zwyczajni Stowarzyszenia.

4. Koordynacja procesu – przygotowanie końcowego opracowania (na podstawie wytycznych i analiz wynikających z prac LGD) pt.: „Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich (ZSROW)". W ramach cyklu spotkań odbyły się zebrania istniejącego już LGD w celu prac nad ostatecznym określeniem tematów wiodących, celów strategicznych i zadań służących ich realizacji. Łącznie odbyło się 10 spotkań. W efekcie wyznaczono tematy wiodące, cele strategiczne oraz zadania służące ich realizacji. Został wyznaczony także budżet projektu.

5. Organizacja seminarium podsumowującego I schemat i prezentacja ZSROW.

Uwieńczeniem prac I schematu PPL+ było złożenie wniosku o dofinansowanie projektu do II schematu Pilotażowego Programu Leader+ w dniu 19.06.2006 r.

Złożony w 2006 r. w ramach II schematu PPL+ wniosek o dofinansowanie projektu został pozytywnie oceniony, co zaowocowało kolejnym bardzo ważnym wydarzeniem w życiu naszej LGD. Było to podpisanie umowy i otrzymanie dofinansowania w ramach PPL+ schemat II projektu pn.: "Bogactwo naturalne i kulturowe drogą do poprawy jakości życia na Ziemi Dobrzyńskiej". Projekt był realizowany od początku 2007r. do połowy roku 2008 i obejmował szereg powiązanych ze sobą działań, w tym m.in: szkolenia, doradztwo, sieciowanie i wymianę doświadczeń, organizację imprez promujących obszar LGD, promocję, przygotowanie dokumentacji technicznej dla inwestycji.

Jednym z celów, jakie stawia przed sobą „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" jest także propagowanie idei partnerstwa trójsektorowego i rozwoju obszarów wiejskich poprzez **Program LEADER+** na terenach sąsiadujących z obszarem działania LGD, a w szczególności na terenie gmin, przylegających do obszaru LGD – nie zaangażowanych jednak w działania Programu LEADER+. **Działania te będą podejmowane w kontekście zainicjowania współpracy lub włączenia gmin do naszego LGD. Efektem tych działań, już po zakończeniu II schematu PPL+ było przyłączenie do LGD gminy Rogowo.**

Po zakończeniu realizacji **II schematu Programu LEADER+** LGD zaczęła przygotowania do przystosowania swojej struktury i formy prawnej do wymogów ustawy z 7 marca 2007 roku o wspieraniu obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Dostosowanie do wymogów ustawy z 7 marca 2007 r. polegało głównie na zmianie w Statucie polegającej na wprowadzeniu zapisu o możliwości bycia członkiem zwyczajnym przez osobę prawną i powołaniu organu decyzyjnego. Na tym etapie członkami zwyczajnymi Stowarzyszenia stały się gminy z obszaru LGD.

Działania w ramach nabywania umiejętności i aktywizacji zrealizowane przez LGD w latach 2012-2015:

ROK	NAZWA DZIAŁANIA
2012	- opracowanie i wydruk informatora beneficjenta, - 10 lipca: organizacja i przeprowadzenie szkolenia z działań „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" oraz

	„Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" w Osieku - 18 sierpnia: wyjazd studyjny na Festiwal Smaku do Gruczna, - 8 września: udział w festynie „Barwy lata, dary jesieni" w Przysieku, - opracowanie i wydruk mapy z atrakcjami dla turystów, z zaznaczeniem projektów zrealizowanych w ramach działania *Odnowa i rozwój wsi* oraz *Małe projekty,*
2013	- zakup gadżetów promocyjnych, - opracowanie, wykonanie i zainstalowanie skrzynek do Geocachingu, - 1-25 marca: organizacja konkursu „Wielkanocna pisanka", - 10 marca: zorganizowanie i przeprowadzenie w Rypinie szkolenia z działań „Małe projekty", „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" (szkolenie dotyczące wypełniania wniosków, zasad udzielania pomocy z ww. działań oraz spełniania kryteriów dostępu – 10 osób), - 23 kwietnia: zorganizowanie i przeprowadzenie w Rogowie szkolenia z działań „Małe projekty", „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" (11 osób), - 12 maja: udział w Targach Turystyczno-Ogrodniczych „Lato na Wsi" w Minikowie, - 25 maja: organizacja zawodów strzeleckich w Górznie, - 3 lipca: organizacja i przeprowadzenie szkolenia dla lokalnych liderów pn. „Zagrody edukacyjne" (29 osób), - 22-26 sierpnia: udział w „Jarmarku Podhalańskim" w Nowym Targu-promocja obszaru LGD i realizacji LSR oraz zaprezentowanie dorobku lokalnych artystów, twórców ludowych oraz producentów wiejskiej żywności. Informowanie o założeniach i stanie wdrażania LSR, - 8 września: udział w organizowanych w Rypinie Dożynkach Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Promocja obszaru LGD i realizacji LSR oraz zaprezentowanie dorobku lokalnych artystów, twórców ludowych oraz producentów wiejskiej żywności. Informowanie o założeniach i stanie wdrażania LSR - 14 września: udział w festiwalu „Barwy lata, dary jesieni" - 12 października: wyjazd studyjny do zagrody edukacyjnej oraz udział w warsztatach „Od ziarenka do bochenka" i „Droga mleczna" w Małym Głęboczku, - 25 listopada-20 grudnia: organizacja konkursu „Najpiękniejsza ozdoba choinkowa".
2014	- zakup gadżetów promocyjnych, - opracowanie i wykonanie odznak (przypinek) dla „Geocachingowców", - 17.03. Wąpielsk-organizacja i przeprowadzenie szkolenia z działania „Małe projekty". Szkolenie dotyczące zasad przyznawania pomocy i wypełniania wniosku wraz z dokonywaniem uzupełnień z działania „Małe projekty", - 24 marca-11 kwietnia: zorganizowanie przez Biuro LGD konkursu „Najpiękniejsza ozdoba wielkanocna", - 6 czerwca: udział w IV Pikniku Leader w Radzyniu Chełmińskim, - 9 lipca-udział w zorganizowanym w Czernikowie Kongresie Dobrzynian (rozdawanie ulotek, materiałów promocyjnych, prezentacja dorobku lokalnych artystów, twórców ludowych, informowanie o stanie wdrażania i założeniach LSR), - 10-14 września: udział w wizycie studyjnej pn. „Kobiety na wsi – drogi rozwoju, pomysły i innowacje" Hiszpania, Murcia. Zapoznanie się z dobrymi praktykami, poznanie sposobów promocji lokalnych produktów i ich prezentacji - 13 września: udział w festiwalu „Barwy lata, dary jesieni" w Przysieku, - 18 września: wyjazd studyjny „Inkubatora kuchennego" przy KPODR w Minikowie,
2015	– zakup gadżetów promocyjnych, – organizacja konkursu „Wielkanocna pisanka", – 14 maja: wizyta studyjna w Garncarskiej Wiosce (43 osoby), w celu zapoznania się z dobrymi praktykami, - 7 czerwca: udział w IV Pikniku Leader w Radzyniu Chełmińskim - 15-19 czerwca: wizyta studyjna w Portugalii-"Rozwój lokalny kierowany przez społeczność – przykłady projektów", - wydruk mapy obszaru LGD (3000 sztuk) z uaktualnionymi naniesionymi projektami zrealizowanymi z działań *Małe projekty* i *Odnowa i rozwój wsi*

Tabela 3: Działania w ramach nabywania umiejętności i aktywizacji zrealizowane przez LGD w latach 2012-2015, opracowanie własne.

Projekty współpracy zrealizowane przez „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" zostały wymienione w poniżej tabeli:

ROK	TYTUŁ PROJEKTU WSPÓŁPRACY	KWOTA
2011	Kujawsko-Pomorskim Szlakiem Lokalnych Grup Działania	31.591,00
2013	„Ziemia Dobrzyńska i Chełmińska – promocja jakiej nie było"	przyznana – 30.815,00 wypłacona – 30.767,10
2014	Patrol Historyczny – organizacja żywych spotkań z historią	62.053,60

Tabela 4: Projekty współpracy zrealizowane w latach 2011-2014, opracowanie własne.

Operacje realizowane przez LGD oraz Beneficjentów działań w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009-2015 wywarły wpływ na rozwój regionu i obszarów wiejskich, głównie dzięki metodzie podejścia Leader, integrującej w sobie potencjał trzech sektorów – społecznego, gospodarczego i publicznego. Także zintegrowane podejście do rozwoju obszaru, dążące do efektywnego wykorzystania zasobów ludzkich, kulturowych, przyrodniczych, gospodarczych dało zupełnie nową jakość w rozwoju wsi. Cele określone w LSR ukierunkowane były na konkretne oddziaływanie wpływające na rozwój obszaru LSR i jego mieszkańców:

Cele ogólne, szczegółowe i przedsięwzięcia zrealizowane w ramach LSR na lata 2009-2015:

Cel ogólny nr 1: *Stworzenie warunków powstania miejsc pracy i źródeł dochodu dla mieszkańców*

1.1. Wzrost przedsiębiorczości na terenie LGD
1.2. Wzrost kwalifikacji mieszkańców LGD w zakresie pozyskiwania środków na działalność gospodarczą

Cel ogólny nr 2: *Stworzenie szerokiej oferty w zakresie kultury, sportu i rekreacji, wykorzystującej lokalne zasoby, angażującej mieszkańców i atrakcyjnej dla turystów*

2.1. Rozwój działalności turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej na terenie LGD
2.2. Rozwój infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej na terenie LGD

Cel ogólny nr 3: *Optymalne zagospodarowanie i wypromowanie posiadanych zasobów naturalnych i kulturowych*

3.1. Wzrost wykorzystania walorów lokalnych obszaru LGD
3.2. Promocja tożsamości i produktów lokalnych obszaru LGD

Przedsięwzięcie 1 – Przedsiębiorczy Dobrzyniacy – silna gospodarka regionu
Przedsięwzięcie 2 – Obszar LGD tętniący życiem społeczno-kulturalnym
Przedsięwzięcie 3 – "Dobre, bo dobrzyńskie"

„Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" w okres programowania 2014-2020 wkracza jako doświadczony podmiot, silnie ukorzeniony w środowisku lokalnym. Duże doświadczenie członków LGD oraz kadry zarządzającej przyczyni się do sprawnego działania Stowarzyszenia. Konieczność śledzenia zmian prawnych, dynamika potrzeb mieszkańców i dostosowywanie do nich LSR, prowadzone i odbyte szkolenia, doprowadziły po kliku latach działania do pełnej specjalizacji w tematyce pozyskiwania i zarządzania środkami z Europejskiego Funduszu Rolnego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz wdrażaniu podejścia LEADER. Zgodnie z opisem stanowisk wymagania konieczne w stosunku do pracownika na stanowisku Kierownik biura to: wykształcenie wyższe, min. 3-letni staż w pracy biurowej, min. 1 rok stażu pracy w LGD lub innej organizacji pozarządowej, znajomość zagadnień związanych z RLKS, doświadczenie w zakresie doradztwa związanego z pozyskiwaniem funduszy unijnych, praktyczna znajomość pakietu MS Office. Obecnie osoba na stanowisku Kierownika biura jest zatrudniona od 2009 roku i posiada duże doświadczenie m.in. w przygotowywaniu sprawozdań merytorycznych, finansowych oraz wniosków o przyznanie pomocy na funkcjonowanie LGD, a także doświadczenie w przygotowywaniu wniosków na projekty współpracy, w tym wniosków o płatność, w przeprowadzaniu doradztwa dla beneficjentów w zakresie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy na realizację operacji, pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rozwój obszaru LGD, wpisujących się w cele statutowe LGD i LSR. Na stanowisku Specjalista ds. wdrażania LSR przewidziano wymagania m.in. w zakresie doświadczenia w realizacji co najmniej 1 projektu finansowanego

ze środków unijnych, w koordynacji i rozliczaniu co najmniej 1 projektu finansowanego ze środków unijnych, znajomości zagadnień związanych z RLKS, jak również znajomości zagadnień związanych z funkcjonowaniem Programu Leader.

Jednakże, mając na celu zapewnienie realizacji LSR na odpowiednim poziomie, z uwzględnieniem dynamiki zmian w przepisach prawnych i wytycznych, przewidziano także w tym okresie programowania **szkolenia dla Członków Rady i Pracowników Biura LGD**.

Pracownicy biura będą delegowani do udziału w szkoleniach i seminariach organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Sieć LGD, KSOW. W ramach szkoleń preferowane są szkolenia z zakresu: uwarunkowań prawnych wdrażania LSR na lata 2014-2020, wdrażania, aktualizacji i nadzoru dokumentów strategicznych, skutecznego wdrażania instrumentu RLKS, komunikacji w zespole, zarządzania czasem, rozwoju osobistego.

Ponadto w opisie stanowisk pracy **wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy**, jako **metodę ich pomiaru** przewidziano ankietę monitorującą (*Ankieta monitorująca zakres animacji lokalnej i współpracy*). **Dla stanowisk pracy związanych z udzielaniem doradztwa jako sposób pomiaru jakości świadczonej usługi przyjęto badanie ankietowe**. Kwestionariusz ankiety będzie można wypełnić po skorzystaniu ze wsparcia. Ankieta będzie anonimowa:

- kwestionariusz ankiety nie będzie zawierać tzw. metryczki z pytaniami o imię, nazwisko, czy płeć lub wiek, a respondent będzie musiał ewentualnie zaznaczyć przynależność do grupy defaworyzowanej,
- wypełniony kwestionariusz będzie wrzucany do zamkniętej skrzynki, którą raz na kwartał będą otwierać i opróżniać pracownicy Biura LGD, co uniemożliwi identyfikację respondentów.

Kwestionariusze będą analizowane, a w przypadku negatywnej oceny jakości prowadzonego doradztwa, zostaną podjęte działania naprawcze uwzględniające uwagi z analizy kwestionariuszy.

Efektem dotychczasowych działań „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" są nie tylko działania własne na rzecz mieszkańców, udział w targach, doradztwo w pozyskiwaniu środków, ale również realizacja projektów partnerskich, współfinansowanych ze środków zewnętrznych. Rada LGD oceniła do tej pory 125 wniosków o przyznanie pomocy złożonych przez mieszkańców obszaru LGD, a dofinansowanie przyznano 94 wnioskom na łączną kwotę 4.745.549,28 PLN.

Wartość wykorzystania budżetu na wnioski wybrane do dofinansowania przez LGD, dla których została wypłacona pomoc finansowa:

Działanie	Limit	Liczba projektów	Łączna wartość dotacji	%
Odnowa i rozwój wsi	3.060.665,19 PLN	31	3.031.891,19 PLN	99,06%
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	319.812,00 PLN	5	304.185,70 PLN	95,11 %
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	654.622,48 PLN	10	654.307,05 PLN	99,95 %
Małe projekty	790.732,33 PLN	48	755 165,34 PLN	95,50%

Tabela 5: Stopień wykorzystania budżetu przez wnioski wybrane do dofinansowania przez LGD w okresie 2007-2013,opracowanie własne na podstawie ostatniego aneksu do umowy ramowej.

ich skala jest zdecydowanie za mała, dlatego LGD w obecnym okresie programowania w dalszym ciągu będzie koncentrować się na rozwiązywaniu problemów związanych z tymi obszarami. Będzie przy tym bazować na potencjale, który został wypracowany w poprzednim okresie.

1.3.2. Reprezentatywność LGD

Partnerstwo LGD jest dynamicznym podmiotem dostosowującym się do lokalnej specyfiki, w której skład wchodzą przedstawiciele instytucji publicznych, lokalnych partnerstw społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. W poniżej zamieszczonych tabelach przedstawiono podział członków „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" na osoby fizyczne oraz osoby prawne, a także wskazano, który sektor reprezentują:

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce zamieszkania	Gmina	Reprezentowany sektor
1	Jan Kwiatkowski	Marianki	Rypin	społeczny
2	Adam Łapkiewicz	Rypin	Miasto Rypin	społeczny
3	Balbina Kończalska	Starorypin Rządowy	Rypin	gospodarczy
4	Dariusz Trojakowski	Starorypin Prywatny	Rypin	mieszkańcy
5	Piotr Chmielewski	Sikory	Rypin	gospodarczy
6	Michał Korsak	Balin	Rypin	społeczny
7	Agata Ciechanowska	Giżynek	Brzuze	społeczny
8	Piotr Przybylski	Żałe	Brzuze	gospodarczy
9	Andrzej Jankowski	Rypin	Miasto Rypin	społeczny
10	Kazimierz Tomasz Maklakiewicz	Dobre	Brzuze	gospodarczy
11	Marianna Przybylska	Kleszczyn	Brzuze	gospodarczy
12	Robert Komasara	Brodnica	Miasto Brodnica	społeczny
13	Emilia Jaskólska	Okalewo	Skrwilno	społeczny
14	Robert Celebucki	Kotowy	Skrwilno	gospodarczy
15	Małgorzata Ostrowska	Skrwilno	Skrwilno	mieszkańcy
16	Magdalena Mrowińska	Zambrzyca	Skrwilno	mieszkańcy
17	Alicja Siemiątkowska	Rak	Skrwilno	mieszkańcy
18	Aleksandra Meler	Skrwilno	Skrwilno	społeczny
19	Grzegorz Dzierżyński	Wąpielsk	Wąpielsk	społeczny
20	Iwona Terebus	Rumunki-Łapinóż	Wąpielsk	gospodarczy
21	Marek Długokęcki	Kosiory	Rogowo	gospodarczy
22	Bogumiła Zarębska	Rypin	Miasto Rypin	społeczny
23	Mariola Barańska	Świeżawy	Rogowo	mieszkańcy
24	Zenobia Faltynowska	Nowy Kobrzyniec	Rogowo	społeczny
25	Kazimierz Piotr Grążawski	Brodnica	Brodnica	społeczny
26	Andrzej Szalkowski	Rypin	Miasto Rypin	społeczny
27	Sławomir Kryszczuk	Rypin	Miasto Rypin	mieszkańcy

28	Zbigniew Wiśniewski	Rypin	Miasto Rypin	gospodarczy
29	Jan Pankowski	Marianki	Rypin	społeczny
30	Henryk Kowalski	Golub-Dobrzyń	Golub-Dobrzyń	społeczny
31	Karolina Meler	Wąpielsk	Wąpielsk	gospodarczy
32	Wioleta Biler	Okalewo	Skrwilno	mieszkańcy
33	Marta Cichecka	Długie	Wąpielsk	gospodarczy
34	Grzegorz Kończalski	Starorypin Rządowy	Rypin	mieszkańcy
35	Paweł Osiński	Ostrowite	Brzuze	gospodarczy
36	Daria Pawelec	Szczawno	Skrwilno	mieszkańcy
37	Barbara Nowakowska	Rogowo	Rogowo	mieszkańcy
38	Jacek Grzegorz Wiśniewski	Sosnowo	Rogowo	mieszkańcy

Tabela 6: Członkowie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" – osoby fizyczne, opracowanie własne

Poniższa tabela zawiera zestawienie przedstawicieli sektora publicznego z obszaru LGD:

Lp.	Gmina	Imię i nazwisko	Reprezentowany sektor
1	Gmina Rypin	Janusz Tyburski	Publiczny
2	Gmina Brzuze	Jan Koprowski	Publiczny
3	Gmina Skrwilno	Dariusz Kolczyński	Publiczny
4	Gmina Wąpielsk	Dariusz Górski	Publiczny
5	Gmina Rogowo	Zbigniew Zgórzyński	Publiczny
6	Gmina Miasta Rypin	Paweł Grzybowski	Publiczny

Tabela 7: Członkowie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" – osoby prawne, opracowanie własne

Procentowy udział poszczególnych sektorów w składzie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" przedstawia się następująco:

Lp.	Sektor	Liczba członków LGD	% składu LGD
1	Sektor publiczny	6	13,64%
2	Sektor społeczny	15	34,09%
3	Sektor gospodarczy	12	27,27%
4	Sektor mieszkańcy	11	25,00%

Tabela85: Reprezentatywność poszczególnych sektorów w składzie „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", opracowanie własne

Przedstawiona struktura partnerstwa odzwierciedla charakter i ukierunkowanie strategii. W związku z tym, że w okresie 2014-2020 tworzenie nowych miejsc pracy jest jednym z kluczowych celów LSR, LGD zwróciło szczególną uwagę na reprezentację sektora gospodarczego, w którego skład wchodzą lokalni przedsiębiorcy i rolnicy, w tym właściciele gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych, lokalni rzemieślnicy, producenci i usługodawcy. Sektor publiczny reprezentowany jest głównie przez lokalne samorządy. Sektorem o największej liczbie reprezentantów jest sektor społeczny, w ramach którego działają stowarzyszenia gminne i wiejskie, towarzystwa przyrodnicze i historyczne, organizacje sportowe, organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych. Swoich reprezentantów mają także mieszkańcy, których udział w działaniach Stowarzyszenia także jest bardzo istotny. Stowarzyszenie nieustannie podejmuje działania informacyjno-promocyjne (m.in. spotkania z przedsiębiorcami, przedstawicielami instytucji publicznych oraz pozarządowych) zmierzające do pozyskiwania nowych członków, co jest zgodne z zapisami statutowymi, ale stanowi to również priorytet dla władz oraz obecnych członków

Stowarzyszenia. Osoby zapraszane (poprzez kontakt bezpośredni lub za pośrednictwem zaproszenia na stronie Internetowej www.elgd.pl) do podjęcia współpracy i wstąpienia do Stowarzyszenia mają jako jego członkowie działać na rzecz rozwoju terenu LGD, aby jak najlepiej wykorzystać jego zasoby i **poprawić jakość życia** na naszym obszarze.

Wielokierunkowa poprawa jakości życia mieszkańców jest jednocześnie jednym z celów LSR. W związku z tym, „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" skoncentruje się na działaniach, które odzwierciedlając potrzeby mieszkańców zidentyfikowane w trakcie konsultacji społecznych, pomogą w jego realizacji. Działania te będą zmierzać do: poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy, przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej społeczności wiejskich. Aby zmierzyć się z tymi wyzwaniami, LGD przede wszystkim odpowiednio rozdysponuje środki finansowe na tworzenie nowych przedsiębiorstw, wsparcie inwestycyjne mikro i małych przedsiębiorstw, rewitalizację społeczno-gospodarczą miejscowości wiejskich, stworzenie warunków dla wzmocnienia aktywnej integracji o charakterze środowiskowym oraz wsparcie animacji i przedsiębiorczości społecznej. Aby osiągnąć ostatnie wymienione cele LGD będzie zmierzać do włączenia przedsiębiorstw społecznych w działania proekologiczne, poszukiwać możliwości wspierania operacji w zakresie rolnictwa społecznego, dzięki którym możliwa będzie reintegracja oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa osób w trudnej sytuacji pozwalająca im na ponowne wejście w kontakt z działalnością produkcyjną i naturą, co przyczyni się do ich lepszego samopoczucia oraz poprawy stanu zdrowia i włączenia społecznego tych osób. LGD będzie także budować mechanizmy inicjowania, tworzenia i działania powiązań kooperacyjnych na poziomie lokalnym, uwzględniające przedsiębiorstwa społeczne, wspierać metodyczne i animacyjne włączenie przedsiębiorstw społecznych w działające i inicjowane przedsięwzięcia kooperacyjne, współpracować z ośrodkami wsparcia ekonomii społecznej oferującymi usługi animacji lokalnej. Będzie również wykorzystywać potencjał własny jako animator przedsiębiorczości społecznej na terenach wiejskich i miejskich. Szczególna uwaga zostanie poświęcona **grupom defaworyzowanym**, które zostały określone na podstawie przeprowadzonych badań (m.in. badania ankietowe). Grupami defaworyzowanymi ze względu na dostęp do rynku pracy na obszarze LGD są:

- osoby o niskich kwalifikacjach,
- kobiety,
- osoby młode do 35 r. ż.,
- osoby w wieku powyżej 50 r.ż.,
- osoby niepracujące (osoby nieaktywne zawodowo oraz osoby zarejestrowane w PUP),
- osoby niepełnosprawne (osoby z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności),
- rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodu.

Istotnym elementem realizacji instrumentu RLKS będzie w ich przypadku **aktywizacja społeczno-zatrudnieniowa**. Ważnym aspektem mającym wpływ na sukces wdrażanych działań związanych z poprawą sytuacji w zakresie wykluczenia społecznego będzie dobór najbardziej dopasowanych do warunków lokalnych **metod komunikacji** z mieszkańcami, a przede wszystkim z osobami z **grup defaworyzowanych**:

- osoby o niskich kwalifikacjach – strony www LGD i gminne, PUP,
- kobiety – informacje na profilach społecznościowych LGD i/lub gmin, GOK, KGW, poprzez dzieci w szkołach
- osoby młode do 35 r. ż. – informacje na profilach społecznościowych LGD i/lub gmin, strony www LGD i gmin
- osoby w wieku powyżej 50 r.ż. – informacje w prasie lokalnej, spoty w lokalnej telewizji kablowej, tablice z ogłoszeniami w LGD, tablice gminne, ogłoszenia w instytucjach publicznych, domy seniora, ogłoszenia parafialne, za pośrednictwem tzw. poczty pantoflowej/poczty sąsiedzkiej,
- osoby niepracujące (osoby nieaktywne zawodowo oraz osoby zarejestrowane w PUP) – ogłoszenia w PUP, pracownicy PUP,
- osoby niepełnosprawne (osoby z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności)-strony www LGD, gminne i GOPS, MGOPS, MOPR,
- rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodu – informacje w prasie lokalnej, spoty w lokalnej telewizji kablowej, tablice z ogłoszeniami w LGD, tablice gminne, ogłoszenia w instytucjach publicznych, ogłoszenia parafialne, za pośrednictwem tzw. poczty pantoflowej/poczty sąsiedzkiej.

Szerzej opisano to zagadnienie w rozdziale 9 „Plan komunikacji". Również budżet strategii został skonstruowany tak, że środki w większości przeznaczone zostaną na operacje związane z: tworzeniem nowych miejsc pracy, aktywizacją społeczno-zawodową, wzmocnieniem kapitału społecznego, ożywieniem społeczno-gospodarczym, w tym wsparcie osób z grup defaworyzowanych (szczegółowo opisano zagadnienie w rozdziale 8 „Budżet LSR").

Podsumowując, partnerstwo trójsektorowe, jakim jest LGD będzie próbowało rozwiązać problemy grup defaworyzowanych zgodnie z możliwościami każdego z partnerów, tj.:

- samorządy lokalne poprzez operacje zmierzające do rewitalizacji obszarów miejscowości wiejskich,

- sektor gospodarczy poprzez stwarzanie nowych miejsc pracy i zatrudniania nowych pracowników,
- organizacje społeczne, w tym LGD, poprzez udzielenie wsparcia szkoleniowo-doradczego.

1.3.3. Organ decyzyjny – Rada

Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji zgodnie z art. 62 ust. 4. rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia Rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. Urz. UE l277 z 21.10.2005 r. str.1), które mają być realizowane w ramach opracowanej przez LGD Lokalnej Strategii Rozwoju oraz ustalenie kwoty wsparcia.

Skład **organu decyzyjnego – Rady Lokalnej Grupy Działania** zapewnia **brak dominacji pojedynczej grupy interesu**. Żadna z pojedynczych grup interesu **nie posiada więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez organ decyzyjny**. W składzie Rady zachowane są proporcje „sektorowe" wymagane w art. 32 pkt. 2, podpunkt b) rozporządzenia Parlamentu Europejskiego I Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17.12.2013r. Rada LGD składa się z 10 członków, z czego najliczniej reprezentowany jest sektor gospodarczy 5 członków - 50% składu Rady), **20% składu organu decyzyjnego ma swoich reprezentantów** sektor społeczny (2 członków), przedstawiciele mieszkańców (3 członków). Ponadto wszyscy członkowie organu decyzyjnego są mieszkańcami obszaru LSR. W skład organu decyzyjnego wchodzi 5 mężczyzn i **5 kobiet**. Sześć osób spośród członków Rady ma poniżej 35 roku życia (P. Magdalena Mrowińska , P. Wioleta Biler, P. Marta Cichecka, P. Grzegorz Kończalski, P. Paweł Osiński, P. Daria Pawelec). Proporcje w składzie Rady ukazane zostały w poniższej tabeli:

Lp.	Nazwisko i imię	Nazwa reprezentowanej gminy	Reprezentowany sektor
1	Mrowińska Magdalena	Skrwilno	mieszkańcy
2	Wiśniewski Zbigniew	Rypin (miejska)	gospodarczy oraz mieszkaniec
3	Kończalski Grzegorz	Rypin (wiejska)	mieszkańcy
4	Faltynowska Zenobia	Rogowo	społeczny oraz mieszkaniec
5	Pankowski Jan	Rypin (wiejska)	społeczny oraz mieszkaniec
6	Celebucki Robert	Skrwilno	gospodarczy oraz mieszkaniec
7	Przybylska Marianna	Brzuze	gospodarczy oraz mieszkaniec
8	Osiński Paweł	Brzuze	gospodarczy oraz mieszkaniec
9	Pawelec Daria	Skrwilno	mieszkańcy
10	Cichecka Marta	Wąpielsk	gospodarczy oraz mieszkaniec

Tabela 9: Skład Rady LGD, opracowanie własne.

Ponadto w zakresie zapewnienia wyboru operacji bez dominacji grup interesu w organie decyzyjnym:

- wprowadzono ograniczenie reprezentowania sektora społeczno-gospodarczego przez osoby związane z sektorem publicznym. Rozwiązania będą regulowane poprzez zakaz członkostwa/reprezentacji członka z sektora społeczno-gospodarczego przez osoby powiązane służbowo z członkami z sektora publicznego,
- wprowadzono zakaz łączenia przez osoby fizyczne członkostwa w LGD z reprezentowaniem w niej osób prawnych,
- wprowadzono zakaz upoważniania osób trzecich do udziału w podejmowaniu decyzji – członkowie organu decyzyjnego pełnią swoje funkcje osobiście,
- wprowadzono ***Rejestr Interesów*** członków organu decyzyjnego.

W zakresie prawidłowości wyboru dokonywanego przez członków organu decyzyjnego wprowadzono:

- zapewnienie mechanizmu zmian w składzie organu decyzyjnego w przypadku powtarzalnego, systematycznego opuszczania posiedzeń organu decyzyjnego lub niestosowania się do zatwierdzonych kryteriów podczas dokonywania oceny wniosków,
- zapewnienie szkoleń dla członków organu decyzyjnego w zakresie oceny wniosków w celu podniesienia ich wiedzy i kompetencji oraz weryfikowanie w formie testu/egzaminu,
- ustanowienie osoby/komisji czuwającej nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej,

zasady postępowania w przypadku rozbieżnych ocen członków organu decyzyjnego.

1.3.4. Zasady funkcjonowania LGD

Zgodnie z §17 statutu najwyższą władzą Stowarzyszenia jest Walne Zebranie Członków. Organem decyzyjnym jest Rada, natomiast organem wykonawczym Zarząd. Funkcje decyzyjne w „Stowarzyszeniu LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" sprawuje Rada oraz Walne Zebranie Członków. Funkcja zarządcza przypisana jest do Zarządu LGD.

Do wyłącznych **kompetencji Rady należą** najważniejsze z punktu widzenia LGD decyzje, do których należy przede wszystkim wybór operacji objętych dofinansowaniem w ramach wdrażania LSR zgodnie ze Statutem LGD.

Do **kompetencji Walnego Zebrania należy** w szczególności uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia (w tym LSR), ustalanie liczby członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady oraz wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań Zarządu i Komisji Rewizyjnej, w szczególności dotyczących projektów realizowanych w ramach lokalnej strategii opracowanej przez LGD, udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi oraz uchwalanie zmian Statutu i kryteriów wyboru operacji do dofinansowania w ramach wdrażania LSR. Walne Zgromadzenie podejmuje ponadto uchwały w sprawie przystąpienia Stowarzyszenia do innych organizacji, rozwiązania Stowarzyszenia, a także rozpatruje odwołania od uchwał Zarządu wniesionych przez członków Stowarzyszenia. W razie zmniejszenia się składu w organach Stowarzyszenia w czasie trwania kadencji, Zarząd zwołuje Walne Zebranie w celu uzupełnienia ich składu.

Do **kompetencji Zarządu należy** przyjmowanie nowych członków Stowarzyszenia, reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia, zwoływanie Walnego Zebrania, ustalanie wysokości składek członkowskich, powoływanie i odwoływanie kierownika Biura Stowarzyszenia (jednostki administracyjnej Stowarzyszenia, wykonującej prace organizacyjne i przygotowawcze) oraz zatrudnianie innych pracowników tego Biura. Zarząd ponadto określa wysokość zatrudnienia i zasady wynagradzania pracowników Biura Stowarzyszenia, a także ustala regulamin Biura Stowarzyszenia. Członkowie Zarządu mogą uczestniczyć w posiedzeniach Rady ale nie biorą czynnego udziału w wyborze operacji do dofinansowania.

Kontrola bieżącej działalności Stowarzyszenia, ocena prac i składanie wniosków w przedmiocie udzielenia absolutorium dla Zarządu na Walnym Zebraniu, a także występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania zgodnie ze statutem **pozostaje w kompetencjach Komisji Rewizyjnej**. Składa się ona z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego i od 2 do 8 wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Członkiem Komisji Rewizyjnej nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo popełnione umyślnie. Członkowie Komisji Rewizyjnej nie mogą być w związku małżeńskim, ani też w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości z tytułu zatrudnienia z członkami zarządu.

Podstawowymi dokumentami wewnętrznymi regulującymi działania LGD są:

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie
1.	Statut	Zawiera minimalny zakres uregulowań zgodny z ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r.

		Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001 r. nr 79, poz. 855 z późn. zm.), ustawą z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. z 2007 r. nr 64, poz. 427), w tym wskazuje: - wskazuje organ nadzoru, - określa status oraz podstawy prawne działalności LGD. W dokumencie tym zawarto **cele** oraz **obszary działania LGD**, a także wyraźnie rozgraniczono kompetencje poszczególnych organów, w tym **Rady Stowarzyszenia** jako dodatkowego organu **odpowiedzialnego za wybór operacji** w ramach LSR, zawiera uregulowania dotyczące **zachowania bezstronności** członków Rady w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji). Statut określa także zasady **nabywania i utraty** członkostwa w LGD oraz w jej organach, a także reguluje kwestie majątkowe Stowarzyszenia. **Statut oraz jego zmiany uchwala Walne Zebranie Członków.**
2.	Regulamin organu decyzyjnego (Rady)	- określa organizację wewnętrzną i tryb pracy organu, - określa szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach, itp. - określa szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji, - określa szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, - określa zasady protokołowania posiedzeń Rady.
3.	Regulamin pracy Biura LGD	- określa zasady funkcjonowania Biura „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ", ramowy zakres działania i kompetencje Biura oraz inne postanowienia związane z działalnością Biura Stowarzyszenia, - określa zasady zatrudniania pracowników, - określa uprawnienia kierownika Biura, - określa zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, uwzględniając zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych oraz zawiera opis metod oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa.
4.	Regulamin Komisji Rewizyjnej	- określa szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, a także zasady prowadzenia działań kontrolnych oraz sporządzania protokołów z posiedzeń
5.	Regulamin Walnego Zebrania Członków	- określa szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Walnego Zebrania Członków, podejmowania decyzji należących do jego kompetencji, a także protokołowania posiedzeń

Tabela 10: Dokumenty wewnętrzne regulujące działanie LGD, opracowanie własne.

Dokumenty są **uchwalane bądź zmieniane** przez Walne Zebranie Członków (Regulamin Pracy Biura zgodnie z § 18 ust. 3 pkt 8 Statutu przez Zarząd), przy założeniu skutecznego zawiadomienia listem poleconym lub w każdy inny skuteczny sposób wszystkich członków uprawnionych do głosowania.

1.3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd.

Podstawą zapewnienia wyboru operacji zgodnych ze strategią na poziomie lokalnym są osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD, które powinny spełniać odpowiednie kryteria i posiadać właściwe kompetencje, aby efektywnie tworzyć i zarządzać procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Bez odpowiedniej wiedzy, kwalifikacji i doświadczenia zawodowego, niemożliwe stałoby się zapewnienie partnerstwa odpowiedzialnego za wybór operacji i zgodności ze strategią. W związku z troską o jakość prowadzonych działań, **w regulaminach szczegółowo określono wymagania, kompetencje, uprawnienia oraz zakres obowiązków dla poszczególnych stanowisk.** Mogą one jednak zostać zmienione bądź doprecyzowane przez Zarząd, jeśli zaistnieje taka konieczność, w związku z nowymi wymaganiami prawnymi.

Procedura rekrutacji pracowników na określone stanowiska składa się z następujących etapów:

Lp.	Etapy procesu rekrutacji
1.	Ogłoszenie konkursu o naborze na dane stanowisko-w ogłoszeniu zamieszczone będą wymagania konieczne oraz pożądane postawione Kandydatowi
2.	Rozmowa kwalifikacyjna z Kandydatami spełniającymi wymagania
3.	Wybór i zatrudnienie pracownika
Lp.	**Procedura uzupełniająca**
1.	Powtórzenie konkursu w przypadku wystąpienia trudności w zatrudnieniu pracowników spełniających wymagania konieczne do zajęcia danego stanowiska
2.	Zmiana wymagań w stosunku do Kandydatów w przypadku dalszych trudności ze znalezieniem pracowników posiadających odpowiednie kwalifikacje i kompetencje
3.	Wybór Kandydata i podpisanie przez niego pisemnego zobowiązania do odbycia określonego kursu bądź szkolenia, w celu uzupełnienia kwalifikacji
4.	Zatrudnienie pracownika

Tabela 11: Procedura rekrutacji pracowników, opracowanie własne.

Zarząd będzie odpowiedzialny, aby w trakcie całego procesu nie wystąpiła jakakolwiek dyskryminacja ze względu na płeć lub stopień niepełnosprawności. Osoby rekrutujące przyszłych pracowników kierować się będą wyłącznie kwalifikacjami oraz doświadczeniem kandydatów wymaganymi na danym stanowisku. W celu przygotowania pracowników do pełnienia obowiązków służbowych związanych z pracą w Biurze LGD, zostało przewidziane przeprowadzenie niezbędnych szkoleń, gdyż zadaniem Biura LGD będzie w szczególności bezpośrednia współpraca z Wnioskodawcami oraz beneficjentami ostatecznymi w zakresie prawidłowej realizacji LSR.

W nowej perspektywie finansowej zgodnie z Regulaminem pracy biura przewidziane jest utrzymanie zatrudnienia w ilości co najmniej dwóch pracowników-K**ierownika** oraz **Specjalisty ds. wdrażania LSR**. Kierownik odpowiada za kierowanie pracami Biura oraz koordynuje wszelkie działania związane z pracami Biura LGD i realizacją LSR. Specjalista ds. wdrażania LSR wykonuje w szczególności zadania związane ze wsparciem kierownika w sprawnym wdrażaniu LSR i funkcjonowaniu Biura. Szczegółowe zakresy obowiązków na poszczególnych stanowiskach pracy (podział zadań pracowników biura) określa Regulamin pracy biura „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ".

W miarę potrzeb i realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju nie wyklucza się zwiększenia liczby pracowników na stanowisku Specjalista ds. wdrażania LSR. Utworzenie nowego stanowiska związane będzie z realizacją perspektywy unijnej na lata 2014 -2020, w szczególności w zakresie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (EFS i EFRR). Pracownicy Biura będą dodatkowo wspierani w sposób ciągły przez **pracownika obsługi finansowo-księgowej**, m.in. w zakresie prowadzenia dokumentacji finansowo-księgowej oraz rozliczania projektu, która zgodnie z Regulaminem pracy biura może być zlecana osobom lub specjalistycznym firmom – posiadającym stosowne uprawnienia w tym zakresie. Zakres wymagań, podziału obowiązków oraz odpowiedzialności na poszczególnych stanowiskach pracy określa Opis stanowisk stanowiący Załącznik nr 2 do Regulaminu pracy biura.

2. Partycypacyjny charakter LSR

Zagwarantowanie aktywnego udziału lokalnej społeczności w proces tworzenia Strategii było konieczne dla zapewnienia oddolnego charakteru Lokalnej Strategii Rozwoju. „Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" podjęło niezbędne środki i wykorzystało zróżnicowane metody, aby wypracować w sposób partycypacyjny ostateczne potrzeby, problemy, operacje, przedsięwzięcia, kryteria wyboru operacji i zasady ich tworzenia/zmiany, cele główne i szczegółowe, wskaźniki, przesłanki i metody aktualizacji LSR, jej ewaluacji, oceny, zmiany kryteriów wyboru dla LSR na lata 2014-2020.

Kluczową cechą Lokalnej Strategii Rozwoju jest jej **partycypacyjny charakter**, zgodnie z założeniami rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS). Przeprowadzony proces partycypacyjny wpłynął na rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego i kapitału społecznego, dzięki możliwości podejmowania wspólnych działań.

Na każdym kluczowym etapie opracowania LSR przez Biuro LGD **wykorzystano co najmniej 4 partycypacyjne metody konsultacji**. **Dodatkowo** na każdym etapie tworzenia LSR **dokonywano analizy przyjęcia bądź odrzucenia wniosków z konsultacji.**

Ideą przyświecającą pracy było **zaangażowanie wszystkich sektorów, tj. publicznego, społecznego, gospodarczego oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego (mieszkańców)**, zachowując proporcje wśród

reprezentantów poszczególnych sektorów, zapewniającą pracę na równych zasadach i osiągnięcie pewnego kompromisu, pomiędzy często różnymi interesami poszczególnych grup społecznych oraz położenie podstaw na rzecz przyszłej współpracy. W proces tworzenia LSR, na wszystkich etapach zaangażowane były **grupy defaworyzowane** ze względu na dostęp do rynku pracy oraz **osoby zagrożone ubóstwem czy wykluczeniem społecznym.** Nad całym procesem czuwał **Zespół do Opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju** składający się z pracowników Biura LGD oraz po 1 przedstawicielu każdej z gmin LGD, posiadających **wiedzę i doświadczenie łączące się z zakresem i tematyką Strategii,** a także z przedstawicieli GOPS, PUP, MOPR jako ciała pomocniczego, doradczego.

Poniżej zamieszczona tabela zawiera opis wykorzystywanych w procesie tworzenia LSR metod partycypacyjnych:

Metoda partycypacyjna	Opis
1.Informowanie społeczności	To najprostsza z metod partycypacji. Przekazywane informacje dotyczyły: procesu tworzenia LSR na lata 2014-2020, etapów tego procesu oraz możliwościach partycypacji w nim. Jako metody dotarcia do społeczności lokalnej wykorzystano: -**spotkanie rozpoczynające** proces tworzenia LSR (jednocześnie podsumowano dotychczasowy okres działania w latach 2007-2013), które odbyło się 10.08.2015. Uczestniczyło w nim 14 os. (4K/10M), - informowanie poprzez umieszczenie aktualnego harmonogramu dotyczącego poszczególnych etapów badan nad LSR z podaniem miejsc, dat i godzin spotkań oraz grupy docelowej w badaniu na stronach www i/lub na profilach społecznościowych LGD i gmin członkowskich, - ogłoszenia na tablicach ogłoszeniowych w budynkach urzędów gmin, miasta Rypin, w biurze LGD, a także w ośrodkach pomocy społecznej i PUP,
2.Badania ankietowe metodą ankiety elektronicznej online oraz ankiety ogólnej/ bezpośredniej	- przeprowadzane na bazie przygotowanego kwestionariusza ankietowego w każdej gminie członkowskiej LGD oraz wśród przedstawicieli wszystkich sektorów LGD, - umożliwiły dotarcie z badaniem do **grup defaworyzowanych** ze względu na dostęp do rynku pracy **i zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym** (m.in. poprzez PUP, ośrodki pomocy społecznej) oraz do beneficjentów i wnioskodawców w ramach LSR 2007-2013, - uwzględniały dobór respondentów w sposób możliwie najbardziej reprezentatywny dla analizowanego obszaru i sektorów, - skonstruowane pod kątem uzyskania informacji na temat oczekiwań co do LSR (pożądanych operacji, celów LSR, grup de faworyzowanych i wymagających szczególnego wsparcia, etc.) z elementami diagnozy stanu obecnego (szans, zagrożeń, słabości i silnych stron LGD, etc.) na lata 2014-2020, - dostępne w dwóch formach: jako **ankieta ogólna/bezpośrednia** (kwestionariusze w wersji wydrukowanej (w biurze LGD, w każdej z gmin LGD, w ośrodkach pomocy społecznej, PUP. Rozdawane także podczas prowadzonych wywiadów) oraz jako **ankieta elektroniczna online** (kwestionariusz w wersji elektronicznej – link do kwestionariusza online, dostępna na stronach www LGD i gmin członkowskich i/lub na profilach społecznościowych LGD i gmin członkowskich), - badanie ankietowe przeprowadzono między innymi podczas targów w Rypinie w czerwcu 2015r.-kwestionariusz ankiety nt. sposobów komunikacji z mieszkańcami rozdawano uczestnikom targów.
3.Wywiad pogłębiony, standaryzowany, grupowy (tzw. fokus) z elementami „burzy mózgów" połączony z warsztatami roboczymi z członkami Rady/Zarządu/Stowarzyszenia (ewentualnie osobami wskazanymi przez nie) oraz	- wywiad prowadzony w oparciu o scenariusz wywiadu, połączony z wypełnieniem kwestionariusza ankiety, - dotyczył dotychczas realizowanej LSR i doświadczeń z tym związanych, oczekiwań co do LSR 2014-2020 (potrzeb, problemów, operacji, przedsięwzięć, kryteriów wyboru operacji i zasad ich tworzenia/zmiany, celów, rozwiązań, wskaźników, przesłanek i metod aktualizacji LSR, jej ewaluacji, oceny, zmiany kryteriów wyboru, etc., również odnośnie dokumentów proceduralnych, jak regulaminy, etc.) oraz elementów diagnozy obecnej sytuacji obszaru LGD szans, zagrożeń, słabości i silnych stron LGD, etc.),

<table>
<tr><td>pracownikami biura LGD</td><td></td></tr>
<tr><td>4.Wywiad pogłębiony, standaryzowany, grupowy (tzw. fokus) z elementami „burzy mózgów” połączony z warsztatami roboczymi, z przedstawicielami wszystkich sektorów LGD w każdej gminie osobno</td><td>- łącznie przeprowadzono 6 wywiadów grupowych (po 1 w każdej gminie), w trakcie zastosowano podział na grupy robocze do prowadzenia warsztatów roboczych (podział ze względu na przynależność do danego sektora); wsparcie metody „burzy mózgów” (głównie do opracowania problemów/potrzeb, operacji, przedsięwzięć, celów, wskaźników, kryteriów wyboru operacji/aktualizowania LSR, etc.),
- reprezentacja każdego z sektorów z każdej gminy członkowskiej LGD, w tym sektor: społeczny, gospodarczy, publiczny (z naciskiem na udział sołtysów, członków rad sołeckich, rajców miejskich), mieszkańców,
- celem było dotarcie z badaniem do przedstawicieli grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy i zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym oraz do beneficjentów i wnioskodawców w ramach LSR 2007-2013,
- realizowany w oparciu o scenariusz wywiadu,
- poprzedzony udostępnieniem uczestnikom wstępnej wersji/zarysu projektu LSR (na bazie wcześniejszych badań),
- cel to wypracowanie ostatecznych potrzeb, problemów, operacji, przedsięwzięć, kryteriów wyboru operacji i zasad ich tworzenia/zmiany, celów, rozwiązań, wskaźników, opracowania analizy SWOT, przesłanek i metod aktualizacji LSR, jej ewaluacji, oceny, zmiany kryteriów wyboru, etc. Dla LSR na lata 2014-2020 (spośród zgłoszeń z wcześniej dokonanych pomiarów),
- na podstawie zebranych i przeanalizowanych materiałów przystąpiono do przygotowania pierwszej wersji LSR;</td></tr>
<tr><td>5.Konsultacje społeczne</td><td>
<table>
<tr><th>Miejsce</th><th>Data</th><th>Godzina</th><th>Liczba uczestników</th></tr>
<tr><td>Gmina Brzuze</td><td>18.08.2015</td><td>10:00</td><td>14 os. (4K/10M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Rypin</td><td>20.08.2015</td><td>10:00</td><td>20 os. (9K/11M)</td></tr>
<tr><td>Miasto Rypin</td><td>21.08.2015</td><td>12:00</td><td>25 os. (14K/11M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Skrwilno</td><td>25.08.2015</td><td>10:00</td><td>12 os. (10K/2M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Rogowo</td><td>27.08.2015</td><td>12:00</td><td>7 os. (7K)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Gmina Wąpielsk</td><td>28.08.2015</td><td>12:00</td><td>7 os. (3K/4M)</td></tr>
<tr><td>09.09.2015</td><td colspan="2">Przeprowadzono dodatkowe konsultacje z osobami, które uczestniczyły w walnym zgromadzeniu członków Stowarzyszenia. Zaprezentowano dotychczasowe rezultaty badań i wysłuchano uwag</td></tr>
<tr><td>Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich we Włocławku</td><td>30.09.2015</td><td>11:00</td><td>6 os. (3K/3M, w tym 5 przedsiębiorców)</td></tr>
<tr><td>Gmina Skrwilno</td><td>18.11.2015</td><td>10:00</td><td>15 os. (12K/3M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Rypin</td><td>19.11.2015</td><td>10:00</td><td>19 os. (8K/11M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Wąpielsk</td><td>23.11.2015</td><td>12:00</td><td>10 os. (6K/4M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Brzuze</td><td>24.11.2015</td><td>10:00</td><td>14 os. (10K/4M)</td></tr>
<tr><td>Gmina Rogowo</td><td>26.11.2015</td><td>12:00</td><td>16 os. (16K)</td></tr>
<tr><td>Miasto Rypin</td><td>04.12.2015</td><td>10:00</td><td>17 os. (13K/4M)</td></tr>
<tr><td colspan="4">W ramach konsultacji społecznych omówiono analizę SWOT, określono grupy defawo-ryzowane ze względu na dostęp do rynku pracy, propozycje przedsięwzięć/operacji.</td></tr>
<tr><td colspan="4">W ramach konsultacji społecznych zaplanowano spotkanie podsumowujące 14.12.2015 w Kowalkach na terenie Gminy Rypin, podczas którego zostanie zaprezentowana wstępna LSR, która następnie zostanie na okres od 7 dni wywieszona na stronie www LGD w celu konsultacji i zgłoszenia uwag. Jeśli takie zostaną zgłoszone, po ich rozpatrzeniu zostanie przygotowana ostateczna wersja LSR.</td></tr>
</table>
</td></tr>
</table>

Tabela 12: Metody partycypacyjne wykorzystane w procesie tworzenia LSR, opracowanie własne.

Wyżej wymienione metody partycypacyjne na poszczególnych etapach otworzenia Strategii zostały wykorzystane do:

1. Opracowania:
   - silnych i słabych stron obszaru LGD z uwzględnieniem szans i zagrożeń,
   - obszarów tematycznych, które powinny zostać potraktowane priorytetowo i na których swoje działania powinna skupić LGD, z uwzględnieniem obszarów, w których powinny nastąpić zmiany,
   - tematów wiodących w zakresie priorytetów działania LGD dla rozwoju obszarów wiejskich,
   - potencjału turystycznego i środowiskowego obszaru,
   - grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy na obszarze LGD,
   - przykładowych projektów do zrealizowania w okresie 2014-2020,
2. Zebrania opinii społeczności lokalnej na temat kierunku rozwoju obszaru LGD,
3. Stworzenia analizy SWOT obszaru LGD,
4. Sformułowania celów działania dla obszaru LGD,
5. Wypracowania wskaźników do mierzenia poziomu osiągnięcia postawionych celów dla obszaru LGD.

Etapy angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR zostały przedstawione w poniższej tabeli:

Etap	Wykorzystane metody partycypacyjne	Cel	Grupy partycypujące w tworzeniu LSR
Definiowanie potrzeb i problemów	- wywiady pogłębione, standaryzowane, grupowe (tzw. fokusy) z elementami metody „burzy mózgów" połączone z warsztatami roboczymi przeprowadzane z przedstawicielami wszystkich sektorów LGD w każdej gminie osobno, - badanie ankietowe (ankieta ogólna/bezpośrednia i elektroniczna online) dotycząca określenia grup docelowych priorytetowo objętych wsparciem	- zdefiniowanie problemów i potrzeb, - dotarcie z badaniem do *przedstawicieli grup defaworyzowanych* (identyfikacja grup docelowych strategii) itp. ze względu na dostęp do rynku pracy oraz osób zagrożonych ubóstwem, wykluczeniem społecznym, a także do beneficjentów i wnioskodawców w ramach LSR 2007-2013 - zebranie uwag dotyczących mocnych i słabych stron, a także szans i zagrożeń dla regionu (stworzenie wstępnej analizy SWOT-dostępna wraz z formularzem uwag, na którym można było formułować swoje wnioski co do zmian czy wnoszenia nowych propozycji, na stronie www LGD od 23.09.2015 do 05.10.2015), która uwzględniała istotne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne obszaru.	- zapewniono udział na równych zasadach oraz z zachowaniem odpowiednich proporcji przedstawicieli wszystkich sektorów, na którym oparte jest działanie LGD (sektora społecznego, publicznego, gospodarczego i mieszkańców)
Określenie celów i ustalenie ich hierarchii	- badanie ankietowe (ankieta ogólna/bezpośrednia	- wspólne sformułowanie celów głównych	-aktywne zaangażowanie społeczności lokalnej,

	i elektroniczna online)- przygotowany kwestionariusz ankiety zawierał pytania w **formie zamkniętej**, zawierającej wypunktowany spis problemów i propozycji ich rozwiązania, z którego respondent wybierał te, które jego zdaniem były najważniejsze oraz w **formie otwartej** zawierające prośbę o wskazanie największych problemów i potrzeb mieszkańców	i szczegółowych, których osiągnięcie złagodzi bądź wyeliminuje zdefiniowane wcześniej problemy, a także umożliwi wykorzystanie potencjału regionu do zaspokajania potrzeb jego mieszkańców	w tym przedstawicieli wszystkich sektorów LGD oraz przedstawicieli grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
Poszukiwanie rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii	- badanie ankietowe (ankieta ogólna/bezpośrednia oraz ankieta elektroniczna online) z wykorzystaniem pytań zamkniętych oraz pytania otwartego, - konsultacje społeczne	- wskazanie operacji/zadań, które według mieszkańców obszaru LGD, wymagają sfinansowania z budżetu w ramach realizacji LSR	- społeczność lokalna, w tym przedstawiciele wszystkich sektorów LGD oraz przedstawiciele grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
Formułowanie wskaźników realizacji LSR	- informowanie społeczności poprzez stronę www LGD, - konsultacje społeczne	- wypracowanie propozycji wskaźników realizacji celów (wywieszone na stronie www LGD), które następnie zostały poddane konsultacjom i zweryfikowane podczas konsultacji społecznych. Wypracowanie odpowiednich wskaźników oraz sposobów ich weryfikacji było kluczowe dla monitorowania skuteczności i efektywności Strategii	- społeczność lokalna, w tym przedstawiciele wszystkich sektorów LGD oraz przedstawiciele grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
Identyfikacja grup docelowych strategii	- wykorzystano wszystkie przeprowadzone przez LGD działania partycypacyjne, które pozwoliły na wyłonienie ostatecznych beneficjentów wsparcia	- dopasowanie działań do odpowiedniej grupy odbiorców, aby miały jak najszerszy zasięg oddziaływania; szczególnie istotne na tym etapie było zdiagnozowanie grup defaworyzowanych, które będą uprawnione do otrzymania pomocy w ramach realizacji LSR	- zapewniono udział na równych zasadach oraz z zachowaniem odpowiednich proporcji przedstawicieli wszystkich sektorów, na którym oparte jest działanie LGD (sektora społecznego, publicznego, gospodarczego i mieszkańców)

Tabela 13: Etapy przygotowania LSR, opracowanie własne.

Ewaluacja – w jej proces będzie zaangażowana społeczność lokalna. Pozwoli to na zdiagnozowanie obszarów problemowych w zakresie: stopnia realizacji celów i wskaźników, stopnia wykorzystania budżetu LSR, funkcjonowania LGD lub we wdrażaniu działań animacyjnych i umożliwi szybką reakcję w postaci opracowania działań naprawczych. Zarząd LGD będzie zobowiązany do przygotowania i upublicznienia wniosku o wprowadzenie zmian w LSR wniesionego przez przynajmniej 150 osób w ramach inicjatywy obywatelskiej. Zostanie on zamieszczony na stronie **www LGD na okres 14 dni, w celu konsultacji z mieszkańcami ich wprowadzenia**. Następnie projekt modyfikacji LSR zgłoszony zostanie do SW. W przypadku uzyskania zgody SW, głosowanie nad rekomendowanymi zmianami odbędzie się na najbliższym Walnym Zebraniu Członków, nie później niż w ciągu 3 miesięcy od uzyskania zgody od SW. Decyzja Walnego Zebrania Członków wraz z uzasadnieniem oraz wynikami głosowania zostanie upubliczniona.

Monitoring przeprowadzany będzie **także z zaangażowaniem społeczności lokalnej** i prowadzony na bieżąco poprzez **badania ankietowe** (przy złożeniu wniosku o dofinansowanie i po realizacji operacji). Do zadań Zarządu będzie należeć przygotowanie **raportu** z monitoringu i co najmniej raz na **12 miesięcy** przekazywanie go do publicznej wiadomości poprzez swoją stronę www wraz z ewentualną **rekomendacją** aktualizacji/zmian LSR i ich zakresem. Głosowanie nad rekomendowanymi aktualizacjami/zmianami odbędzie się na najbliższym Walnym Zebraniu Członków, które zwołane zostanie nie później niż **w ciągu 3 miesięcy od daty rekomendacji**. Decyzja Walnego Zebrania Członków oraz wyniki ewentualnego głosowania i uzasadnienie zostaną upublicznione przez stronę www.

3. Diagnoza – opis obszaru i ludności

Przygotowana **diagnoza opisuje najważniejsze obszary, na które może mieć wpływ LSR**, wskazując **najistotniejsze problemy, potrzeby, zasoby i potencjał** terenu „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ".

3.1. Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, ich problemy oraz obszary interwencji

W efekcie przeprowadzonych badań ankietowych wśród przedstawicieli sektorów: społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkańców oraz spotkań konsultacyjnych z nimi, określono grupy istotne z punktu widzenia realizacji LSR, zdiagnozowano ich problemy oraz wskazano obszary interwencji w ramach realizacji celów ogólnych LSR. Wnioski z badań przedstawiono w poniższej tabeli:

Grupy istotne z punktu widzenia realizacji LSR	Zdiagnozowane problemy	Obszary interwencji w ramach realizacji celów ogólnych LSR	
1. Grupy defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy: - osoby o niskich kwalifikacjach, - kobiety, - osoby młode do 35 r. ż., - osoby w wieku 50+, - osoby niepracujące, - osoby niepełnosprawne, - rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł utrzymania 2. Przedsiębiorcy 3. Mieszkańcy obszaru objętego LSR 4. Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym 5. JST	1. Brak miejsc pracy 2. Niskie kwalifikacje zawodowe mieszkańców 3. Niewystarczająco rozwinięte doradztwo edukacyjno-zawodowe na niższych poziomach kształcenia 4. Stosunkowo niski wskaźnik przedsiębiorczości oraz słabo rozwinięty sektor mikro i małych przedsiębiorstw 5. Niewystarczająca liczba instytucji publicznych lub prywatnych wspierających przedsiębiorczość i doradzająca przedsiębiorcom, w tym	*Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze LGD*	1. Tworzenie nowych przedsiębiorstw, a tym samym nowych miejsc pracy 2. Tworzenie nowych lub utrzymywanie istniejących miejsc pracy poprzez wsparcie inwestycyjne dla mikro i małych przedsiębiorstw 3. Wsparcie działań na rzecz podniesienia poziomu innowacyjności przedsiębiorstw 4. Wsparcie szkoleniowo-doradcze w zakresie pozyskiwania dotacji prowadzone przez Biuro LGD

6. Młodzież	brak inkubatora przedsiębiorczości i niewielka ilość instytucji realnie wspierających proces ubiegania się o środki z UE 6. Mała dynamika rozwoju przedsiębiorstw 7. Niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw 8. Względnie niski poziom wynagrodzeń 9. Mała atrakcyjność obszaru dla młodszych pokoleń		
1. Mieszkańcy obszaru objętego LSR 2. Turyści 3. Rolnicy, w tym rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł utrzymania (grupa defaworyzowana)	1. Niewystarczające wykorzystanie gospodarcze istniejących lokalnych zasobów naturalnych, kulturowych, turystycznych i historycznych oraz słaba promocja obszaru LGD, w tym brak koordynacji w zakresie promocji międzygminnej 2. Niewystarczający poziom wyposażenia istniejących obiektów sportowych, rekreacyjnych, kulturalnych 3. Brak wykwalifikowanych pracowników-animatorów 4. Mała ilość producentów zainteresowanych procesem tworzenia, rozwoju i promocji lokalnych produktów 5. Zbyt mała infrastruktura turystyczna, gastronomiczna, hotelowa, w tym mała liczba szlaków rowerowych i pieszych, ścieżek ekologicznych w stosunku do potencjału turystyczno-rekreacyjnego obszaru 6. Degradacja zasobów kultury materialnej o znaczącym potencjale 7. Zły stan techniczny sieci dróg lokalnych i małe	*Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru LGD*	1. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej poprzez budowę siłowni zewnętrznych, placów zabaw, parku linowego, modernizację istniejących obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym itp. remizy strażackiej i kompleksu boisk, doposażenie istniejących obiektów 2. Zagospodarowanie terenów obszaru LGD (wysianie trawników, nasadzenie drzew, krzewów, montaż oświetlenia, utwardzenie podłoża, wybudowanie pomostów, montaż ławek, itp.) 3. Budowa ścieżek pieszo-rowerowych 4. Modernizacja pomieszczeń na potrzeby stworzenia Regionalnej Izby Historycznej, wyposażenie w nowe eksponaty Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w celu przygotowania nowej wystawy etnograficznej 5. Prowadzenie warsztatów związanych z kultywowaniem tradycji, lokalnych obyczajów

	bezpieczeństwo ciągów komunikacyjnych dla użytkowników dróg (itp. brak ścieżek rowerowych prowadzących do zakładów pracy czy szkół		i produktów w zmodernizowanej Sali Pałacu w Sadłowie 6. Promocja produktu lokalnego, jakim jest zdrowa żywność, gęś rypińska, 7. Aktywizacja lokalnej społeczności z terenu LGD i włączenie w promocję obszaru LGD w ramach cyklicznej imprezy (itp. imprezy promujące zalety gęsi rypińskiej, targi produktów lokalnych, prelekcje naukowe, występy artystyczne, zabawy sportowe, konkursy, inne działania promocyjne) 7. Konserwacja i/lub odrestaurowanie obiektów kultury materialnej (Cmentarz parafialny w Skrwilnie) 8. Wyposażenie obiektów kultury (Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej)
1. Osoby z grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy: - osoby o niskich kwalifikacjach, - kobiety, - osoby młode do 35 r. ż., - osoby w wieku 50+, - osoby niepracujące, - osoby niepełnosprawne, - rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł utrzymania 2. Mieszkańcy obszaru objętego LSR 3. Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym 4. JST 5. Młodzież 6. NGO	1. Wzrost ubożenia społeczeństwa na obszarze LGD 2. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców 3. Niski poziom przedsiębiorczości społecznej 4. Rosnące bezrobocie 5. Rozwój patologii społecznych (w tym uzależnień) 6. Wzrost przestępczości wśród młodocianych 7. Narastanie stanu apatii mieszkańców obszaru LGD 8. Zagrożenie wykluczeniem społecznym 9. Na obszarach wiejskich mała dostępność Internetu oraz infrastruktura wymagająca rewitalizacji 10. Małe środki finansowe na wspieranie inicjatyw	*Rozwój spójności społecznej obszaru LGD*	1. Tworzenie nowych miejsc pracy dzięki wykorzystaniu środków pochodzących z grantów 2. Przeprowadzenie szkoleń z zakresu ochrony środowiska, zmian klimatycznych i innowacji 3. Zaangażowanie społeczności lokalnej w inicjatywy oddolne 4. Stworzenie świetlic środowiskowych i klubów młodzieżowych 5. Stworzenie klubów seniorów/UTW 6. Rewitaliazacja miejscowości wiejskich

	lokalnych		

Tabela 14: Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, ich problemy i obszary interwencji, opracowanie własne.

Podsumowując, na obszarze LGD występują grupy osób defaworyzowanych, są to: *grupy wykluczone – inaczej „grupy defaworyzowane", „grupy będące w trudnej sytuacji/położeniu na rynku pracy", czy też „grupy problemowe na rynku pracy". Są to grupy osób związanych z tzw. „wtórnym" (drugorzędnym, pobocznym) rynkiem pracy, gdzie fluktuacja zatrudnienia jest bardzo wysoka, warunki pracy (wynagrodzenie, podnoszenie kwalifikacji itp.) zdecydowanie gorsze, a okresy bezrobocia częstsze (wielokrotne bezrobocie) i/lub dłużej trwające (długotrwałe bezrobocie)9.* W wyniku analizy zdiagnozowano występowanie następujących grup potencjalnie wykluczonych na rynku pracy:
- osoby o niskich kwalifikacjach,
- kobiety,
- osoby młode do 35 r. ż.,
- osoby w wieku 50+,
- osoby niepracujące,
- osoby niepełnosprawne,
- rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł utrzymania.

3.2. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze

3.2.1. Potencjał demograficzny

Obszar LSR w 2013r. zamieszkiwały łącznie **44 723** osoby. Gęstość zaludnienia wynosiła **76 osób/km^2**. Jest **to wielkość znacznie mniejsza od gęstości zaludnienia na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (116 osób/km^2) i Polski (123 osoby/km^2)**. Analiza liczby mieszkańców obszaru LGD wykazała, że najwięcej osób zamieszkuje jedyne miasto na obszarze – Rypin – 16834, co stanowi 37,64% wszystkich mieszkańców i jednocześnie charakteryzuje się ono najwyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia – 1536 osób/km^2. Miasto Rypin pełni rolę ośrodka powiatu rypińskiego.

5 gmin wiejskich zamieszkuje 27889 osób, czyli 62,36% ogólnej liczby mieszkańców terenu LSR, co świadczy o przewadze wiejskiego charakteru obszaru. Gmina Wąpielsk jest gminą o najmniejszym zaludnieniu w całej LGD – 9,19%. (*Główny Urząd Statystyczny 2013),*

W ogólnym podsumowaniu całego obszaru LGD, w 2013 roku mieszkało o 463 więcej kobiet niż mężczyzn. Aż o 716 kobiet więcej niż mężczyzn mieszkało w miejskiej gminie Rypin. Różnicę w przewadze liczebnej kobiet zanotowano także w gminie Skrwilno (o 44) oraz gminie Wąpielsk (o 32). Liczebna przewaga mężczyzn występowała w gminie wiejskiej Rypin (o 235), gminie Brzuze (o 47) i gminie Rogowo (o 47). Stan ten obrazuje poniższa tabela:

Gmina	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Rypin m.	16834	8059	8775
Rypin w.	7407	3821	3586
Brzuze	5417	2732	2685
Rogowo	4857	2452	2405
Skrwilno	6096	3026	3070
Wąpielsk	4112	2040	2072
Razem	**44723**	**22130**	**22593**

Tabela 15: Liczba ludności obszaru LGD z podziałem na płeć.
Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2013

Na obszarze LSR utrzymuje się dodatni przyrost naturalny wynoszący 0,09 (wskaźnik na 1000 osób). Gmina miejska Rypin ma wynik dodatni równy 0,95. Przyrost naturalny na poziomie dodatnim mają także dwie gminy wiejskie: Rypin 2,17 oraz Wąpielsk 1,70, natomiast statystyki trzech gmin wiejskich mają wynik ujemny: Brzuze -1,66; Rogowo -0,62; Skrwilno -3,76. Przyrost naturalny w województwie kujawsko-pomorskim wynosi -0,30. W poniższej tabeli przedstawione dane dotyczące wskaźnika przyrostu naturalnego w poszczególnych gminach:

Gmina	Wskaźnik przyrostu naturalnego

Rypin m.	0,95
Rypin w.	2,17
Brzuze	-1,66
Rogowo	-0,62
Skrwilno	-3,76
Wąpielsk	1,7
Razem	**0,09**

Tabela 16: Wskaźnik przyrostu naturalnego na obszarze LGD.
Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2013.

Na terenie LGD w 2013r. zanotowano dodatni przyrost naturalny mierzony w liczbach bezwzględnych, lecz wynosił on jedynie 4. Urodzeń żywych w tym okresie było 480,a zgonów 476. W mieście Rypin było 161 urodzeń żywych i 145 zgonów. W gminach wiejskich największy przyrost naturalny odnotowuje się w gminie Rypin, następnie w Wąpielsku i Rogowie, natomiast ujemny w dwóch gminach: Brzuze i Skrwilno, co obrazuje poniższa tabela:

Gmina	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
Rypin m.	69	161	145	16
Rypin w.	39	86	70	16
Brzuze	26	58	67	-9
Rogowo	22	57	60	3
Skrwilno	26	71	94	-23
Wąpielsk	11	47	40	7
Razem	**193**	**480**	**476**	**4**

Tabela 17: Ruch naturalny na obszarze LGD z podziałem na gminy w roku 2013
Źródło: WUS Bydgoszcz 2014

Na terenie LGD zauważalny jest spadek liczby mieszkańców. Saldo migracji (stałą lub czasową zmianę miejsca pobytu) jest ujemne i wynosi -129 osób, w tym 89 to kobiety, a 40 mężczyźni. Saldo migracji ma istotny wpływ na wysokość populacji danego obszaru i świadczy o wyludnianiu się obszaru.

Na podstawie prognozy salda migracji i przyrostu naturalnego przyjęto prognozę liczby mieszkańców obszaru LSR. W latach 2014–2020, ze względu na ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji wewnętrznych, liczba mieszkańców regionu będzie systematycznie malała. W związku z tym prognozuje się, że na terenie LSR stopa bezrobocia będzie wzrastała w kolejnych latach. Przyczyni się do tego także spadek podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie obszaru LGD, a co za tym idzie – spadek zatrudnienia. *(Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Rypin w latach 2014-2020, str. 35-37)*. Można zatem przyjąć, że **jedną z głównych przyczyn migracji staje się przede wszystkim mała atrakcyjność obszaru, jako miejsca pracy dla wykwalifikowanej siły roboczej z obszarów wiejskich oraz dla osób młodych.** Poniższa tabela prezentuje dane dotyczące wewnętrznych migracji na obszarze LGD:

	Napływ w 2013 r.			Odpływ w 2013 r.			
Gmina	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Saldo w 2013
Rypin m.	161	82	79	235	112	123	-74
Rypin w.	89	45	44	89	42	47	0
Brzuze	60	32	28	76	37	39	-16
Rogowo	38	17	21	51	22	29	-13
Skrwilno	45	23	22	53	23	30	-8
Wąpielsk	32	12	20	50	15	35	-18
Razem	**425**	**211**	**214**	**554**	**251**	**303**	**-129**

Tabela 18: Wewnętrzne migracje na terenie LGD w 2013 roku
Źródło: www.bydgoszcz.stat.gov.pl

Niewątpliwym problemem na obszarze LSR są również zagraniczne migracje ludności spowodowane ograniczonym dostępem do rynku pracy. Stan ten obrazuje poniższa tabela:

Obszar LSR	Napływ w 2013 r.			Odpływ w 2013 r.			Saldo w 2013
	Ogółem	Miasta	Wieś	Ogółem	Miasta	Wieś	
Ogółem	5	5	-	20	20	-	-15
Mężczyźni	3	3	-	13	13	-	-10
Kobiety	3	2	-	7	7	-	-5

Tabela 19: Zagraniczne migracje ludności z obszaru LGD w 2013 roku ,
Źródło:www.bydgoszcz.stat.gov.pl

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego liczba mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym, na 100 osób w wieku produkcyjnym, wynosi 57,0. Średnio na obszarze LGD liczba ta wynosi 59 osób. 62,85% mieszkańców obszaru LGD stanowi ludność w wieku produkcyjnym – natomiast aż 37,15%, 13589 os., to ludność w wieku nieprodukcyjnym. Struktura procentowa wśród osób w wieku nieprodukcyjnym jest następująca: 20,16% to osoby w wieku przedprodukcyjnym, 16,99% to osoby w wieku poprodukcyjnym. Najniższy wskaźnik ludności w wieku nieprodukcyjnym, na 100 osób w wieku produkcyjnym, posiada miasto Rypin (55,5), najwyższym wskaźnikiem charakteryzuje się Gmina Wąpielsk (62,9).

Struktura ludności według wieku będzie ulegać dynamicznym zmianom. Zmiany te są przede wszystkim konsekwencją demograficznego „falowania", tj. pojawiania się na przemian wyżów i niżów demograficznych, których efekty nakładają się na siebie z różną siłą w różnych okresach, powodując bardziej widoczne zmiany w procesach dzietności i umieralności, natomiast w mniejszym stopniu oddziałują na tę strukturę zmiany w rozmiarach migracji zagranicznych definitywnych, czyli migracji na pobyt stały, a szczególnie emigracji. *(Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Rypin w latach 2014-2020, str. 35).* Dane dotyczące struktury ludności ze względu na wiek w poszczególnych gminach z obszaru LGD zamiera poniższa tabela:

Gmina	Ogółem	W tym kobiety	W wieku						Ludność w wieku nieprod. na 100 osób w wieku prod.
			Przedprod.		Prod.		Poprod.		
			Razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	
Rypin m.	16834	8775	2641	1267	12026	5510	2167	1998	55,5
Rypin w.	7407	3586	1298	624	5106	2178	1003	784	59,8
Brzuze	5417	2685	907	405	3712	1644	798	636	60,3
Rogowo	4857	2405	837	416	3333	1439	687	550	56,6
Skrwilno	6096	3070	1025	514	4156	1793	915	763	60
Wąpielsk	4112	2072	700	354	2801	1207	611	511	62,9
Razem	44723	22593	408	3580	31134	3771	6181	5242	59,1

Tabela 20: Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym na obszarze LGD,
Źródło: WUS Bydgoszcz

3.2.2. Sytuacja społeczna

W 2014 roku w województwie kujawsko-pomorskim pomocą społeczną objęto 11,2% mieszkańców regionu. Wsparcie w postaci świadczeń pomocy społecznej otrzymało 89.645 rodzin, a w tych rodzinach 233.905 osób. W stosunku do roku 2013 nastąpił spadek w ogólnej liczbie osób korzystających z pomocy społecznej o 21.970 osób, tj. o 8,6%. Wśród osób, którym przyznano decyzją świadczenie, osoby długotrwale korzystające z pomocy stanowiły 56%. Obszar LGD na tle województwa ma najmniej, obok obszaru powiatu lipnowskiego, korzystną sytuację, tj. najwyższy udział świadczeniobiorców pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców – 21,3%.

Natężenie korzystania z pomocy społecznej równie dobrze opisuje wskaźnik deprywacji lokalnej, który wyraża się przez stosunek liczby osób w rodzinach pobierających świadczenie pomocy społecznej do ogólnej liczby mieszkańców regionu w przeliczeniu na 1000 osób. Wskaźnik deprywacji dla województwa kujawsko-pomorskiego w 2014r. wynosił 112 osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców, natomiast w 2013r. wynosił 104 osoby korzystające z pomocy

społecznej na 1000 mieszkańców. W tabeli poniżej ukazano poziom wskaźnika deprywacji w podziale na gminy wchodzące w skład LGD:

Gmina	2013						2014				
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Odsetek mieszkańców korzystających z pomocy		Wskaźnik deprywacji lokalnej		Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Odsetek mieszkańców korzystających z pomocy		Wskaźnik deprywacji lokalnej
Brzuze	346	1210	22,3	223	353	1240	22,9	229	34,6	346	1210
Rogowo	451	1744	35,9	359	458	1732	35,7	357	45,1	451	1744
Rypin m.	838	2160	12,8	128	843	2160	12,8	128	83,8	838	2160
Rypin w.	809	2938	39,7	397	812	2842	38,4	384	80,9	809	2938
Skrwilno	344	1287	21,1	211	217	704	11,5	115	34,4	344	1287
Wąpielsk	238	872	21,2	212	242	864	21,0	210	23,8	238	872

Tabela 21: Wskaźnik deprywacji lokalnej w gminach z obszaru LGD, opracowanie własne na podstawie „Oceny zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2014 rok-wersja rozszerzona"

Wskaźnik deprywacji lokalnej liczony jako średnia z wszystkich gmin objętych LSR w 2013 roku wynosił 255, a w 2014 roku 217,16 osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców.

Przyczyny korzystania z pomocy społecznej są zróżnicowane. Głównie jest to **ubóstwo**, bezrobocie, niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz potrzeba ochrony macierzyństwa.

Bardzo ważną rolę w pomocy społecznej pełnią wszelkie formy aktywizacji **osób wykluczonych** lub **zagrożonych wykluczeniem**, które wymagają odzyskania lub zwiększenia zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie. Zadania pomocy społecznej pełnią gminne ośrodki pomocy społecznej oraz Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rypinie.

Głównym powodem **zjawiska wykluczenia społecznego** na obszarze LGD są przyczyny materialne. Jest to związane przede wszystkim z **długotrwałym bezrobociem oraz ubóstwem**. W celu zwiększenia obszarów włączenia społecznego konieczne jest **wsparcie osób zagrożonych i wykluczonych społecznie oraz wyeliminowanie barier, które uniemożliwiają ich włączenie społeczne**. Umożliwić to powinny działania związane z integrację społeczną, zdobywanie i aktualizacja kwalifikacji zawodowych oraz przedsięwzięcia skierowane na rozwój postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców obszaru.

Na obszarze LGD działa wiele organizacji społecznych, w śród których dominują Ochotnicze Straże Pożarne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Stowarzyszenia, Towarzystwa oraz Kółka Rolnicze. Są to sformalizowane podmioty, skupione przede wszystkim na rozwoju lokalnym, rozwoju kultury, sportu, wspieraniu osób niepełnosprawnych, promocji i ochronie zdrowia. Organizacje pozarządowe i społeczne skupiają się także na działaniach na rzecz lokalnych twórców/artystów, ruchu harcerskiego, osób bezrobotnych. Na naszym obszarze działa także 7 związków zawodowych.

Najwięcej organizacji działa w gminie Rogowo – 42 organizacje społeczne. W kolejności malejącej: w gminie Rypin zarejestrowanych jest 39 podmiotów, z czego 34 działa w mieście Rypin, w gminie Brzuze – 15, w gminie Skrwilno – 12. Najmniej zarejestrowanych organizacji z terenu LGD jest w gminie Wąpielsk – 8 *(wykaz KRS na dzień 18.08.2015).*

Organizacje oddolne, tj. Koła Gospodyń Wiejskich, działające w sposób mniej sformalizowany, stanowią także aktywną i liczną grupę lokalnych aktywistów. Biblioteki, świetlice wiejskie i miejskie pełnią funkcje integrujące mieszkańców, dając możliwość tworzenia nowych kół i grup zainteresowań. Zrewitalizowane budynki i pomieszczenia służące celom społecznym w zestawieniu z licznymi walorami przyrodniczymi powodują wzrost atrakcyjności regionu.

Zauważalna jest bardzo duża aktywna działalność organizacji społecznych zainteresowanych kulturą lokalną i dbałością o kulturę. Powstają inicjatywy mające upamiętniać osoby związane z Ziemią Dobrzyńską, itp. projekt „Śladami Chopina", „Ratujmy Dwory Dobrzyńskie", „Akcja Kocham Rypin", obchody święta Konstytucji 3 Maja, organizacja wielu imprez kulturalnych, sportowych.

W regionie LGD organizowanych jest wiele imprez (przede wszystkim cyklicznych) sportowych, rekreacyjnych oraz o charakterze kulturalnym. Do najważniejszych można zaliczyć: Dożynki Gminne, Festiwal Kultury Dobrzyńskiej, Przegląd Teatrów Profilaktycznych, Maraton Trzeźwości, Rajd Trzynastu Jezior, Marsze na orientację „Bezdroża Ugoskie", Rowerowy

Cross, zawody sportowe (piłka nożna, tenis stołowy, piłka plażowa), zawody wędkarskie, pikniki rodzinne, wypoczynek wakacyjny/zimowy dla dzieci i młodzieży.

Niestety, mimo stosunkowo wielu inicjatyw i rozwoju społeczności obywatelskiej i integracji społecznej, na terenie LSR nie działają podmioty świadczące pomoc organizacjom społecznym/NGO szczególnie z nieugruntowaną pozycją (organizacje młode, z niskim budżetem), co prowadzi do ograniczenia szans ich rozwoju i realizacji celów statutowych. Niewystarczające środki na wspieranie inicjatyw lub małe możliwości pozyskiwania środków publicznych na inicjatywy lokalne, w których ogromną przeszkodą jest wymagany finansowy wkład własny, hamują aktywność mogącą przysłużyć się lokalnej społeczności w różnym zakresie. **Wspieranie instytucji działających w obszarze wykluczenia społecznego** powinno stanowić jeden z priorytetów realizacji LSR. Mimo istnienia wielu świetlic wiejskich, wyniki konsultacji społecznych wskazują na zbyt niską ofertę zajęć, szczególnie dla młodzieży i osób starszych, które stymulowałyby ich aktywność społeczną. Dlatego bardzo istotny element włączenia społecznego powinny stanowić również inwestycje związane z umożliwieniem dopasowania oferty do potrzeb lokalnych przez istniejące już placówki, a także inwestycje w rozbudowę infrastruktury przyczyniającej się do poprawy dostępu osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym do miejsc, gdzie wdrażane będą działania w zakresie aktywnej integracji o charakterze środowiskowym. Jest to szczególnie ważne w przypadku osób z grup defaworyzowanych oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które mają ograniczony dostęp do miejscowej infrastruktury i kultury.

3.2.3. Sytuacja gospodarcza

Poziom zatrudnienia

Poziom zatrudnienia w 2013 r. na obszarze LGD w porównaniu z rokiem 2012 utrzymuje się na podobnym poziomie – nieznacznie wzrósł. Największy przyrost osób pracujących zanotowano w wiejskiej gminie Rypin – 53 osoby. Dodatnim wskaźnikiem charakteryzuje się także miejska gmina Rypin (42 osoby) oraz wiejska gmina Brzuze (9 osób). Spadek pracujących zanotowano w gminie Rogowo – o 45 osób. Ujemny wskaźnik zatrudnienia dotyczy także gmin Skrwilno (24 osoby) oraz Wąpielsk (12 osób).

Pracujące kobiety stanowią praktycznie we wszystkich gminach objętych LSR blisko połowę wszystkich osób pracujących – 46,96%. Wyjątkiem jest wiejska gmina Rypin, gdzie kobiety pracujące to tylko 23,70% ogólnej liczby pracujących na tym terenie, natomiast na obszarze gminy Brzuze kobiety stanowią większość ogólnej liczby osób tam pracujących – 72,89%. Poniżej tabela zawierająca dane dotyczące osób pracujących według płci i rodzajów działalności w poszczególnych gminach wchodzących w skład LGD:

Gmina	2012	2013			
				liczby ogółem	
		ogółem	w tym kobiety	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo, przemysł i budownictwo	Pozostałe rodzaje działalności
Rypin m.	4792	4834	2318	2196	2638
Rypin w.	909	962	228	717	245
Brzuze	275	284	207	44	240
Rogowo	369	324	188	77	247
Skrwilno	293	269	166	67	202
Wąpielsk	139	127	86	24	103
Razem	6777	6800	3193	3125	3675

Tabela 22: Pracujący wg płci, rodzajów działalności, z podziałem na gminy w latach 2012 i 2013
Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2013

W 2013r. na obszarze LGD najwięcej osób pracowało w sektorze rolniczym-41,5% pracujących mężczyzn i 40,1% pracujących kobiet. Mężczyźni byli zatrudniani najczęściej w sektorach: przemysłowym (37,6%), usługowym (10,3%), w pozostałych rodzajach działalności (10,0%), a tylko 0,7% w sektorze finansowym. Kobiety po sektorze rolniczym najczęściej znajdowały zatrudnienie w działalnościach sklasyfikowanych jako „pozostałe", następnie w sektorze przemysłowym, usługowym i finansowym. Udział procentowy osób pracujących według sektorów ekonomicznych na obszarze LGD w podziale na płeć jest następujący:

Pracujący ogółem 100%	
Kobiety (ogółem) 100%	**Mężczyźni (ogółem) 100%**
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sektor rolniczy)	
40,1%	41,5%
Przemysł i budownictwo (sektor przemysłowy)	
14,5%	37,6%
Handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informatyzacja i komunikacja (sektor usługowy)	
12,5%	10,3%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości (sektor finansowy)	
3,0%	0,7%
Pozostałe	
29,9%	10,0%

Tabela 23: Pracujący wg sektorów ekonomicznych
Źródło: www.polskawliczbach.pl/powiat_rypinski na podstawie danych GUS 2013

Dokonując analizy podmiotów gospodarki narodowej według sekcji i działów PKD można zauważyć, że najwięcej podmiotów zajmuje się **handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych(sektor usługowy)** – w branży tej działa ponad 32% wszystkich firm funkcjonujących na terenie LGD. Drugą branżą, w której działalność gospodarczą prowadzi niespełna 16% przedsiębiorstw jest budownictwo (sektor przemysłowy). Są to branże gospodarcze mające kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru.

Chociaż kwota przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto na obszarze LGD wzrosła od 2010r. o 337,00 zł osiągając poziom 2983,00 zł i była niższa od średniego wynagrodzenia w województwie kujawsko-pomorskim, które wyniosło 3322,00 zł. Dynamikę wzrostu wynagrodzeń przedstawiono w poniższej tabeli:

	2010	2011	2012	2013
obszar LGD (powiat rypiński)	2646	2743	2895	2983
itp. kujawsko-pomorskie	2911	3062	3182	3322

Tabela 24: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (PLN) na obszarze LSR w latach 2010-2013
Źródło: www.polskawliczbach.pl/powiat_rypinski na podstawie danych GUS 2013

Relacja przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto na obszarze LGD do średniej krajowej w latach 2010-2013 kształtowała się następująco:

	2010	2011	2012	2013
obszar LGD (powiat rypiński)	77,7%	75,7%	77,3%	76,9%
itp. kujawsko-pomorskie	84,7%	84,5%	85,0%	85,7%

Tabela 25: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w latach 2010-2013 w relacji do średniej krajowej (Polska=100)
Źródło: www.polskawliczbach.pl/powiat_rypinski na podstawie danych GUS 2013

Dochód podatkowy gminy na 1 mieszkańca na obszarze LSR (obliczony jako średnia z gmin tworzących obszar LSR) **był niższy niż średni dochód obliczony dla województwa kujawsko-pomorskiego**. W 2013r. dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszaru LGD wzrosły o 4,1% w porównaniu z rokiem poprzednim, ale odnotowano też wzrost wydatków w przeliczeniu na 1 mieszkańca o 0,9% w porównaniu z 2012r. [*US w Bydgoszczy 2013].* Średnia dla obszaru LGD **to 757,55 zł** na dzień 31.12.2013r. i jest ona niższa od średniej dla województwa kujawsko-pomorskiego, która wynosiła **914,00 zł**. Średni dochód gmin na 1 mieszkańca zawiera poniższa tabela:

Gmina	Średni dochód gmin (w zł)
Rypin m.	1083,00
Rypin w.	1002,35
Brzuze	758,55
Rogowo	636,10
Skrwilno	464,72
Wąpielsk	600,60

Tabela 26: Dochód na 1 mieszkańca w gminach na terenie LSR,
Źródło: dane własne LGD

Stopa bezrobocia

W 2013 roku na terenie LGD odnotowano stopę bezrobocia na poziomie 21,2%. Była ona znacznie wyższa od stopy bezrobocia w województwie (18,2%) oraz w kraju (13,4%). Osób bezrobotnych na terenie LSD w tym czasie było 3645, z czego wynika, że 21,65% ogólnej liczby mieszkańców to osoby pozostające bez pracy. W poniższej tabeli zawarto szczegółowe dane dotyczące stopy bezrobocia na obszarze LGD na tle województwa kujawsko-pomorskiego i całego kraju w latach 2010-2013:

	2010	2011	2012	2013
obszar LGD	19,9%	19,1%	20,5%	21,2%
woj.kuj.-pom.	17,0%	17,0%	18,1%	18,2%
kraj	12,4%	12,5%	13,4%	13,4%

Tabela 27: Stopa bezrobocia rejestrowanego na obszarze LGD w latach 2010-2013 na tle województwa kujawsko-pomorskiego oraz całego kraju, Źródło: www.polskawliczbach.pl/powiat_rypinski na podstawie danych GUS 2013

Liczba osób w wieku produkcyjnym wynosiła 31134, co oznacza, że **11,71% osób w wieku produkcyjnym w tym okresie pozostawało bez pracy.** W województwie osoby w wieku produkcyjnym, które nie podjęły pracy stanowiły 11,26% wszystkich bezrobotnych. Oznacza to, że **liczba bezrobotnych, w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym, na terenie LSR przekracza średnią liczbę bezrobotnych** do liczby osób w wieku produkcyjnym **w województwie kujawsko-pomorskim.**

Największą grupę bezrobotnych – 61,21% (2231 osób) stanowią długotrwale bezrobotni. Prawo do zasiłku ma jedynie 8,59% wszystkich bezrobotnych. Dużym problemem zauważalnym we wszystkich gminach, który z pewnością ma wpływ na utrzymywanie się wysokiego wskaźnika długotrwałego bezrobocia jest brak wykształcenia średniego, brak odpowiednich kwalifikacji (niskie kwalifikacje) oraz brak doświadczenia zawodowego. Bezrobotni są szczególnie istotną grupą z punktu widzenia realizacji LSR, w której przewidziano podjęcie działań zmierzających do zmniejszenia ich liczby poprzez stworzenie nowych miejsc pracy w regionie, ale także dzięki udziałowi w szkoleniach, podniesienie kwalifikacji u osób tego wymagających. **Osoby z niskimi kwalifikacjami należą bowiem do grupy osób defaworyzowanych, które w ramach realizacji LSR będą szczególnie obejmowane wsparciem.** Poniższa tabela zawiera dane dotyczące wybranych kategorii bezrobotnych dla obszaru LGD:

Gmina	Bezrobotni ogółem	Z liczby ogółem							
		Z prawem do zasiłku	Osoby w okresie do 12 miesięcy od zakończenia nauki	Osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy					
				Do 25 roku życia	Powyżej 50 roku życia	Długotrwale bezrobotni	Bez kwalifikacji zawodowych	Bez doświadczenia zawodowego	Bez wykształcenia średniego
Rypin m.	1374	140	74	285	313	827	569	324	818
Rypin w.	573	42	47	151	115	332	237	173	362
Brzuze	499	36	32	151	90	331	189	149	305
Rogowo	400	50	39	106	71	235	188	125	250
Skrwilno	464	28	28	108	76	305	188	145	268
Wąpielsk	335	17	38	96	63	201	168	112	241
Razem	3645	313	258	897	728	2231	1539	1028	2244

Tabela 28: Wybrane kategorie bezrobotnych według obszaru objętego LGD w 2013r.
Źródło: US Bydgoszcz 2013, Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. – tablice / Bezrobocie rejestrowane / TABL 28 (84)

Poniższa tabela ukazuje strukturę bezrobotnych z obszaru LGD według wieku oraz czasu pozostawania bez pracy:

Gmina	Bezrobotni ogółem	Bezrobotni według wieku					Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy w miesiącach					
		24 lata i mniej	25-34	35-44	45-54	50 lat i więcej	Do 1 miesiąca	1 do 3	3 do 6	6 do 12	12 do 24	Powyżej 24 miesięcy
Rypin m.	1374	285	397	253	265	174	108	228	195	270	273	300
Rypin w.	573	151	167	98	97	60	31	113	107	112	108	102
Brzuze	499	151	132	83	90	43	25	76	93	82	112	111
Rogowo	400	106	123	64	71	36	21	88	91	61	71	68
Skrwilno	484	108	159	87	66	44	27	75	82	69	91	120
Wąpielsk	335	96	74	77	53	35	23	69	58	43	69	73
Razem	3645	897	1052	662	642	392	235	649	626	637	724	774

Tabela 29: Bezrobotni na obszarze LGD w 2013 r. według grup wieku oraz czasu pozostawania bez pracy w miesiącach
Źródło: US Bydgoszcz 2013, Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. – tablice / Bezrobocie rejestrowane / TABL 28 (83)

Oprócz wymienionych wcześniej osób z niskimi kwalifikacjami, wśród osób bezrobotnych znajdują się także inne grupy osób defaworyzowanych. Najliczniejszą grupą zagrożoną wykluczeniem społecznym z powodu bezrobocia **są osoby młode do 35 roku życia (24,61%).** Kolejną grupą borykającą się z problemem bezrobocia **są osoby powyżej 50 roku życia (19,97%).** Trudności pierwszej na rynku pracy wynikają często z braku doświadczenia zawodowego wymaganego przez pracodawców, brakiem umiejętności przełożenia wiedzy teoretycznej na praktyczne działania, ale równie często z brakiem postawy przedsiębiorczej, brakiem umiejętności społecznych, w tym przede wszystkim komunikacyjnych, brakiem chęci do podjęcia zatrudnienia (osoby, które świadomie wybierają życie na utrzymaniu rodziców), a także brakiem ofert pracy zgodnych z posiadanymi kwalifikacjami lub umiejętnościami. Czasem barierą jest brak środków finansowych na założenie własnej działalności gospodarczej. W przypadku drugiej grupy, która jednocześnie po osobach z niskimi kwalifikacjami stanowi największą grupę wśród osób bezrobotnych, problemem jest najczęściej niskie wykształcenie osób 50+, brak odpowiednich

kwalifikacji i gotowości do ich zdobycia, brak umiejętności obsługi podstawowych urządzeń biurowych, ale też brak wiary w siebie i swoje możliwości, a co za tym idzie, bierna postawa w poszukiwaniu pracy. Osoby z tych grup są również istotne z punktu widzenia realizacji LSR i będą w jej ramach objęte wsparciem poprzez możliwość udziału w szkoleniach, doradztwie, otrzymanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Pomimo iż w szkołach ponadgimnazjalnych **oferta doradztwa edukacyjno-zawodowego** jest bardzo bogata i urozmaicona, pozostaje ono słabo rozwinięte na niższych poziomach kształcenia obszaru LGD. Zważywszy, że jego celem jest wspieranie uczniów w planowaniu własnej ścieżki kształcenia i kariery zawodowej, a także wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie, podnoszenia umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, istnieje potrzeba w zakresie rozwoju doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych o rozbudowę istniejącej oferty o ponadprogramowe praktyki i staże zawodowe, aby **powiązać edukację zawodową z praktyką przedsiębiorstw,** a także dodatkowe zajęcia z trenerami biznesu i przedsiębiorczości, a w szkołach na poziomie gimnazjalnym o zatrudnianie doradcy zawodowego, który wspierałby uczniów w wyborze właściwej drogi kształcenia. *[Strategia Rozwoju Obszaru Społeczno-Gospodarczego powiatu Rypińskiego, s. 45]*

Bezrobocie jest głównym powodem **ubóstwa** na terenie LSR. Ubóstwo definiuje się na podstawie tzw. kryterium dochodowego. Ośrodek Pomocy Społecznej jest zobowiązany do pomocy osobom i rodzinom, których miesięczny dochód nie przekracza kwoty określonej w ustawie o pomocy społecznej na podstawie kryterium dochodowego.

Zjawisko ubóstwa najbardziej widoczne jest w rodzinach wielodzietnych, rodzinach samotnie wychowujących dzieci oraz w rodzinach utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych (innych niż renta i emerytura). Jeśli stan rzeczy nie zmieni się, a gospodarka nie ulegnie poprawie, prognozuje się w kolejnych latach wzrost bezrobocia. W takiej sytuacji należy również zakładać spadek dochodów własnych gospodarstw domowych, a tym samym spadek ich zamożności i wzrost ubóstwa. *(Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Rypin w latach 2014-2020, str. 27 i 37)*

Bezrobotni zarejestrowani w Powiatowym Urzędzie Pracy

Na obszarze LGD w 2013 r. wzrosła (w zestawieniu z rokiem 2012) o 151 liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy (3645 osób zarejestrowanych). Wskaźnik wzrostu w tym zakresie we wszystkich gminach dotyczy także kobiet, których w 2013r. zarejestrowanych było o 112 więcej, niż w roku poprzednim. Kobiety stanowiły zatem 60,63% wszystkich zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy osób bezrobotnych.

Na obszarze LGD zanotowano ogółem 1671 ofert pracy w ciągu 2013r. Ofert zatrudnienia, bądź innej formy zarobkowej było łącznie 1089. Ośrodki aktywizacji zawodowej przewidywały 582 miejsca, w tym 372 staże oraz 210 miejsc w formie prac społecznie użytecznych. Z ogólnej liczby ofert, 22 skierowane były do osób niepełnosprawnych, a 24 do osób, które nie przekroczyły okresu 12 miesięcy od dnia zakończenia nauki. Poniżej tabela zawierająca szczegółowe dane:

Gmina	Ogółem			W tym kobiety			Oferty pracy w ciągu 2013r.
	2012	2013		2012	2013		
	razem		2012=100	razem		2012=100	
Rypin m.	1334	1374	103	801	834	104,1	900
Rypin w.	534	573	107,3	318	349	109,7	244
Brzuze	482	499	103,5	287	296	103,1	124
Rogowo	387	400	103,4	238	245	102,9	178
Skrwilno	462	464	100,4	276	287	104	134
Wąpielsk	295	335	113,6	178	199	111,8	88
Razem	3494	3645	104,3	2098	2210	105,3	1671

Tabela 30: Bezrobotni zarejestrowani na obszarze LGD oraz oferty pracy (wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej)
Źródło: US Bydgoszcz 2013

Rynek pracy

W sektorze publicznym i prywatnym w 2013 roku na terenie LSR działały łącznie 3 363 podmioty. Ich liczba wzrosła o 0,4% w porównaniu z rokiem 2010**.** Najwięcej, bo aż 56,4% podmiotów z całego obszaru LSR, prowadzi działalność na terenie gminy miejskiej Rypin – najwyższy wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (175,1). Najniższy wskaźnik miała gmina Wąpielsk (73,3). W analizowanym okresie największy przyrost liczby podmiotów

gospodarczych odnotowano w gminie wiejskiej Rypin (9,1%). W 2013 roku liczba przedsiębiorstw zmalała tylko w mieście Rypin o 39 podmiotów w stosunku do roku 2010. **Wskaźniki wyliczone dla terenu LSR są niższe niż wskaźniki dla województwa i całego kraju.** Poniższa tabela zawiera dane dotyczące liczbę podmiotów gospodarki narodowej na ternie LSR:

Jednostka terytorialna	Ogólna liczba		Podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym				
	2010	2013	Zmiana ilościowa	Zmiana procentowa	2010	2013	Zmiana procentowa
Brzuze	258	266	8	3,1%	76,5	78,7	2,9%
Rogowo	297	298	1	0,3%	100,4	99,2	-1,2%
Rypin (m.)	1 935	1 896	-39	-2,0%	173,8	175,1	0,7%
Rypin (w.)	350	382	32	9,1%	77,2	82,4	6,7%
Skrwilno	336	336	0	0%	88,9	89,8	1,0%
Wąpielsk	175	185	10	5,7%	69,2	73,3	5,9%
Razem	**3 351**	**3 363**	**12**	**0,4%**	**118,4**	**119,6**	**2,1%**
Kujawsko-Pomorskie	**186 007**	**191 252**	**5 245**	**2,8%**	**137,1**	**143,5**	**4,7%**
Polska	**3 909 802**	**4 070 259**	**160 457**	**4,1%**	**157,5**	**166,7**	**5,8%**

Tabela 31: Liczba podmiotów gospodarki narodowej na terenie LSR,
Źródło: US w Bydgoszczy. Podmioty Gospodarki Narodowej w Rejestrze REGON w Województwie Kujawsko-Pomorskim. Stan na koniec 2013.

Podmiotów gospodarki w sektorze prywatnym na obszarze LSR w 2014r. zarejestrowanych było 3208 (w 2013r. – 3204), a w sektorze publicznym 159 (w 2013r. – 161). **Na względnie niski poziom aktywności gospodarczej** obszaru LGD wskazuje analiza wartości wskaźnika liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym. **W 2013 roku na obszarze LSR wskaźnik ten wynosił 1196, natomiast dla województwa kujawsko-pomorskiego 1435** *[US w Bydgoszczy 2013]***.** Zdecydowana większość podmiotów to mikroprzedsiębiorstwa, które w roku 2013 stanowiły prawie 95% wszystkich firm. Niespełna 4,5% stanowiły małe przedsiębiorstwa. Strukturę tę uzupełniają średnie i duże przedsiębiorstwa (odpowiednio 0,62% i 0,09%).

Obszar LSR charakteryzuje się słabą działalnością instytucji publicznych bądź prywatnych wspierających przedsiębiorczość i doradzających przedsiębiorcom, a także niskim wskaźnikiem przedsiębiorczości i słabo rozwiniętym sektorem małych i średnich przedsiębiorstw. Pozyskanie środków zewnętrznych, głównie z funduszy Unii Europejskiej, umożliwia uczestniczenie w procesie budowania gospodarki opartej na wiedzy i promowaniu postaw przedsiębiorczych, które w połączeniu mogą budować przewagę konkurencyjną regionu, w którym są zlokalizowane, generując wzrost gospodarczy i jednocześnie niwelując zróżnicowania natury ekonomicznej. Z doświadczeń LGD z poprzedniego okresu programowania wynika, że jest to duża szansa na wzmacnianie potencjału regionu i walkę z jego największymi problemami. Na obszarze LSR nie ma jednak instytucji wspierających proces ubiegania się o dotacje unijne przez bezpośrednie praktyczne udzielenie pomocy (itp. inkubator przedsiębiorczości, inkubator przetwórstwa rolnego, działające jako stowarzyszenie lub spółdzielnia socjalna, które mogłyby przyczynić się do rozwoju gospodarczego regionu, wspierania małych i średnich przedsiębiorstw, a także tworzenia nowych miejsc pracy).

Na podstawie wyników konsultacji społecznych jako najważniejsze bariery rozwojowe w obszarze przedsiębiorczości należy wymienić:

- wysokie koszty pracy,
- ograniczony dostęp do środków finansowych,
- brak pracowników o odpowiednich kwalifikacjach,
- brak rynków zbytu,
- niską rentowność,
- braki w infrastrukturze lokalnej – przede wszystkim zły stan dróg lokalnych,

Wśród potrzeb inwestycyjnych ankietowani wskazali:

- zakup maszyn i urządzeń – 69% respondentów,
- zatrudnienie pracowników – 65% respondentów (zawody, na które ankietowani wyrazili największe zapotrzebowanie to: technolog, galwanizer, kierowca, magazynier, instalator sieci i urządzeń wodno–kanalizacyjnych, elektromechanik z uprawnieniami energetycznymi, operator urządzeń i maszyn sterowanych komputerowo, spawacz, operator cnc, grafik komputerowy, informatyk, murarz)
- budowę/rozbudowę zakładu – 56% respondentów
- zakup innowacyjnych technologii – 39% respondentów.

Jako szanse obszaru wskazano natomiast możliwość rozwoju współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami (w zakresie skracania łańcucha dostaw, rynku turystycznego, rynków zbytu)-34% respondentów.

3.3. Wewnętrzna spójność obszaru LSR

Spójność przestrzenna obszaru pozytywnie wpływa na wiele aspektów życia jego mieszkańców, choćby ze względu na liczne powiązania funkcyjne wszystkich gmin – **spójność funkcjonalna –** itp. w zakresie szkolnictwa, przynależności do wspólnych parafii, ścieżek rowerowych, dostępu do wodociągów, korzystania z oferty ośrodków kultury, bazy rekreacyjnej czy punktów handlowych i usługowych. Jednak obszar LGD jest spójny nie tylko przestrzennie. Powiat rypiński, który jednocześnie stanowi obszar LSR, należy do najstarszych jednostek samorządowych w kraju. Pierwsze wzmianki o powiecie pochodzą już z XIV w., natomiast Kasztelania Rypińska datowana jest od XI w. Prawa miejskie Rypin otrzymał w roku 1345. Mieszkańcy tych ziem doświadczali wielu burzliwych wydarzeń historycznych od najazdów krzyżackich w XV w. po działania eksterminacyjne w czasie II wojny światowej. Od najdawniejszych czasów krzyżowały się tutaj różne szlaki handlowe, co zaowocowało następnie rozwojem przemysłu. Dziedzictwo obszaru oraz wspólne losy są spoiwem łączącym całą lokalną społeczność, tworząc wśród mieszkańców poczucie przynależności i tożsamości kulturowej opartej na wspólnych doświadczeniach oraz tych samych wartościach-**spójność historyczna**. Wspólna historia spowodowała również, iż ziemie objęte LSR charakteryzuje **podobny stopień rozwoju gospodarczego i kulturowego**. **Spójne uwarunkowania kulturowo-przyrodnicze** terenu LGD wynikają choćby z połączenia zabytków architektury z interesującym krajobrazem. Zarówno spójność kulturowa, jak i historyczna obszaru LGD, podkreślane są przez wspólne, historyczne dziedzictwo materialne: liczne zespoły pałacowo-parkowe, zabytkowe cmentarze, kościoły gotyckie i barokowe, drewniane kościółki i dworki, ruiny zamków, grodziska w ilości niespotykanej w pozostałych regionach kraju. Jednym z elementów wpływających na wspólną tożsamość kulturową tych ziem jest także odrębność etniczna ludności, a **wspólna tradycja obszaru** wyraża się itp. w lokalnym stroju ludowym – tzw. stroju dobrzyńskim**.** Propagowanie kultury na obszarze LGD wiąże się nie tylko ze sposobem spędzania wolnego czasu, ale również z promocją lokalną, formą rozwoju i zwiększaniem świadomości mieszkańców oraz próbą ich włączenia się w życie publiczne. W większości placówki kulturalne, rozrywkowe i sportowo-rekreacyjne w gminach z obszaru LGD są skupione w miejscowościach gminnych. Głównymi organizatorami imprez kulturalnych są samorządy gminne oraz placówki oświatowe, KGW, jednostki OSP, parafie, Polski Związek Wędkarski, biblioteki i inne. Najwięcej imprez kulturalnych odbywa się w miesiącach letnich, na świeżym powietrzu przy sprzyjających warunkach atmosferycznych (amfiteatry, boiska sportowe). Część z nich odbywa się w zlokalizowanych na obszarze LGD halach sportowych, salach gimnastycznych, domach kultury, świetlicach, remizach, budynkach szkół i innych. Na uwagę w promowaniu kultury tego terenu zasługują także biblioteki gminne i ich filie rozsiane na tym obszarze. Zajmują one szczególną rolę w podnoszeniu kultury mieszkańców oraz biorą aktywny udział w ich życiu. Opinie zebrane w trakcie konsultacji społecznych wskazują, że istniejąca infrastruktura kulturalna i sportowa jest dobrze rozwinięta, jednak na ternie LGD infrastruktura ta jest za mała w stosunku do potrzeb regionu i wymaga doinwestowania.

3.4. Uwarunkowania kulturowe

3.4.1. Dziedzictwo kulturowe – materialne

W województwie kujawsko-pomorskim znajduje się 3000 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, z czego 55 mieści się na obszarze LGD. *[Załącznik 1 do RLKS, s. 35].* Każda z gmin wchodząca w skład LGD ma na swoim terenie atrakcyjne pod względem turystycznym zabytki sakralne: kościoły (itp. zbudowany w 1704r. kościół odpustowy pod wezwaniem Matki Boskiej Studziennej w Gminie Brzuze, wzniesiony jako kaplica dworska w 1846r. neoromański kościół p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Okalewie na terenie gminy Skrwilno, kościół p.w. Trójcy Świętej wzniesiony w gminie miejskiej Rypin w 1355r. z fundacji książąt dobrzyńskich Bolesława i Władysława łączący elementy gotyckie z neogotyckimi), kaplice przydrożne, zabytkowe, odrestaurowane cmentarze. Atrakcje stanowić mogą także: liczne grodziska, w tym grodzisko

z IX-X w. znajdujące się nad Jeziorem Skrwileńskim, w którym w 1961r. został znaleziony skarb znajdujący się obecnie w Muzeum Regionalnym w Toruniu, zespoły pałacowo-dworskie, pałacowo-parkowe. Ciekawostką jest, że w zachowanym pałacu państwa Borzewskich (założycieli cukrowni w Ostrowitem) w Ugoszczu przebywał Fryderyk Chopin.

Turystów zainteresować mogą ruiny zamku w Rudzikach Dużych. To obiekt o układzie wendyjskim i gotyckim na podmurówce z kamienia polnego, którego wzniesienie, według różnych źródeł, datuje się od 1384r. do lat 1405-1466. Godny uwagi jest także rusinowski spichlerz folwarczny z pierwszej połowy XIX w. Atrakcją jest zabytkowa dzwonnica znajdująca się w obrębie kościoła w Sadłowie, na którego elewacji można podziwiać epifanium poświęcone poległym w wojnie 1920r. Dostępny dla zwiedzających jest park krajobrazowy z początku XIX w., z alejami kasztanowymi z 2 połowy XIX w. oraz miejsce pamięci pomordowanych w czasie II wojny światowej.

Istotną kwestią jest próba zahamowania degradacji zabytków na obszarze LSR i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, czym jednocześnie LSR wpisuje się w Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz lokalnych planów ochrony zabytków. Umożliwienie wprowadzenia skutecznych rozwiązań różnorodnych problemów, związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie LGD może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych *(Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rypin na lata 2015-2018, str. 6 i 72).*

3.4.2. Dziedzictwo kulturowe – niematerialne

Dziedzictwo kulturowe w swoim pojęciu mieści nie tylko materialne zabytki i kolekcje przedmiotów. Istotną jego częścią jest również dziedzictwo niematerialne stanowiące swoistą spuściznę „duchową", stale żywą i odtwarzaną, mogącą rozwijać się w miarę dostosowywania regionalnych zwyczajów i tradycji do otaczającego środowiska. Wpływ na proces rozwoju w przekazie tradycji kolejnym pokoleniom może mieć modernizacja i mechanizacja.

Na terenie LSR można odnaleźć ślady dziedzictwa niematerialnego. Do tradycji regionu należy niezwykle bogaty katalog zjawisk, które – mimo pewnego osłabienia – ciągle żywe są przejawem przywiązania do tradycji lokalnej. Zawsze zaznaczający się w historii kult świętych, w tym Janów – Jana Chrzciciela i Jana Nepomucena, św. Walentego, św. Barbary – ostatnio znowu odżywa, czego przejawem jest ustanowienie przez Stolicę Apostolską w 2010 roku Jana Chrzciciela patronem Rypina. *(Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018, str. 49)*

Duże znaczenie w kultywowaniu lokalnych tradycji mają koła gospodyń wiejskich, ochotnicze straże pożarne, które swoją aktywnością wpływają na podtrzymywanie przekazywanej z pokolenia na pokolenie wiedzy, zwyczajów, rękodzieła, przedmiotów z nimi związanych, obrzędów. *(Gminny Program Opieki nad zabytkami Gminy Rogowo na lata 2013-2017, str. 24)*

Szerzenie i dbanie o dziedzictwo kulturowe niematerialne niesie ze sobą podtrzymywanie przez lokalną społeczność poczucia tożsamości, piękna, zachowania więzi wspólnoty regionalnej, podniesienie świadomości społeczności lokalnych, upowszechnienia wiedzy, umiejętności, ułatwień w dostępie do informacji. *(Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Rypina na lata 2011-2014)*

Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Problemem jest słaby stopień zainteresowania młodzieży tematyką kultywowania tradycji. Doceniając rangę dziedzictwa kulturowego – należy podjąć działania edukacyjne w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury, wspomagać działania w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania oraz podejmować działania aktywizujące środowiska lokalne poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych.

Wzrost zainteresowania tzw. „wioskami tematycznymi" to szansa na wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów", aktywizację środowisk poprzez organizowanie warsztatów nauki rękodzieła, budownictwa, instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych, przez zajęcia z twórcami i rzemieślnikami. *(Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Rypina na lata 2015-2018 str. 8-9).*

Wioska tematyczna – czyli wieś z motywem przewodnim – to innowacyjny na obszarze LSR sposób na ożywienie gospodarki wiejskiej oraz zapewnienie mieszkańcom wsi alternatywnych dochodów. Oferta wsi tematycznych – budowana na bazie zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych danej miejscowości/regionu – pozwala przyciągnąć na tereny wiejskie turystów oraz zintegrować mieszkańców wsi. W ramach idei wioski tematycznej łączą się osoby indywidualne, gospodarstwa agroturystyczne, lokalne przedsiębiorstwa i instytucje publiczne, organizacje pozarządowe tworząc wspólnie markę miejscowości i jej lokalnych, unikalnych produktów. Tworzenie wiosek tematycznych może mieć duży wpływ na poprawę rozwoju społeczno-gospodarczego: podniesienie wiedzy mieszkańców na temat lokalnych zasobów kulturowych, wzrost miejsc pracy w regionie, poprawę walorów turystycznych.

Ważnym, a często najważniejszym uchwytnym wyznacznikiem etnograficznym jest specyficzny dla danego regionu strój ludowy. W Ziemi Dobrzyńskiej, a więc i okolicach Rypina, nie wykształcił się charakterystyczny, „rozpoznawalny" typ ludowego ubioru regionalnego. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać się w położeniu regionu i jego pograniczności. Powodowało ono utrudnienia związane z napływami ludów z różnych stron, brakiem stateczności terytorialnej i przywódczej. Na pewne cechy ubioru ludowego tych okolic wskazywali jednak XIX-wieczni badacze, co zainspirowało do próby opracowania stroju regionalnego *(Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Rypina na lata 2011-2014 str. 45-47).*

Z inicjatywy Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej oraz Urzędu Miasta w Dobrzyniu powstał projekt stroju dobrzyńskiego, nawiązujący do tradycyjnego stroju noszonego na tym terenie przez ludność dobrzyńską. Strój kobiecy składa się z koszuli z białego płótna, halki, kaftana wykonanego z sukna, batystowej kryzy, fartuszka i spódnicy, która mogła mieć kolor beżowy, zielony, niebieski, pomarańczowy lub bordowy. Szyję zdobiły czerwone korale. Noszono także gorset, białe pończochy, a na nogach skórzane trzewiki. Na zwinięty warkocz wkładano toczek. *(LSR „Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ", str. 36)*

3.5. Obszary atrakcyjne turystycznie i produkt lokalny

Zasoby geograficzne, przyrodnicze i historyczno-kulturowe oraz czyste środowisko naturalne Ziemi Dobrzyńskiej stwarzają niepowtarzalną okazję do uczynienia terenu LGD atrakcyjnym obszarem turystycznym o ponadregionalnym zasięgu oddziaływania. Rozwój funkcji turystycznej wiąże się z wykorzystaniem bogatych zasobów naturalnych i kulturowych do sprawniejszego prosperowania wielu różnorodnych podmiotów gospodarczych, również w takich branżach, jak: hotelarstwo, gastronomia, agroturystyka, usługi sportowo-rekreacyjne i wiele innych.

Turystyka jest dziedziną niezwykle dynamiczną. Ludzie poszukują coraz to nowych form wypoczynku, nowych miejsc i możliwości spędzenia wolnego czasu. Pragnienie ciszy i spokoju w wiejskim otoczeniu jest jedną z tendencji w popycie turystycznym. Perspektywa korzystania z walorów naturalnych oraz środowiska kulturowego, jakie gwarantuje wypoczynek na wsi, czyni go niezwykle atrakcyjnym dla nowego, bardziej wyedukowanego społeczeństwa. Jednym z trendów charakteryzujących popyt turystyczny krajów europejskich jest wzrastający poziom wymagań. Turysta dysponuje szerokim doświadczeniem i ma do dyspozycji ogromną i zróżnicowaną ofertę wypoczynku. Odpowiedzią na to jest wzrastający poziom wymagań w odniesieniu do oferowanych usług. Można zauważyć, że dla turystów bardzo często pytaniem najważniejszym jest nie „gdzie wypocząć", ale „co jest oferowane". Jest to pewna odpowiedź na proces globalizacji w dziedzinie turystyki. Trend do wyższej jakości wybieranych usług odzwierciedlony zostaje po stronie podaży wzrostem profesjonalizmu w procesie ich świadczenia i współtworzeniu produktów regionalnych (lepienie garnków glinianych, robienie lokalnych potraw, rękodzieła).

Chcąc odpowiedzieć na rosnące wymagania turystów, należy podnosić jakość świadczonych usług na obszarze LSR. Istotnymi elementami jakości życia są: wzrost znaczenia wypoczynku oraz decyzji spontanicznych. To powoduje coraz większą popularność ofert „last minute" czy krótkich wypadów za miasto. Ludzie coraz częściej podejmują najpierw decyzję o podjęciu podróży, a dopiero później wybierają konkretną ofertę. Dlatego atrakcyjną formą wypoczynku jest krótkoterminowy wypoczynek na wsi położonej w bliskiej odległości od miejsca zamieszkania. Następuje zmiana urlopowych przyzwyczajeń. Jeden, dwu- czy trzytygodniowy urlop zastępowany jest kilkoma krótszymi wyjazdami.

Obszar LSR dzięki swojemu położeniu geograficznemu i odległościami od kluczowych miast (Toruń-70 km, Warszawa-157 km, Łódź-178 km, Gdańsk-190 km) doskonale wpisuje się również w te trendy.

Wyniki konsultacji społecznych wskazują na konieczność innowacyjnego wykorzystania istniejących na terenie LSR zasobów naturalnych i wiedzy dla stworzenia specjalistycznych gospodarstw agroturystycznych zgodnych z panującymi trendami. Region posiada wspaniałe walory przyrodnicze – należą do nich duże skupiska jezior, zwane Szwajcarią Dobrzyńską. Wśród innych skutecznych zachęt dla gospodarzy czy inwestorów z branży turystycznej, należy wymienić zabytki architektury czy bogate zaplecze kulturalno-sportowe. Podmioty zainteresowane taką formą pozarolniczej działalności zarobkowej, będą mogły realizować wyspecjalizowane usługi rehabilitacyjne, rekreacyjno-sportowe lub poznawcze. Otwiera to także możliwość do powstawania nowych usług związanych z dogoterapią, hipoterapią, nurkowaniem w jeziorach, ekstremalnymi torami do jazdy na quadach, motorach crossowych czy rowerach górskich.

Grupy defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy, mogą odnaleźć tu przestrzeń do samoorganizowania sobie miejsc pracy, tworząc warsztaty garncarskie, malarskie, rzeźby czy rękodzieła, aktywnie włączając i angażując turystów w wykonanie regionalnych, dobrzyńskich przedmiotów wpisując się tym samym w trendy turystyczne w Polsce i narastające tendencje do poznawania wsi i jej kultury przez mieszkańców miast. Pomocni w tych działaniach i służący wsparciem mogą być lokalni artyści.

Ważnym elementem w powstawaniu nowych gospodarstw agroturystycznych oraz we wdrażaniu panujących w Polsce trendów związanych z agroturystyką w gospodarstwach już istniejących, jest stworzenie doradztwa w tym zakresie. Jest

to niewątpliwie **przedsięwzięcie innowacyjne** i wykorzystujące lokalne zasoby naturalne związane z korzystnym ukształtowaniem terenu i krajobrazu, a także wiedzą rolniczą ludności i wyposażeniem gospodarstw.

Narastające trendy do poznawania wsi i jej kultury przez mieszkańców miast, a także rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na naturalne produkty lokalne oraz roślinne produkty ekologiczne w powiązaniu z walorami klimatycznymi i korzystnymi warunkami do rozwoju rolnictwa oraz produkcji żywności ekologicznej stwarzają wielką szansę w regionie na rozwój produktu tradycyjnego i lokalnego.

Produkt lokalny, z którym utożsamiają się mieszkańcy reprezentowanego obszaru, to usługi oraz wyroby ekologiczne, przyjazne dla środowiska, tworzone z surowców dostępnych na danym regionie oraz wytwarzane w sposób nie masowy. Produkt lokalny może być usługą opartą na dziedzictwie lokalnym bądź też produktem spożywczym.

Mimo dotychczasowego braku wykształcenia marki lokalnej na obszarze LGD oraz silnej konkurencji ze strony tańszych produktów, niższej jakości, potencjał do tworzenia lokalnych produktów jest duży. Mieszkańcy obszaru LSR mogą poszczycić się lokalnymi daniami (bułeczki maślane, regionalne zupy, itp. pospółka, szczupak faszerowany sosem tatarskim, bigos jarzynowy), wyśmienitymi miejscowymi nalewkami, winami (itp. Wino Wincentego z Kleszczyna), oryginalnej receptury makowcem, babką gotowaną, szarlotką, jajkami od kur tradycyjnie hodowanych, odmianami i smakami owoców, gdzie indziej już zaginionymi. Wszystkie potrawy powstają ze zdrowych, miejscowych składników *(Przewodnik turystyczny obszaru „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ).*

Mimo że na obszarze LGD powstają już broszury informujące o lokalnych wytworach, produktach i usługach, marketing i ich promocja jest wciąż na słabym poziomie, a w zestawieniu z niewystarczającym wykorzystaniem gospodarczym istniejących naturalnych zasobów lokalnych ukazują duże pole działań w celu zmiany i poprawy sytuacji. Marka lokalna otwiera szanse na zwiększenie, małego jak do tej pory, zainteresowania producentów procesem tworzenia, rozwoju i promocji lokalnych produktów. Jest to również szansa dla członków społeczności obszaru LGD w wieku produkcyjnym, wyjeżdżającym za pracą, na znalezienie/tworzenie miejsc pracy dla siebie. Taki stan rzeczy doprowadzi w rezultacie do zmniejszenia liczby osób korzystających z zasiłku z pomocy społecznej, a także do obniżenia poziomu zagrożenia wykluczeniem z życia społecznego czy zawodowego.

Produkt lokalny może być motorem lokalnego rozwoju, a jednocześnie ważnym instrumentem ochrony i pomnażania jednej z najważniejszych podstaw rolnictwa – rolniczej różnorodności biologicznej. Z drugiej strony, wykorzystując surowiec pochodzący z rolniczej bioróżnorodności – produkt lokalny i tradycyjny uzyskuje najwyższą jakość i wartości odżywcze, których nie ma w konwencjonalnym surowcu. *(Produkt tradycyjny i lokalny. Wytwarzanie, promocja, budowanie marki, dystrybucja. Kompendium dobrych praktyk, str. 25)*

3.6. Charakterystyka rolnictwa

Użytki rolne na obszarze LGD stanowią 73,9% ogólnej powierzchni gruntów. Użytki rolne w 2010 roku zajmowały w powiecie 36 243 hektarów. Najwięcej użytków rolnych było w gminie wiejskiej Rypin – 9.389 ha oraz w gminie Skrwilno – 7.533 ha. Spośród gmin wiejskich, najmniej użytków rolnych było w gminie Wąpielsk – 5 472 ha. Strukturę użytkowania gruntów rolnych ORSG przedstawia poniższy wykres. Zgodnie z danymi Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku na terenie ORSG znajdowało się 3 335 gospodarstw rolnych. Najwięcej – 790 gospodarstw znajdowało się w gminie Skrwilno, najmniej w mieście Rypin – 152. Obszar generalnie cechuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i predyspozycjami do rozwoju funkcji rolniczej, jednakże predyspozycje poszczególnych gmin różnią się między sobą. Obszar LGD charakteryzuje się występowaniem gleb brunatnych, płowych, rdzawych oraz bielicowych. Pod względem przydatności rolniczej gleby brunatne i płowe tworzą kompleksy żytnie bardzo dobre lub pszenne dobre. Gleby rdzawe i bielicowe sprzyjają występowaniu lasów, przede wszystkim sosnowych. Obszar LGD cechuje wysoki wskaźnik rolniczego wykorzystania ziemi. Dotyczy to głównie gmin: Rypin, Wąpielsk, Brzuze, w których występuje znaczny udział gruntów ornych. Natomiast w gminach Skrwilno i Rogowo w strukturze użytków rolnych dominują użytki zielone. Największe powierzchnie gleb o wysokiej przydatności rolniczej znajdują się w gminie Rypin (ok. 70%) po obu stronach rzeki Rypienicy, w gminie Brzuze (ok. 70%) oraz w gminie Wąpielsk (ok. 60%) – w środkowej i południowej części. Najmniej korzystne warunki do produkcji rolnej występują w gminie Rogowo. Większość gleb, to gleby słabej jakości. Gleby o wysokiej przydatności rolniczej powinny być chronione przed użytkowaniem nierolniczym i przeznaczone głównie na rolnictwo wysokotowarowe, a metody produkcji rolniczej powinny być jak najbardziej zbliżone do naturalnych. Największe powierzchnie gleb o średniej i niskiej przydatności rolniczej posiadają gminy Rogowo (ok. 80%) i Skrwilno (ok. 60%) oraz we wschodniej części – gmina Rypin (ok. 20%). Gleby te powinny być w dalszej mierze stosowane do produkcji rolnej metodami zbliżonymi do naturalnych, a gleby o najniższej przydatności rolniczej (kl. V i VI) powinny być wskazane do zalesienia, zwłaszcza na obszarach turystycznych. [*Program ochrony środowiska wraz z planem gospodarki odpadami dla powiatu rypińskiego na lata 2009-2021 z perspektywą na lata 2013-2016*, s. 22].

Analizując gospodarstwa rolne pod względem wielkości można zauważyć, że na obszarze LGD największy udział miały gospodarstwa liczące od 1 do 5 ha – 30,7% oraz gospodarstwa od 5 do 10 ha – 31,2%. Gospodarstw powyżej 15 ha było 20,1%. Najmniej gospodarstw to gospodarstwa w przedziale od 10 – 15 ha.

Na terenie LGD duże znaczenie ma chów trzody chlewnej i bydła oraz uprawa buraka cukrowego i zbóż. Na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku można zauważyć, że gospodarstwa zajmujące się hodowlą bydła cechują się wysoką liczbą zwierząt gospodarskich przypadającą na jedno gospodarstwo. W przypadku całego Powiatu jest to 18 sztuk, województwa 17 sztuk, a kraju – 11. Podobnie jest w przypadku gospodarstw zajmujących się hodowlą trzody chlewnej – w przypadku całego Powiatu na jedno gospodarstwo przypada 48 sztuk, województwa 64 sztuki, a kraju – 38. Liczba hektarów przypadających na jedno gospodarstwo, na których uprawiane są zboża na obszarze LGD (6,1 ha) jest wyższa w porównaniu do kraju (5,9 ha), a niższa od średniej dla województwa (9,5 ha). Uprawa buraka cukrowego kształtuje się na poziomie niższym niż w województwie i kraju, podobnie jest w przypadku produkcji rzepaku i rzepiku.

O ważności rolnictwa dla gospodarki obszaru świadczy duża liczba firm wymienianych wśród największych pracodawców tego regionu, które działają właśnie w branży rolniczej bądź też w branżach pochodnych, takich jak chociażby branża spożywcza, czy obsługa rolnictwa (m. in. Naprawa sprzętu rolniczego).

Działalność największych podmiotów gospodarczych skupiona jest przede wszystkim w mieście Rypinie. Firmy znajdujące się na terenie powiatu specjalizują się głównie w branżach przemysłu metalowego, rolno-spożywczego, odzieżowego oraz w branży budowlanej i transportowej. Jednak pewnego rodzaju zagrożeniem dla potencjału regionu w tym obszarze jest narastająca konkurencja w rolnictwie na świecie, co skutkuje obniżaniem się dochodów gospodarstw rolnych na obszarze LGD.

3.7. Zasoby naturalne jako potencjał obszaru LGD

Obszar Lokalnej Grupy Działania znajduje się we wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, na historycznej ziemi dobrzyńskiej i obejmuje swoim zasięgiem 587 km. W klasyfikacji krain geograficznych można zaliczyć go do północno-wschodniej części Pojezierza Dobrzyńskiego, który leży na północ od Kotliny Płockiej i Toruńskiej. Cały obszar LSR usytuowany jest na obszarze funkcjonalnym „Zielone Płuca Polski". Elementem determinującym wyznaczenie powyższego obszaru, była ochrona jednych z najcenniejszych w kraju i Europie systemów ekologicznych. Zielone Płuca Polski są terenami nie tylko o czystym środowisku, ale również o uznanych w świecie unikatowych wartościach przyrodniczych i walorach krajobrazowych. Na terenie realizacji LSR występuje wiele form ochrony przyrody – rezerwaty przyrody, obszary NATURA 2000, obszary chronionego krajobrazu oraz użytki ekologiczne. Walory naturalne obszaru są atutem, który należy wykorzystać jako szansę na dalszy rozwój turystyki krajoznawczej i leczniczej. *[Strategia Rozwoju Obszaru Społeczno-Gospodarczego Powiatu Rypińskiego, 2015, s.54, 57].*

Warunki naturalne panujące na omawianym obszarze czynią z niego niezwykle atrakcyjny region-jednorodny krajobrazowo ze względu na pagórkowate ukształtowanie powierzchni, czy wysoką jeziorność, jednocześnie bogaty w elementy na tyle wzbogacające krajobraz, że daje on ogromne możliwości do rozwoju turystyki, rekreacji i sportu. Liczne wzniesienia sąsiadują z dużymi spadkami i zagłębieniami, w których często znajdują się zbiorniki wodne: jeziorka, oczka wodne, czy rzeki, które są czynnikiem podstawowym decydującym o zasobach wód powierzchniowych. Na obszarze LGD jest zlokalizowanych 17 jezior powyżej 10 ha, o łącznej powierzchni 1063,7 ha, przepływają tędy także rzeki Skrwa położona w Obszarze Chronionego Krajobrazu Źródła Rzeki Skrwy oraz Rypienica stanowiąca lewy dopływ Drwęcy. Środkowy i dolny odcinek rzeki wraz z doliną, położony jest w Obszarze Chronionego Krajobrazu Doliny Drwęcy.

Lesistość obszaru utrzymuje się na poziomie 20,1% i jest tylko trochę niższa niż wskaźnik dla województwa (23,3%) i kraju (29,4%). Do gmin o największym wskaźniku lesistości należą kompleksy leśne występujące we wschodniej i południowej części powiatu (gm. Rogowo, Skrwilno) oraz w części północnej wzdłuż doliny Drwęcy i Rypienicy. Wśród gatunków drzewostanów liściastych największe udziały mają dąb, olsza i brzoza. Pod względem struktury siedliskowej największe powierzchnie zajmują lasy boru świeżego, boru mieszanego świeżego i boru suchego. Niewielkie powierzchnie zajmują olsy (siedliska bagienne). Do zalesień są przeznaczane w szczególności grunty o najniższych klasach bonitacji, których użytkowanie w warunkach gospodarki jest nieopłacalne. Zalesieniu podlegają również grunty wymagające ochrony tj. podlegające erozji wodnej i wietrznej, procesom stepowania, itp. [Program ochrony środowiska wraz z planem gospodarki odpadami dla powiatu rypińskiego na lata 2009-2021 z perspektywą na lata 2013-2016, s. 52-53, US w Bydgoszczy, 2013].

Obszar LGD zgodnie z klasyfikacją dokonaną ze względu na ochronę zdrowia oraz ochronę roślin znajduje się w najkorzystniejszej klasie A w klasyfikacji ogólnej oraz w klasyfikacjach dokonanych dla poszczególnych zanieczyszczeń, co oznacza, że nie występuje tu problem nadmiernego zanieczyszczenia powietrza. Może natomiast występować okresowo uciążliwa emisja zanieczyszczeń do powietrza w obszarach zwartej zabudowy jednorodzinnej (tzw. niska emisja

zanieczyszczeń typu energetycznego), głównie w Rypinie oraz w rejonie lokalizacji ciepłowni (MPEC). [Program ochrony środowiska wraz z planem gospodarki odpadami dla powiatu rypińskiego na lata 2009-2021 z perspektywą na lata 2013-2016, s. 76].

3.8. Odnawialne źródła energii

Korzystanie z Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w całej Polsce ma coraz większe znaczenie. Za raportem Urzędu Regulacji Energetyki (URE) opublikowanym w lipcu 2010 r. można stwierdzić, że województwo kujawsko-pomorskie dysponowało największą w kraju ilością instalacji wiatrowych 136 turbin wiatrowych na 347 funkcjonujących w Polsce.

Najważniejszym z odnawialnych źródeł na obszarze LGD jest energia spadku wody. Pozostałe źródła odnawialne – energia słoneczna, energia wiatru, biomasy, biogazu, pływów morskich, energia geotermalna i inne – są używane na mniejszą skalę. Zasoby energii wiatru są praktycznie niewyczerpalne. Ocenia się że na 2/3 terytorium Polski występują korzystne warunki do rozwoju energetyki wiatrowej. W województwie kujawsko-pomorskim najkorzystniejsze warunki pod względem wietrzności znajdują się w jego południowej i wschodniej części, a szczególnie w powiatach: mogileńskim, częściowo nakielskim, żnińskim, brodnickim, **rypińskim (obszar LGD)**, lipnowskim, włocławskim oraz radziejowskim. Przy obecnym stanie urządzeń do ekonomicznie uzasadnionej produkcji energii z wiatru konieczne jest by na wysokości 30 m. nad ziemią średnioroczna prędkość wiatru wynosiła minimum 4m/s. Na większości obszaru LGD warunek ten jest spełniony. **Atrakcyjność terenu pod względem warunków wietrznych** powoduje, że energetyka wiatrowa cieszy się ogromnym powodzeniem i szerokim zainteresowaniem zarówno wśród inwestorów, jak i właścicieli gruntów.

Słońce to największe i jednocześnie najtańsze źródło energii odnawialnej. Energia słoneczna wykorzystywana jest do celów ogrzewania budynków oraz podgrzewania wody. Położenie geograficzne województwa kujawsko–pomorskiego powoduje, że sprawność takich urządzeń nie jest największa. Większe możliwości ich wykorzystania występują w okresach od wiosny do jesieni (ponad 80 dni nasłonecznionych) do podgrzewania wody użytkowej. Dotychczas na terenie powiatu brak jest większych instalacji wykorzystujących tę energię. Funkcjonuje natomiast szereg instalacji do podgrzewania wody w obiektach użyteczności publicznej. Na terenie powiatu znajdują się kolektory słoneczne – 16 sztuk. Kolektory te są zlokalizowane w: ➢ Szkoła Podstawowa w Starorypinie Rządowym – 8 szt. ➢ Gimnazjum w Kowalkach – 5 szt. ➢ Szkoła Podstawowa w Sadłowie – 3 szt.

Województwo kujawsko-pomorskie zajęło 5 miejsce w Polsce pod względem ilości znajdujących się tu elektrowni wodnych (elektrownie wodne przepływowe do 0,3 MW – w ilości 43; do 1MW – 5; do 5 MW – 3; do 10 MW – 1, powyżej 1 MW – 2). Na obszarze LGD zlokalizowany jest 1 obiekt energetyki wodnej (MEW). Dla porównania, w powiecie lipnowskim -1, brodnickim-6, golubsko-dobrzyńskim-3. Wynika z tego, że w sąsiednich rejonach, które korzystają z OZE (w zakresie elektrowni wiatrowych i wodnych) obszar LGD wypada najsłabiej.

Na obszarze LGD w trakcie realizacji jest 5 pomp ciepła. Zlokalizowane przy:

- 2 blokach wielorodzinnych w Rypinie, ul. Mleczarska, 16 otworów – 120 m każdy,
- 2 domach jednorodzinnych w Brzeszczkach Dużych, 4 otwory – 80 m każdy,
- domu jednorodzinnym w Rypinie.

W województwie kujawsko-pomorskim działa 11 elektrowni biogazowych, co plasuje region na 3 miejscu w Polsce pod względem liczby. Na obszarze LGD działają 4 podmioty gospodarcze zajmujące się produkcją biomasy w celu jej dostosowania do wykorzystania energetycznego: Gmina Rypin – Zakład Stolarki „Zakopianka" Marianki 16, przetwarza trociny na brykiet, Tartak Cetki – trociny. Gmina Skrwilno – Tartak Usługowo-Produkcyjny Bogdan Manelski Urszulewo – trociny, Tartak Okalewo Krystyna Lewandowska – trociny. W oparciu o wykorzystanie biomasy na terenie LGD funkcjonują większe systemy grzewcze zlokalizowane głównie w państwowych instytucjach. W Szkołach Podstawowych w Skudzawach i Starorypinie Rządowym oraz w Gimnazjum w Kowalkach udział biomasy w systemie grzewczym wynosi 100%, w Szkole Podstawowej w Borzyminie – 60% natomiast w Szkołach Podstawowych w Sadłowie i Zakroczu 30%. Jedynym prywatnym przedsiębiorstwem wykorzystującym biomasę i to w 100% jest Tartak Usługowo-Produkcyjny Bogdan Manelski Urszulewo. Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Cieplnej Sp. z o.o. Rypin, ul. Mławska 46 B wykorzystuje w 30% biomasę do produkcji energii cieplnej. [*Program ochrony środowiska wraz z planem gospodarki odpadami dla powiatu rypińskiego na lata 2009-2021 z perspektywą na lata 2013-2016, s. 14-21;*

3.9. Edukacja ekologiczna

Niska świadomość ekologiczna mieszkańców regionu stanowi jeden z dużych problemów i barier rozwojowych, na co zwrócono już uwagę w dokumencie *Strategia Rozwoju Obszaru Społeczno-Gospodarczego Powiatu Rypińskiego*. Edukacja ekologiczna przede wszystkim kierowana jest do zbyt wąskiej grupy odbiorców- ogranicza się ona do uczniów, którym przekazuje się wiedzę teoretyczną związaną z korzyściami z zachowań prośrodowiskowych bez odniesienia do praktyki. Zajęcia terenowe mają charakter epizodyczny i związane są najczęściej z udziałem w akcjach sprzątania świata. Rzadkością są również działania edukacyjne skierowane do całej społeczności lokalnej. Pozytywnym przykładem działań edukacyjnych w zakresie ekologii jest istniejąca ścieżka edukacyjna „Skrwilno" o długości 4,2 km, która rozpoczyna się w Sali Edukacyjnej, biegnie przez różne rodzaje drzewostanów i biotopów leśnictwa Zambrzyca, dochodzi do jeziora Skrwileńskiego, gdzie zlokalizowana jest wieża widokowa. Na uwagę zasługuje także działalność edukacyjna prowadzona przez Stowarzyszenie Dobrzyniacy w Brzuzem związana z ochroną krajobrazu i bioróżnorodności, w tym gęsi rypińskiej, sadów tradycyjnych i pszczół.

Jednak zakres działań edukacji ekologicznej jest zdecydowanie niewystarczający i dlatego należy je rozbudować o zielone szkoły, ścieżki edukacyjne, ośrodki i centrum edukacji ekologicznej, szlaki edukacyjno-przyrodnicze i skierować **do całej społeczności lokalnej** w ramach propagowania wśród mieszkańców, a zwłaszcza **dzieci i młodzieży** postaw prośrodowiskowych. *[Strategia Rozwoju Obszaru Społeczno-Gospodarczego Powiatu Rypińskiego, s. 57].*

3.10. Obrona cywilna

W trakcie konsultacji społecznych wskazano także na problem związany z brakiem terytorialnej obrony cywilnej (w tym kobiet). W przypadku wystąpienia klęski żywiołowej (w kontekście tegorocznej suszy, która okazała się szczególnie dotkliwa i w wielu przypadkach doprowadziła do całkowitej utraty plonów) nie jest w stanie przyłączyć się do sprawnego usuwania jej skutków. Podczas wojny (w kontekście sytuacji rosnącego zagrożenia i chaosu politycznego w Europie) nie ochroni ludności cywilnej ani krytycznie ważnych obiektów.

4. Analiza SWOT

Analiza SWOT jest uniwersalnym narzędziem analizy strategicznej wykorzystywanym w planowaniu strategicznym. Jej nazwa pochodzi od pierwszych liter angielskich słów – **S**TRENGHTS (silne strony), **W**EAKNESESS (słabe strony), **O**PPORTUNITIES (szanse) i **T**HERATS (zagrożenia). **Przygotowana analiza SWOT** miała zatem na celu rozpoznanie słabych i mocnych stron oraz określenie zagrożeń i dostrzeżenie szans obszaru LGD, dzięki czemu zidentyfikowane zostały najważniejsze problemy oraz wskazane możliwe warianty ich rozwiązania.

Punktem wyjścia dla przeprowadzenia **analizy SWOT była diagnoza obszaru** *„Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ",* dlatego w analizie znalazło się bezpośrednie odniesienie do niej. Prace nad analizą prowadzone były również w oparciu o dokumenty strategiczne dla obszaru LGD, dane statystyczne, itp. z GUS, a także opinie mieszkańców (w tym przedstawicieli sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego) zebrane:

- **za pomocą ankiet bezpośrednich oraz ankiet elektronicznych** przeprowadzanych w sposób ciągły od początku do zakończenia prac nad opracowaniem LSR**,**
- **w trakcie konsultacji społecznych,**
- za pomocą wywiadu pogłębionego**, standaryzowanego, grupowego (tzw. fokus) z elementami „burzy mózgów" połączonego z warsztatami roboczymi,** z przedstawicielami wszystkich sektorów LGD w każdej gminie osobno**.**

Założeniem towarzyszącym powstawaniu analizy było bowiem zaangażowanie w to działanie jak największej liczby osób, aby analiza odzwierciedlała opinie możliwie jak największej grupy mieszkańców obszaru LGD. Podczas badań związanych z opracowywaniem Strategii brano pod uwagę **najważniejsze**, z rozpoznanych przez społeczność lokalną obszaru LGD, **potrzeby, problemy, bariery oraz propozycje ich rozwiązań**. Zostały one wyselekcjonowane po dokładnym omówieniu wszystkich uwag zgłaszanych w trakcie spotkań konsultacyjnych oraz przeanalizowaniu sugestii zawartych w kwestionariuszach ankiet badających opinie lokalnej społeczności **(***Raport z badań zawierający szczegółowy opis wyników dostępny jest w Biurze LGD***) na temat zapisów znajdujących się w udostępnionej kompleksowej wersji LSR proponowanej do dofinansowania.**

Przedstawiciele wszystkich sektorów mieli też do dyspozycji roboczą wersję analizy, do której w terminie od 23 września do 5 października 2015r. mogli zgłaszać ewentualne uwagi na dostępnym formularzu zmian. W ten sposób powstała **analiza SWOT w ostatecznym kształcie**, która stała się materiałem wyjściowym do sformułowania misji, głównych kierunków rozwoju

regionu, celów ogólnych i szczegółowych LSR oraz wskazania przedsięwzięć mających doprowadzić do ich osiągnięcia. Położono przy tym szczególny nacisk na minimalizację zagrożeń, ograniczenie słabych stron, a za to jak najpełniejsze wykorzystanie szans i atutów analizowanego obszaru.

Poniżej wypracowana wspólnie **analiza SWOT** zawierająca odniesieniami do diagnozy.

L.p.	[S] Mocne strony	Odniesienie do diagnozy [punkt diagnozy]	L.p.	[W] Słabe strony	Odniesienie do diagnozy [punkt diagnozy]
S.1.	Wysoki poziom aktywności społeczności lokalnej	**3.2.2.**	**W.1.**	Utrudniony dostęp do rynku pracy, zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym, występujące wśród pewnych grup ludności (głównie grupy defaworyzowane: 1. Osoby z niskimi kwalifikacjami – max. poz. 3 ISCED; 2. Osoby młode do 35 r. ż.; 3. Osoby w wieku 50+; 4. Osoby niepracujące; 5. Kobiety; 6. Osoby niepełnosprawne; 7. Rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodów)	**3.1., 3.2.3.**
S.2.	Korzystne uwarunkowania naturalne do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych	**3.8.**	**W.2.**	Wysokie bezrobocie, niskie kwalifikacje zawodowe mieszkańców (w tym odnośnie wykształcenia i doświadczenia) oraz duże ubóstwo	**3.1., 3.2.3.**
S.3.	Dobre warunki do rozwoju rolnictwa, w tym żywności naturalnej	**3.6.**	**W.3.**	Mała atrakcyjność obszaru dla młodszych pokoleń (jako miejsca do życia, pracy, etc.)	**3.1., 3.2.1.**
S.4.	Duży potencjał do wykorzystania dziedzictwa lokalnego w budowaniu spójności społecznej	**3.4.**	**W.4.**	Wyludnianie się obszaru LGD i starzenie się społeczności	**3.2.1.**
S.5.	Korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i klimatyczne, w szczególności czyste środowisko naturalne obszaru LGD	**3.7.**	**W.5.**	Niewystarczająco rozwinięte doradztwo edukacyjno-zawodowe na niższych poziomach kształcenia	**3.1., 3.2.3.**
S.6.	Niewielka, ale dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna, rekreacyjna i sportowa w części gmin LGD (itp. świetlice, boiska, place zabaw)	**3.3.**	**W.6.**	Niewystarczające środki na wspieranie inicjatyw i małe możliwości pozyskiwania środków publicznych na inicjatywy lokalne (itp. przeszkodą jest wkład własny)	**3.1.**
S.7.	Dobre warunki do rozwoju agroturystyki	**3.5.**	**W.7.**	Względnie niski wskaźnik przedsiębiorczości 1196 na 10000 mieszkańców), słabo rozwinięty sektor mikro i małych przedsiębiorstw	**3.1., 3.2.3.**
			W.8.	Niska świadomość ekologiczna mieszkańców	**3.9.**

			W.9.	Brak instytucji publicznych lub prywatnych wspierających przedsiębiorczość i doradzających przedsiębiorcom (itp. inkubator przedsiębiorczości; instytucje realnie wspierające proces ubiegania się o dotacje z UE)	**3.1., 3.2.2**
			W.10.	Niewystarczające wykorzystanie gospodarcze istniejących lokalnych zasobów naturalnych, kulturowych, turystycznych i historycznych (itp. Ziemia Dobrzyńska ziemią Chopina) oraz słaba promocja obszaru LGD, w tym promocji międzygminnej i brak koordynacji działań w tym aspekcie	**3.1., 3.4., 3.5.**
			W.11.	Niewystarczające wykorzystanie istniejącej infrastruktury społecznej, sportowej, rekreacyjnej (itp. świetlic, boisk) z powodu braku wyposażenia, braku pracowników-animatorów, etc.	**3.1., 3.3.**
			W.12.	Mała ilość producentów zainteresowanych procesem tworzenia, rozwoju i promocji lokalnych produktów	**3.1.**
			W.13.	Mała dynamika rozwoju przedsiębiorstw i niska innowacyjność firm	**3.1.**
			W.14.	Zły stan techniczny sieci dróg lokalnych	**3.1., 3.2.3.**
			W.15.	Niska efektywność energetyczna oraz niewielkie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w stosunku do budynków użyteczności publicznej i wielorodzinnych	**3.8.**
			W.16.	Brak infrastruktury turystycznej, gastronomicznej, hotelowej, w tym szlaków rowerowych i pieszych, ścieżek ekologicznych	**3.1.**
			W.17.	Brak lokalnej, jednolitej marki (powszechnie rozpoznawalnego logotypu) identyfikującej obszar	**3.6.**
			W.18.	Słabo wspierane organizacje NGO o nieugruntowanej pozycji (itp. Fundacja Ziemi Dobrzyńskiej)	**3.2.2.**
			W.19.	Brak instytucji wspierających proces ubiegania się o dotacje z UE	**3.2.3.**
			W.20.	Brak powiązania edukacji zawodowej z praktyką przedsiębiorstw	**3.2.3.**

			W.21.	Względnie niski poziom wynagrodzeń na obszarze LGD	**3.1., 3.2.3.**
			W.22.	Mała dostępność Internetu, szczególnie na obszarach wiejskich	**3.1.**
			W. 23	Rosnące problemy społeczne (itp. uzależnienia)	**3.1.**
L.p.	**[O] Szanse**	**Odniesienie do diagnozy [punt diagnozy]**	**L.p.**	**[T] Zagrożenia**	**Odniesienie do diagnozy [punkt diagnozy]**
O.1.	Możliwości pozyskania środków z zewnątrz – głównie z funduszy Unii Europejskiej	**3.2.3.**	**T.1.**	Odpływ wykwalifikowanej siły roboczej z obszaru LGD	**3.2.1.,3.2.3.**
O.2.	Narastający trend do poznawania wsi i jej kultury przez mieszkańców miast	**3.4., 3.5.**	**T.2.**	Narastająca konkurencja w rolnictwie na świecie – spadające dochody gospodarstw rolnych	**3.6.**
O.3.	Możliwość tworzenia nowych miejsc pracy poprzez inkubację przedsiębiorczości	**3.2.3.**	**T.3.**	Silna konkurencja ze strony tańszych produktów niższej jakości	**3.6.**
O.4.	Rosnące zapotrzebowanie na energię odnawialną	**3.8.**	**T.4.**	Degradacja zasobów kultury materialnej o znaczącym potencjale	**3.1.**
O.5.	Rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na lokalne produkty naturalne	**3.5.**	**T.5.**	Zaniechanie kultywowania obrzędów kultury i tradycji przez młodych mieszkańców	**3.4.2.**
O.6.	Rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na roślinne produkty ekologiczne	**3.6.**	**T.6.**	Brak terytorialnej obrony cywilnej (w tym kobiet) na poziomie kraju i lokalnym	**3.10.**
O.7.	Możliwość rozwoju współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami (w zakresie skracania łańcucha dostaw, rynku turystycznego, rynków zbytu)	**3.2.3.**	**T.7.**	Małe bezpieczeństwo ciągów komunikacyjnych dla użytkowników dróg (itp. brak ścieżek rowerowych przy drogach wojewódzkich/powiatowych i gminnych, prowadzących do zakładów pracy/szkół)	**3.1.**
O.8.	Wzrost zainteresowania wioskami tematycznymi	**3.4.2.**			

Tabela 32: Analiza SWOT – odniesienie do diagnozy, opracowanie własne

Powyższa analiza SWOT posłuży do sformułowania celów i przedsięwzięć Strategii w taki sposób, aby ich realizacja umożliwiła wykorzystanie mocnych stron obszaru, znalezienie i wykorzystanie jego szans przy jednoczesnym eliminowaniu słabych stron i niwelowaniu zagrożeń. Wnioski z analizy SWOT posłużyły też przy formułowaniu lokalnych kryteriów wyboru operacji.

W trakcie konsultacji społecznych wybrano kilka newralgicznych obszarów, które wymagały interwencji, a realizacja LSR to umożliwiła:

- **przedsiębiorczość jako obszar problemowy**, związany z niskimi kwalifikacjami zawodowymi mieszkańców obszarów objętych LGD, a także z niewystarczającą liczbą instytucji publicznych lub prywatnych wspierających przedsiębiorczość i doradzającą przedsiębiorcom oraz z brakiem możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych. Wymaga to podjęcia działań zmierzających do tworzenia nowych miejsc pracy poprzez przeznaczenie środków finansowych na powstanie nowych oraz wsparcie już istniejących mikro i małych przedsiębiorstw na terenie LGD,
- **zasoby naturalne jako potencjał obszaru LGD**, który należy wzmocnić poprzez wykorzystanie atrakcyjnego położenia geograficznego, bogactw naturalnych, zróżnicowania krajobrazu, bogatego dziedzictwa kulturalnego i podjęcie działań zmierzających do zlikwidowania deficytów w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej i komunikacyjnej oraz ochrony i promocji produktów i dziedzictwa lokalnego, co przyczyni się do poprawy atrakcyjności gospodarczej i turystycznej regionu,
- **wykluczenie społeczne jako zagrożenie dla obszaru LGD,** które wymaga podjęcia działań niwelujących skalę zjawiska poprzez stworzenie warunków rozwojowych dla mieszkańców obszarów objętych LSR, w tym osób z grup defaworyzowanych. Ich aktywność społeczna wymaga wsparcia z powodu występujących braków w podstawowej infrastrukturze zapewniającej sprawną organizację i funkcjonowanie w oddolnych inicjatywach obywatelskich. Aktywność tę hamują również postawy społeczne wynikające z niskiego poziomu wykształcenia czy bezrobocia, które jest najczęstszą przyczyną spychającą ludzi na margines życia społecznego. Działania LGD będą w związku z tym nastawione także na tworzenie miejsc pracy, a ich celem będzie ograniczenie negatywnego wpływu zagrożeń w postaci ubożenia społeczeństwa, czy zmniejszanie nakładów na opiekę społeczną.

5. Cele i wskaźniki

Wnioski z przeprowadzonych konsultacji społecznych w konfrontacji z **diagnozą obszaru LGD** (diagnoza jakości życia mieszkańców przez pryzmat wykorzystania zasobów naturalnych obszaru, stanu środowiska naturalnego, rozwoju obszaru, w tym poziomu przedsiębiorczości, sytuacji na rynku pracy, a także zagrożeń wykluczeniem społecznym na obszarze LGD) oraz **analizą SWOT** stały się podstawą do zidentyfikowania trzech **głównych problemów rozwojowych**, stanowiących jednocześnie **obszary interwencji** istotne dla konstruowania, a następnie realizowania LSR. W oparciu o nie, sformułowano cele ogólne oraz cele szczegółowe. Poniższe diagramy przedstawiają cele ogólne LSR oraz przyporządkowane im cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia.

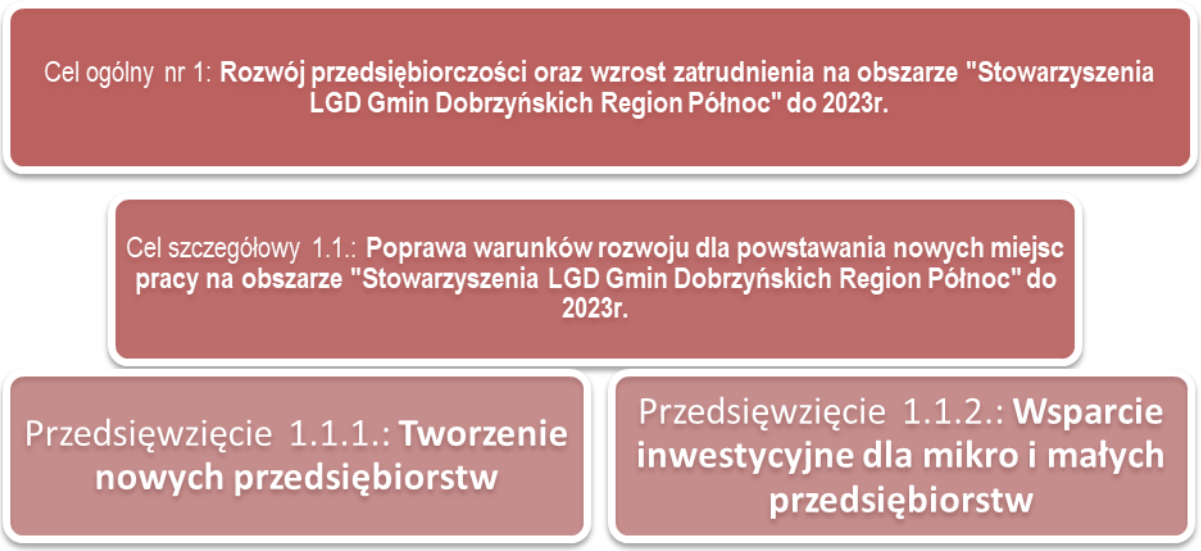

Cel ogólny 1 jest odpowiedzią na zdiagnozowaną słabą jakość lokalnego rynku pracy w regionie: dużą ilość osób bezrobotnych i biernych zawodowo (stopa bezrobocia na poziomie 21,2% w 2013r.), mało ofert pracy, niskie kwalifikacje mieszkańców. Słaba jakość lokalnego rynku pracy przekłada się na niską aktywność zawodową mieszkańców obszaru LGD, w szczególności osób z grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy (osoby o niskich kwalifikacjach, kobiety, osoby młode do 35 r.ż., osoby w wieku powyżej 50 r.ż., osoby niepracujące, osoby niepełnosprawne, rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodów).

Cel szczegółowy 1.1. odnosi się do zdiagnozowanej słabej jakości lokalnego rynku pracy, a jego osiągnięcie jest istotne w kontekście zapewnienia środków, które umożliwią tworzenie nowych miejsc pracy. Jest to bardzo istotne z punktu widzenia rozwoju gospodarki, a na obszarze LGD rozwój ten jest utrudniony ze względu na istniejące problemy z zaangażowaniem kapitału własnego (najczęściej jego braku), a także brakiem dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania, które mogłyby ułatwić rozpoczęcie działalności gospodarczej. Przedsięwzięcia zaplanowane w tym celu przyczynią się do pobudzenia aktywności gospodarczej mieszkańców (szczególnie z grup defaworyzowanych)

Przedsięwzięcie 1.1.1. związane jest z udzieleniem wsparcia osobom planującym prowadzenie własnej działalności gospodarczej. **Wysokość wsparcia** na utworzenie przedsiębiorstwa **ustalono na poziomie 100.000,00zł**. Kwota została ustalona w oparciu o doświadczenie z poprzedniego okresu programowania oraz średniej wielkości wsparcia przyznawanego na rozpoczęcie działalności gospodarczej w latach 2009-2015. Ustalając wysokość wsparcia, kierowano się również informacjami pochodzącymi z lokalnego rynku pracy i wysokością dotacji, których na ten cel udzielał PUP w Rypinie (18.000,00 zł). Analiza SWOT oraz wyniki konsultacji społecznych wskazują, że obszarem części projektów związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej będzie agroturystyka. Dofinansowanie na poziomie **100.000,00zł** pozwoli na sfinansowanie kosztów związanych z pracami budowlanymi, wyposażeniem i adaptacją budynków na potrzeby prowadzonej działalności, umożliwi też objęcie wsparciem większej liczby projektów. Będzie także wystarczające w przypadku rozpoczęcia działalności w branżach innych niż agroturystyka. Wysokość kwoty przeznaczonej na rozpoczęcie działalności gospodarczej będzie niezmienna, a biznesplan opracowany przez wnioskodawcę będzie musiał być w odpowiedni sposób uzasadniony. W wyniku realizacji tego przedsięwzięcia powstanie **55** przedsiębiorstw. W ramach przedsięwzięcia przygotowano także szkolenia, które pozwolą na podniesienie poziomu wiedzy z zakresu zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Przedsięwzięcie 1.1.2. dotyczy udzielenia wsparcia inwestycyjnego mikro i małym przedsiębiorstwom, gdyż to one, zgodnie z wynikami diagnozy obszaru oraz analizy SWOT, napotykają na największe problemy w tym aspekcie. Brak środków finansowych na inwestycje (wskazywany przez przedstawicieli sektora gospodarczego w trakcie konsultacji społecznych brak środków na wprowadzenie innowacji w przedsiębiorstwach) hamuje rozwój przedsiębiorstw. Realizacja tego przedsięwzięcia przyczyni się do wzrostu innowacyjności firm, oferowanych przez nie usług i produktów.

Poniżej przedstawiono powiązania pomiędzy celem ogólnym 1 oraz celami szczegółowymi i przedsięwzięciami a analizą SWOT i diagnozą. W matrycy logicznej wskazano, jakie produkty powstaną w wyniku realizacji założonych przedsięwzięć i jakie rezultaty zostaną osiągnięte. Efektem końcowym będzie długotrwałe pozytywne oddziaływanie na obszar LGD, które także zostało wskazane w matrycy:

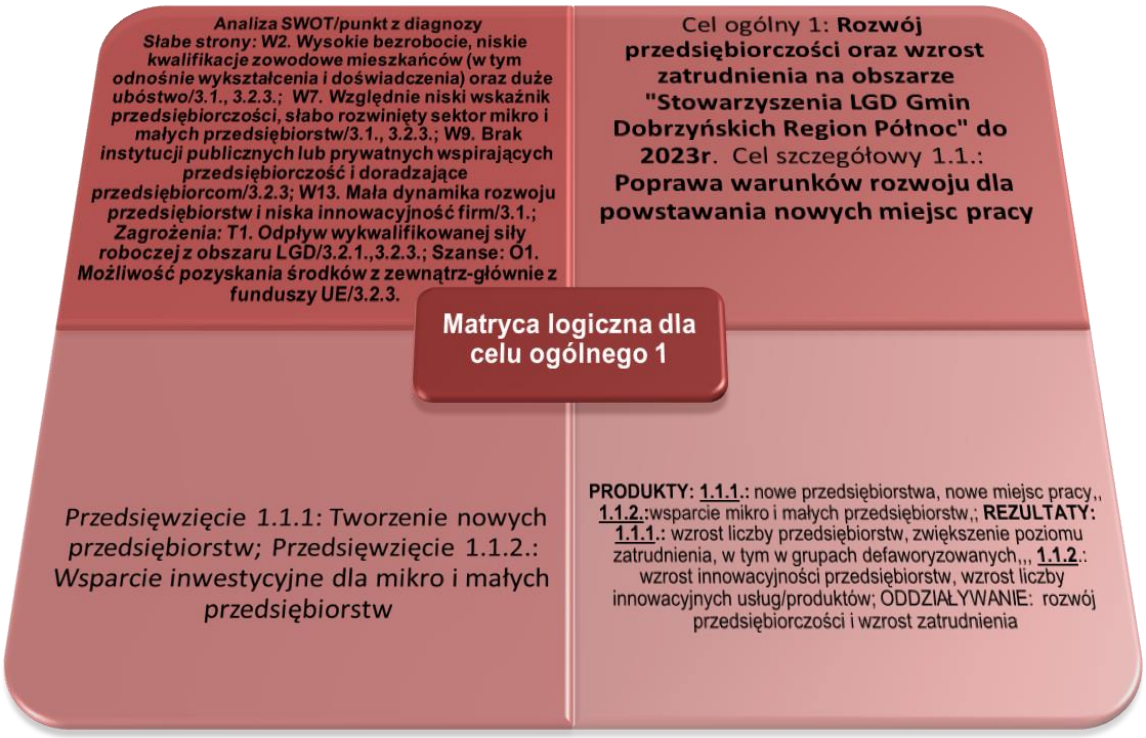

Diagram 1: Matryca logiczna dla celu ogólnego 1, opracowanie własne.

Czynnikami zewnętrznymi, które mogą mieć wpływ na realizację działań są: zmiany w przepisach w Polsce niekorzystne dla przedsiębiorców, napływ emigrantów jako „taniej siły roboczej" lub zatrudnianych „na czarno', brak zewnętrznych środków finansowych dla gmin, marazm osób z grup defaworyzowanych, kryzys gospodarczy w kraju/na świecie (spadek inwestycji), który może spowodować brak rynków zbytu na nowe produkty/usługi, brak specjalistów do obsługi firm (księgowość, prawo, negocjacje handlowe, etc.), obawa przedsiębiorców, że zainwestują w pracowników, a ci odejdą z firmy, niekorzystne zapisy konkursów (dotyczące wysokiego wkładu własnego), w ramach których przedsiębiorstwa mogłyby otrzymać wsparcie finansowe na rozwój.

Poniżej cel ogólny 2 oraz przypisane do niego cele szczegółowe i przedsięwzięcia:

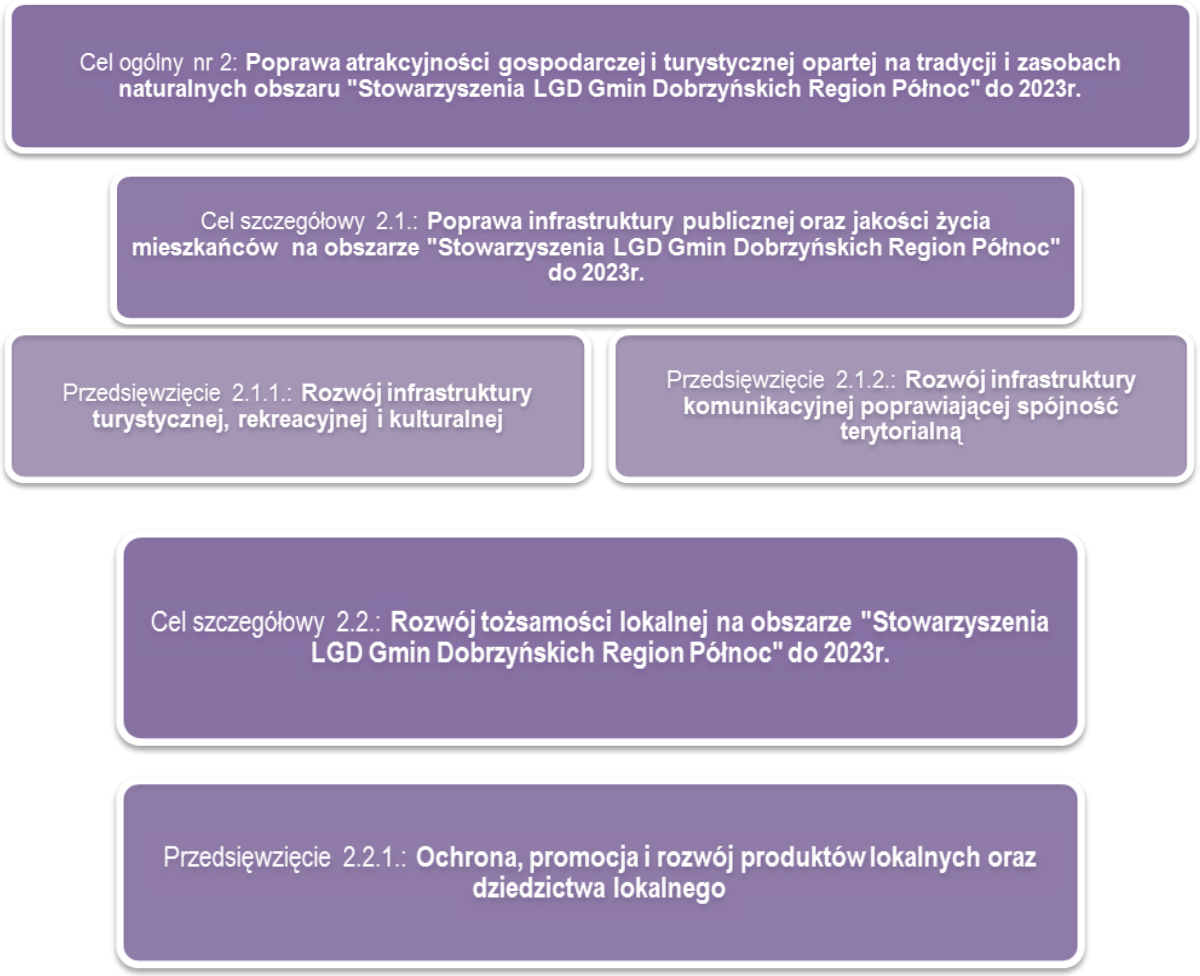

Mieszkańcy terenu LGD jako istotną kwestię wskazali rozwój obszaru pod kątem turystyki opartej na tradycji i zasobach naturalnych i w ten sposób sformułowany został **cel ogólny 2.**

Cel szczegółowy 2.1. to cel, w ramach którego kompleksowo będą realizowane przedsięwzięcia związane z wyeliminowaniem problemu niewystarczającej infrastruktury publicznej (turystycznej, rekreacyjnej, kulturowej czy komunikacyjnej). Działania te mają służyć polepszeniu jakości życia mieszkańców.

Przedsięwzięcie 2.1.1. Działanie odpowiada zdiagnozowany problem na obszarze LGD związany z niewystarczającą infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną czy kulturową. Inicjatywy w ramach tego przedsięwzięcia skierowane są do wszystkich grup społecznych. W ramach realizacji przedsięwzięcia planuje się budowę lub modernizację infrastruktury, która będzie ogólnodostępna i przyczyni się do rozwoju obszaru. Wynikiem będą m.in. wybudowane place zabaw, siłownie zewnętrzne, park linowy, przystanie czy ogólnodostępne miejsca spotkań specjalnie przystosowane do tego celu.

Przedsięwzięcie 2.1.2: Poprawa infrastruktury komunikacji na terenie LGD będzie także elementem wpływającym na jego rozwój. Wynika to wprost ze zdiagnozowanego w analizie SWOT niedoinwestowania infrastruktury komunikacyjnej (ścieżki rowerowe w pasmach dróg gminnych zwiększające bezpieczeństwo dla użytkowników w drodze do pracy lub szkoły). Podejmowane działania będą ukierunkowane na budowę ścieżek rowerowych, co przysłuży się ogółowi mieszkańców, zarówno w aspekcie społecznym (poprawa jakości życia), jak i gospodarczym.

Cel szczegółowy 2.2. Biorąc pod uwagę opisany w diagnozie i wskazany w analizie SWOT duży potencjał ludzki oraz potencjał do wykorzystania dziedzictwa lokalnego w budowaniu spójności społecznej, istotne było sformułowanie celów i określenie działań związanych ze wzmocnieniem tożsamości lokalnej.

Przedsięwzięcie 2.2.1: Wynikający z analizy SWOT i diagnozy obszaru potencjał terenu, w tym narastający trend do poznawania obszarów wiejskich i ich kultury przez mieszkańców miast, przy jednoczesnym stwierdzeniu faktu pogłębiającej się degradacji zasobów kultury materialnej o znaczącym potencjale i wypieranie kultury i zwyczajów lokalnych poprzez kulturę masową i małe zainteresowanie tradycją wśród młodzieży. Z analizy SWOT wynika również, że na terenie LGD marketing i promocja lokalnych produktów i usług jest na niewystarczającym poziomie, co uniemożliwia odpowiedni do potencjału regionu rozwój tożsamości lokalnej. Podjęcie działań mających na celu zmianę aktualnego stanu rzeczy, może przyczynić się do poprawy wykorzystania warunków gospodarczych, istniejących na terenie LGD naturalnych zasobów lokalnych oraz do wykreowania jednolitej lokalnej marki (powszechnie rozpoznawalny logotyp), który będzie identyfikował obszar. W ramach realizacji przedsięwzięcia zaplanowano m.in. modernizację i adaptację budynku na potrzeby stworzenia Regionalnej Izby Historycznej, doposażenie w nowe eksponaty Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej, a także prace konserwatorskie i renowację grobów

i figur na Cmentarzu parafialnym w Skrwilnie, a także organizację warsztatów związanych z kultywowaniem i promowaniem lokalnych zwyczajów.

Także dla celu ogólnego 2 została przygotowana matryca logiczna ukazująca powiązania między celami, przedsiewzięciami a diagnozą obszaru i ludności LGD i analizą SWOT. W matrycy wskazono również, jakie produkty powstaną w wyniku realizacji założonych przedsięwzięć, jakie rezultaty zostaną osiągnięte oraz wskazano długofalowe oddziaływania dla obszaru LGD, związane z realizacją celu ogólnego 2:

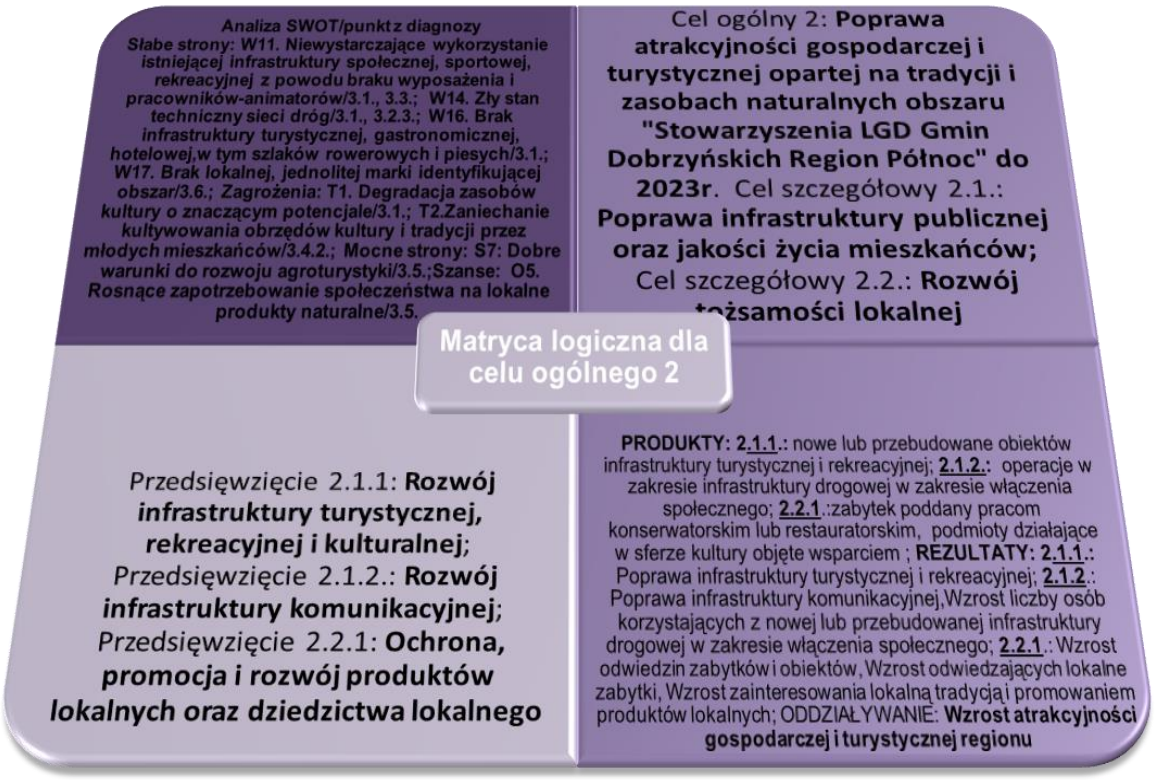

Diagram 2: Matryca logiczna dla celu ogólnego 2, opracowanie własne.

Czynnikami zewnętrznymi, które mogą mieć wpływ na realizację działań są: kryzys gospodarczy w kraju (wzrost bezrobocia, spadek dochodów, spadek płac, spadek inwestycji, wysoka inflacja), które mogą niekorzystnie odbić się na turystyce krajowej, marazm osób z grup defaworyzowanych (w efekcie przy takiej postawie nie będą korzystać ze zmodernizowanej infrastruktury), trend na turystykę zagraniczną, utrudnienia prawne lub terminowe odnośnie realizacji rozbudowy, budowy, adaptacji infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i/lub komunikacyjnej, zbyt niski poziom dofinansowania, długi okres oczekiwania na pozwolenia, np. konserwatora zabytków, większe zainteresowanie nowoczesnością niż tradycją.

Cel ogólny 3 oraz cele szczegółowe i przedsięwzięcia do niego przypisane zostały sformułowane następująco:

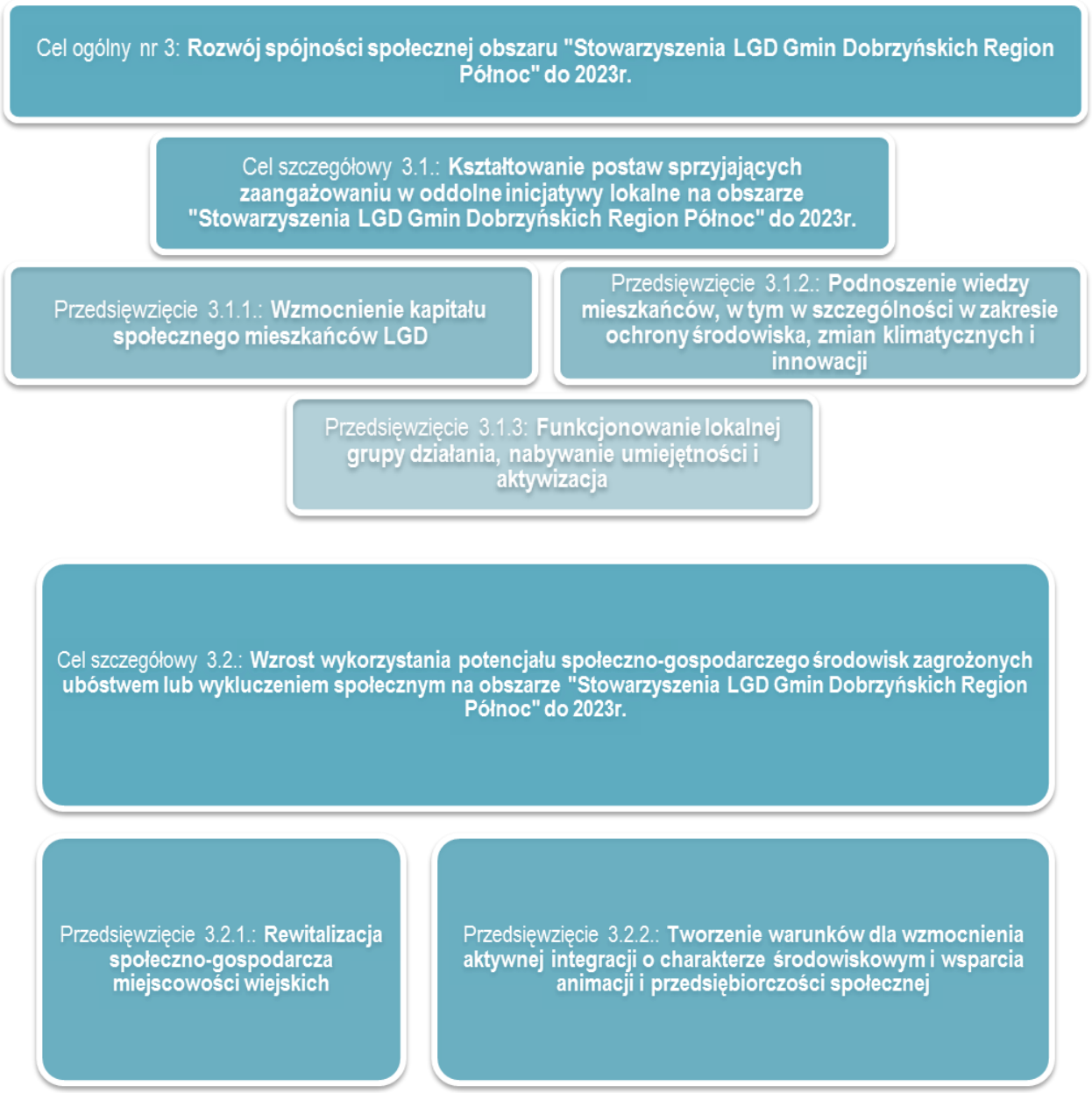

Kapitał społeczny jest rozumiany jako świadomość mieszkańców na temat potrzeb swoich i obszaru LGD, a także na temat wyzwań, jakie niosą najnowsze trendy w gospodarce i społeczeństwie. **Cel ogólny 3** ma służyć rozwojowi spójności społecznej poprzez wzmacnianie kapitału społecznego mieszkańców, a następnie wykorzystaniu go do kształtowania postaw, które będą sprzyjać większemu angażowaniu się w inicjatywy oddolne, zwłaszcza przez osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społeczny. Cel stanowi również odpowiedź na zdiagnozowaną niską świadomość mieszkańców zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych i innowacji.

Cel szczegółowy 3.1. Cel dotyczy zdiagnozowanej na obszarze LGD rosnącej skali problemów społecznych. Realizacja celu ma uaktywnić mieszkańców w rozwiązywaniu tych problemów. Jest to istotne, gdyż problemy te dotyczą ich samych. Działania mają wzmocnić poczucie lokalnej wspólnoty, ale też odpowiedzialności za siebie i innych, utrwalając w świadomości jednostki poczucie, że jest ona częścią społeczności lokalnej.

Przedsięwzięcie 3.1.1. Nawiązuje do zdiagnozowanego wysokiego poziomu aktywności społeczności lokalnej, która jednak napotyka w swoich działaniach na bariery, choćby w postaci niewystarczających środków na wspieranie inicjatyw lokalnych i małe możliwości pozyskiwania środków publicznych na ich realizację. Często przeszkodą staje się wymóg konkursowy w postaci wkładu własnego. Realizacja celu umożliwi wyeliminowanie powyższych barier.

Przedsięwzięcie 3.1.2. Zdiagnozowana niska świadomość ekologiczna mieszkańców wiąże się z koniecznością podjęcia działań w tym zakresie. Aktywność w tym obszarze mogą podjąć organizacje pozarządowe oraz inne podmioty zainteresowane prowadzeniem szkoleń na temat ochrony środowiska, zmian klimatycznych oraz innowacji.

Przedsięwzięcie 3.1.3. Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja to kwestie związane z działaniami animacyjnymi i kosztami bieżącymi „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ”.

Cel szczegółowy 3.2. Jest ważnym uzupełnieniem w odniesieniu do działań w ramach poprzednich celów, w sposób spójny i kompleksowy realizuje przedsięwzięcia, które przy użyciu różnych metod: rewitalizacji infrastruktury, aktywizacji mieszkańców,

szkoleń, doradztwa, itp., odnosi się do wzrostu aktywności społecznej, gospodarczej i zawodowej. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia są związane z rewitalizacją społeczno-gospodarczą i wzmocnieniem aktywnej integracji o charakterze środowiskowym oraz wsparciem animacji i przedsiębiorczości społecznej, za pomocą których będzie można rozwiązać zdiagnozowane potrzeby na obszarze LGD, do których należą m.in.: utrudniony dostęp do rynku pracy, brak bazy lokalowej do działalności prospołecznej, niska skuteczność instytucji opieki społecznej i włączenia społecznego. Cel szczegółowy angażuje różne sektory i partnerów m.in.: sektor publiczny (JST), społeczny (NGO), mieszkańców. Działania podejmowane **w ramach tego celu zapewniają sekwencje interwencji** planowanych do przeprowadzenia w ramach realizacji LSR: najpierw nastąpi realizacja projektów tzw. twardych, czyli rewitalizacja infrastruktury, a następnie w zrewitalizowanych obiektach będą przeprowadzone projekty służące poprawie aktywności społecznej i zawodowej, czyli tzw. projekty miękkie m.in. z EFS (oś 11 RPO WK-P).

Przedsięwzięcie 3.2.1. Realizowane działania dotyczą pożądanych dla lokalnej społeczności działań z zakresu rewitalizacji społeczno-gospodarczej, które są bardzo istotne dla obszaru LGD z punktu widzenia przeprowadzonej diagnozy.

Przedsięwzięcie 3.2.2: Przedsięwzięcie ma charakter społeczny i odnosi się do przeprowadzonej diagnozy, z której wynika, że duży odsetek osób zamieszkujących obszar LGD korzysta z pomocy społecznej, duża część społeczeństwa jest zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju placówek typu: kluby młodzieżowe a także wsparcie przedsiębiorczości społecznej, pozwoli na zniwelowanie skali problemu.

Przy formułowaniu celu ogólnego 3 oraz celów i przedsięwzięć do niego przypisanych, brano pod uwagę szczególnie niekorzystną sytuację osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Działania realizowane w ramach celu ogólnego 3 mają przede wszystkim pobudzać aktywność społeczności lokalnej i wpływać na integrację o charakterze środowiskowym. Realizacja celu jest szczególnie istotna w kontekście zdiagnozowanych rosnących problemów społecznych, m.in.: ubóstwa dużej części społeczeństwa, wysokiego poziomu stopy bezrobocia, starzenia się społeczeństwa, wzrostu przestępczości wśród młodzieży. Należało zatem zaplanować działania zmierzające do wyeliminowania czynników wpływających na powstanie tych negatywnych zjawisk. Matryca logiczna dla celu ogólnego 3 także pokazuje sposób powiązania celów i przedsięwzięć z diagnozą obszaru i ludności oraz analizą SWOT:

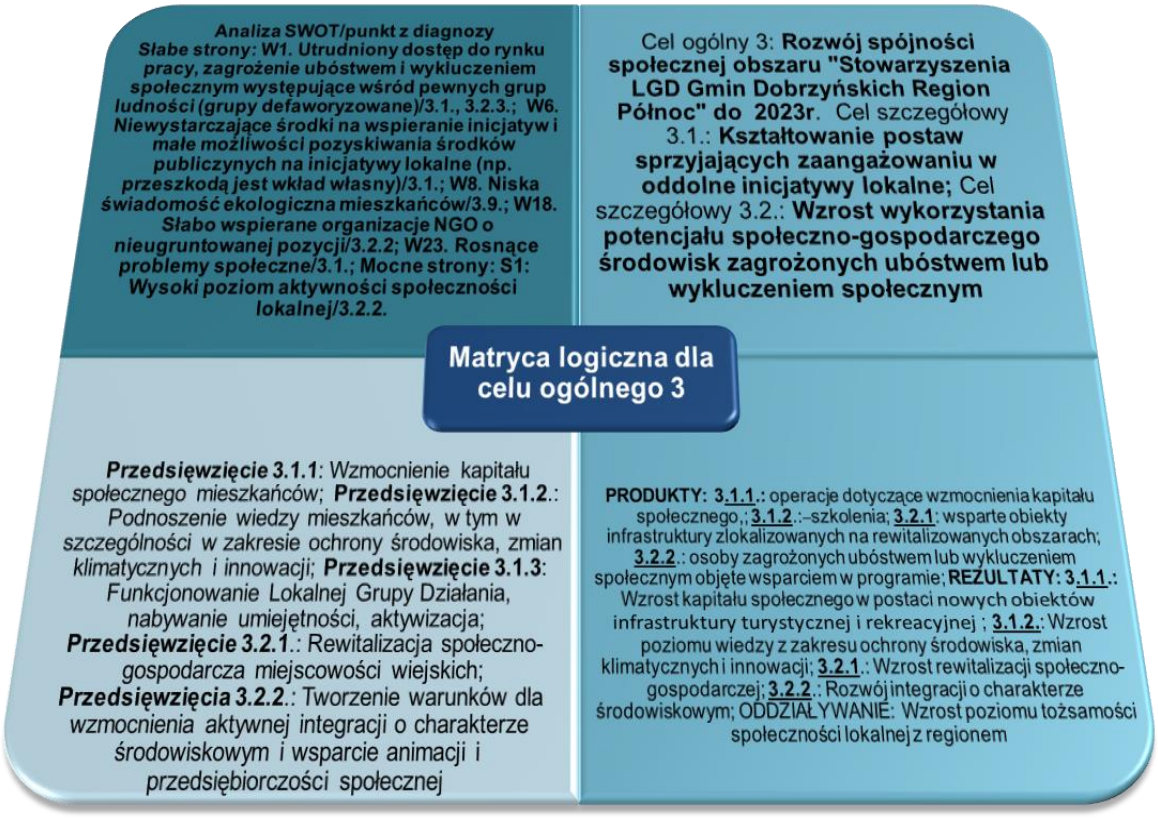

Diagram 3: Matryca logiczna dla celu ogólnego 3, opracowanie własne.

Wpływ na realizację działań mogą mieć następujące czynniki zewnętrzne: marazm osób z grup defaworyzowanych, brak zainteresowania mieszkańców tematyką szkoleń, zbyt niskie lub brak dofinansowania.

Cele Lokalnej Strategii Rozwoju są zgodne z celami Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, tj.: poprawą konkurencyjności rolnictwa, zrównoważonym zarządzaniem zasobami naturalnymi i działaniami w dziedzinie klimatu oraz zrównoważonym rozwojem terytorialnym obszarów wiejskich. Cele LSR są również zgodne z celami przekrojowymi, które realizuje PROW 2014-2020. Poniżej cele przekrojowe i zgodne z nimi cele LSR:

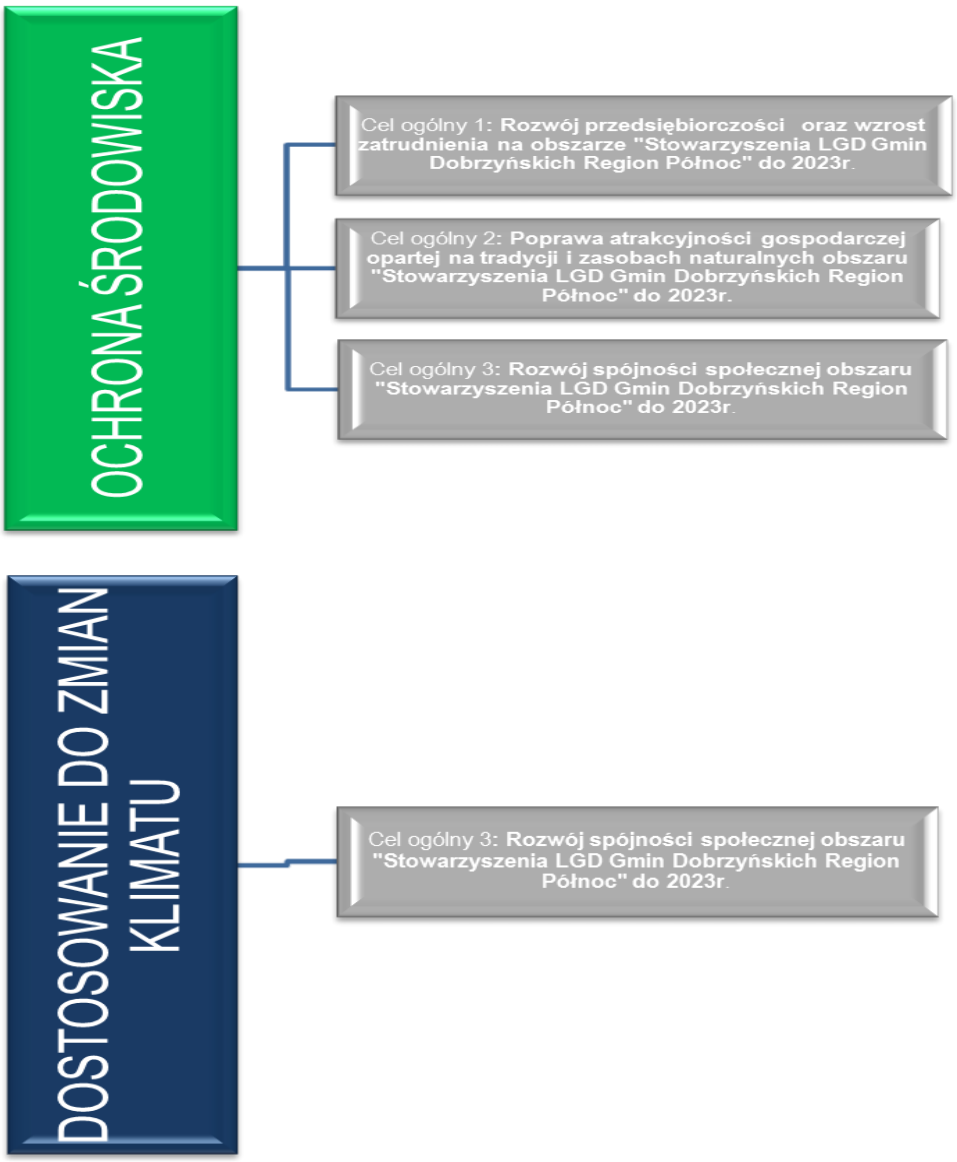

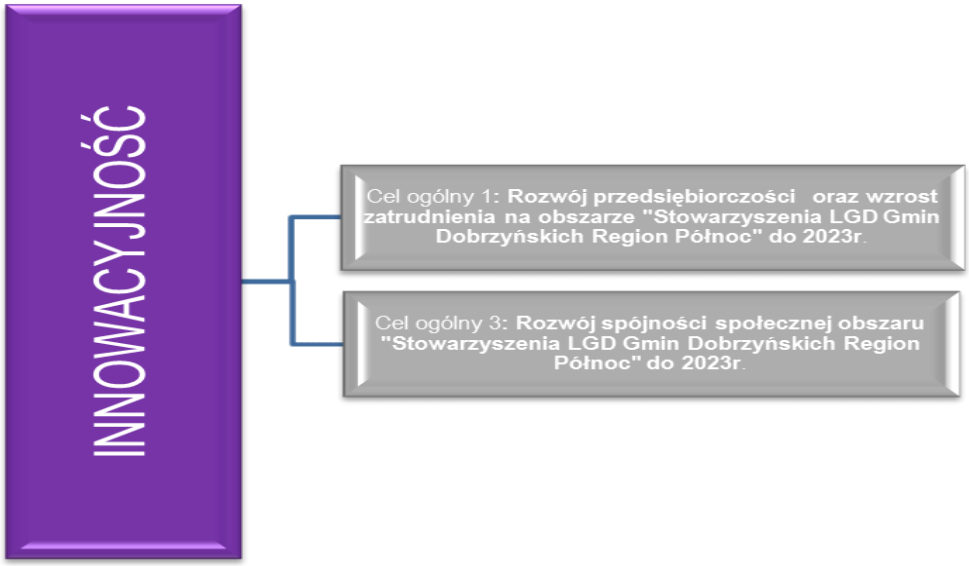

Kryteria wyboru oraz wskaźniki LSR zapewniają bezpośrednie osiągnięcie wskaźników dla tych celów (opis w rozdziale **6. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru**).

Realizacja LSR pozwoli także na realizację celu szczegółowego 6B „Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich" w ramach priorytetu 6 „Wspieranie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich".

Cele określone w Lokalnej Strategii Rozwoju „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" będą finansowane ze środków EFRROW, EFRR i EFS.

W ramach LSR zrealizowane zostaną liczne **przedsięwzięcia** ukierunkowane na rozwiązywanie problemów zdiagnozowanych w trakcie konsultacji społecznych i zawartych w analizie SWOT. Ich realizacja wpłynie **na realizację celów RLKS**: **ożywienie społeczne w województwie kujawsko-pomorskim, ożywienie gospodarcze w województwie kujawsko-pomorskim, spadek poziomu bezrobocia oraz zlikwidowanie lub zmniejszenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego.** Działania zostaną skierowane do wszystkich grup docelowych opisanych w LSR i będą zmierzać do: rozwoju przedsiębiorczości i wzrostu zatrudnienia poprzez tworzenie nowych i utrzymanie istniejących miejsc pracy, dzięki wsparciu finansowemu, szkoleniowo-doradczemu udzielonego podmiotom gospodarczym, wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań w przedsiębiorstwach, wzrostu atrakcyjności gospodarczo-turystycznej, szczególnie poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej i komunikacyjnej, ochrony, rozwoju i promocji produktów lokalnych i dziedzictwa lokalnego, a także do udzielenia różnorakich form wsparcia osobom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W związku ze ścisłym powiązaniem założonych w LSR przedsięwzięć z wynikami diagnozy obszaru i ludności oraz z wnioskami z konsultacji społecznych, większość działań realizowana będzie w formie konkursów-operacje będą realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny LGD, a następnie przedkładany do weryfikacji do SW. Realizację operacji własnych przewiduje się, jeśli w wyniku ewaluacji LSR, taka potrzeba wystąpi. Wówczas LGD przeprowadzi ocenę i wybór zgodnie z procedurami dla operacji własnej LGD.

Poniżej zamieszczona tabela przedstawia cele ogólne LSR, przypisane im cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia, które realizują te cele, a także wskaźniki, które posłużą do pomiaru poziomu realizacji poszczególnych celów:

1.0	CEL OGÓLNY	**Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.**				
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	*Poprawa warunków rozwoju dla powstawania nowych miejsc pracy na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W1.0	Liczba przedsiębiorstw na 10000 mieszkańców obszaru LGD		szt.	0,3385	0,3400	-dane statystyczne GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
w1.1	**Liczba utworzonych miejsc pracy (ogółem)**		szt.	0	55	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba nowych produktów/usług wprowadzonych w przedsiębiorstwie		szt.	0	10	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba udoskonalonych produktów/usług wprowadzonych w przedsiębiorstwie		szt.	0	10	- dane własne LGD/ankieta monitorująca

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						Początkowa 2015 rok	Końcowa 2023 rok	
1.1.1	Tworzenie nowych przedsiębiorstw (**PROW**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, przedsiębiorcy, osoby z grup defaworyzowanych	konkurs	**Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa**	szt.	0	55	-dane własne LGD/ankieta monitorująca
1.1.2	Wsparcie inwestycyjne dla mikro i małych przedsiębiorstw (**RPO 7**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, przedsiębiorcy, osoby z grup defaworyzowanych	Projekt grantowy	**Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie**	szt.	0	20	-dane własne LGD/ankieta monitorująca

2.0	CEL OGÓLNY	**Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.**
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	*Poprawa infrastruktury publicznej oraz jakości życia mieszkańców na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*
2.2		*Rozwój tożsamości lokalnej na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*

		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	stan początkowy 2014 rok	Plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W.2.0	Saldo migracji na pobyt stały		osoba	124	120	-dane statystyczne GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W.2.1	**Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej, i rekreacyjnej lub kulturalnej**		osoba	0	32500	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba utworzonych miejsc pracy		szt.	0	5	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba osób korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego		osoba	0	4000	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
W.2.2	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty		osoba	0	5000	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba utworzonych miejsc pracy		szt.	0	1	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby		Szt.	0	2	- dane własne LGD/ankieta monitorująca

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość początkowa 2015 rok	wartość końcowa 2023 ok	Źródło danych/sposób pomiaru
2.1.1	Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej (**PROW**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych,	konkurs	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	34	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
		mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych,	konkurs	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	15	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
		mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści,	konkurs	*Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych*	Kilometr	0	0,20	- dane własne LGD/ankieta monitorująca

2.2.1	Ochrona, promocja i rozwój produktów lokalnych oraz dziedzictwa lokalnego (**PROW**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych,	konkurs	**Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim**	szt.	0	1	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
		mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych,	konkurs	**Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury**	szt.	0	2	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
		mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych,	konkurs	**Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR**	szt.	0	3	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
		mieszkańcy obszarów objętych LSR, turyści, osoby z grup defaworyzowanych, przedsiębiorcy, młodzież	projekt współpracy	**Liczba zrealizowanych projektów współpracy**	szt.	0	2	- dane własne LGD/ankieta monitorująca

3.0	CEL OGÓLNY	**Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.**				
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	*Kształtowanie postaw sprzyjających zaangażowaniu w oddolne inicjatywy lokalne na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*				
3.2		*Wzrost wykorzystania potencjału społeczno-gospodarczego środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	stan początkowy 2014 rok	plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W3.0	Udział osób korzystająca z pomocy społecznej na obszarze LGD		osoby	1 240	1 500	- dane statystyczne GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
w.3.1	**Liczba osób korzystających z nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.**		osoby	0	1000	-dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba osób przeszkolonych, w tym liczba osób grup		osoby	0	540	-dane własne LGD/ankieta

	dofaworyzowanych objętych ww. wsparciem				monitorująca
	Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań	osoby	0	430	-dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba osób korzystających ze zrewitalizowanych obszarów –	osoby	0	11515	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu	osoby	0	26	- dane własne LGD
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	osoby	0	15	- dane własne LGD/ankieta monitorująca
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, u których wzrosła aktywność społeczna	osoby	0	169	- dane własne LGD

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						Początkowa 2015 rok	Końcowa 2023 rok	
3.1.1	Wzmocnienie kapitału społecznego mieszkańców LGD (**PROW**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, grupy defaworyzowane, osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, NGO	konkurs	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	23	- dane własne LGD
3.1.2	Podnoszenie wiedzy mieszkańców, w tym w szczególności w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych i innowacji (**PROW**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, grupy defaworyzowane, osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, młodzież, NGO	konkurs	**Liczba szkoleń**	szt.	0	36	- dane własne LGD
3.2.1	Rewitalizacja społeczno-gospodarcza miejscowości wiejskich (**RPO 7**)	mieszkańcy obszarów objętych LSR, grupy defaworyzowane, osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, młodzież,	konkurs	**Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach**	szt.	0	6	- dane własne LGD
3.2.2	Tworzenie warunków dla wzmocnienia aktywnej integracji o charakterze środowiskowym i wsparcia animacji i przedsiębiorczości społecznej (**RPO 11**)	osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,	Projekt grantowy	**Liczba osób zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie**	osoby	0	330	- dane własne LGD

Tabela 33. Cele i wskaźniki, opracowanie własne.

Cel ogólny 1.0: *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*

Wyniki konsultacji społecznych wskazują, że oceniając jakość życia na obszarze LGD przez pryzmat przedsiębiorczości i sytuacji na rynku pracy, przedstawiciele sektorów gospodarczego, publicznego, społecznego i mieszkańców odnosili się do spadku liczby miejsc pracy w regionie. Jako powód braku miejsc pracy wskazywano m.in. niski poziom kwalifikacji zawodowych mieszkańców, brak pomocy doradczej i szkoleniowej dla działających przedsiębiorstw, osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą, poszukujących pracy, brak miejsc pracy dla osób z grup defaworyzowanych, niski poziom innowacyjności działających przedsiębiorstw, co skutkuje ich niską konkurencyjnością, a w konsekwencji zmniejszeniem zatrudnienia. W ramach realizacji celu ogólnego, możliwe będzie wsparcie inwestycyjne dla mikro i małych przedsiębiorstw które pozwoli na rozwój przedsiębiorczości, tworzenie odpowiednich warunków dla tworzenia i utrzymania miejsc pracy.

Cel ogólny 2.0: *Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*

Jako potencjał regionu, w trakcie konsultacji społecznych oraz w analizie SWOT, wskazano korzystne warunki przyrodniczo-krajobrazowe czy dobre warunki do rozwoju agroturystyki. Problemem jest natomiast niedofinansowanie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej (w efekcie mało zróżnicowana oferta kulturalna), w której brakuje również rozwiązań innowacyjnych. Skutkiem tego stanu rzeczy jest spadek liczby turystów odwiedzających obszar LGD. Realizacja celu przyczyni się do podniesienia atrakcyjności regionu, wzrostu ruchu w turystyce, a także rozwój i promocja produktów lokalnych oraz dziedzictwa lokalnego.

Cel ogólny 3.0: *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*

Aktywność społeczna mieszkańców skupionych w różnych formalnych i nieformalnych grupach i organizacjach jest jedną z mocnych stron obszaru LGD. Problemem natomiast jest wzrost zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz rosnąca liczba osób należących do grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Realizacja celu przyczyni się do przeciwdziałania tym negatywnym zjawiskom poprzez: kształtowanie postaw sprzyjających zaangażowaniu w oddolne inicjatywy lokalne, w tym podnoszenie wiedzy mieszkańców w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych i innowacyjności, rewitalizację społeczno-gospodarczą miejscowości wiejskich, a także stwarzanie warunków dla wzmocnienia aktywnej integracji o charakterze środowiskowym (tworzenie klubów młodzieżowych,) i wsparcie animacji przedsiębiorczości społecznej.

Wskaźniki posłużą do pomiaru postępów realizacji LSR, zarówno w odniesieniu do przedsięwzięć i celów szczegółowych, jak i celów ogólnych. Wybór wskaźników oddziaływania, rezultatu i produktu podyktowany był stworzeniem takich mierników, które będą uwzględniać kontekst adekwatności do celów i przedsięwzięć. Zastosowano wskaźniki produktu, które nie ograniczają się do pomiaru liczby zrealizowanych operacji, ale nastawione są na pomiar konkretnych produktów, które powstaną w wyniku realizacji operacji. Przy wskaźnikach rezultatu, w związku ze specyfiką celów (operacje inwestycyjne, szkoleniowe), zdecydowano się na wskaźniki o charakterze statycznym. Dają one wprost informację na temat postępów w realizacji celu szczegółowego. Ustalając wskaźniki oddziaływania skoncentrowano się na poprawie czynników makroekonomicznych na poziomie LSR i wchodzących w skład LGD 6 gmin, zakładając, że na wynik będą oddziaływać nie tylko operacje realizowane w ramach LSR, ale w dużej mierze także inne zmiany ekonomiczne i społeczne zachodzące w kraju.
Wśród wskaźników umieszczonych w LSR, wyodrębniono wskaźniki kluczowe ze względu na priorytety w realizacji LSR.
Dla celu ogólnego 1 są to następujące wskaźniki:

- Wskaźnik oddziaływania: Liczba przedsiębiorstw na 10000 mieszkańców obszaru LGD **(**wskaźnik przedsiębiorczości: x przedsiębiorstw/10 000 mieszkańców),
- Wskaźnik produktu: Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa,
- Wskaźnik rezultatu: Liczba utworzonych miejsc pracy (ogółem).

Dla celu ogólnego 2 są to wskaźniki:

- Wskaźnik oddziaływania: Saldo migracji na pobyt stały,
- Wskaźnik produktu: Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, Liczba operacji w zakresie infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego,

- Wskaźnik rezultatu: Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego.

Natomiast dla celu ogólnego 3 są to wskaźniki:

- Wskaźnik oddziaływania: Udział osób korzystająca z pomocy społecznej na obszarze LGD,
- Wskaźnik produktu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie,
- Wskaźnik rezultatu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek), Liczba osób korzystająca ze zrewitalizowanych obszarów. Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym u których wzrosła aktywność społeczna,

Pomiar postępów realizacji LSR będzie się odbywać na podstawie danych pozyskanych z różnych źródeł:

- dane statystyczne GUS,
- rejestr REGON,
- dane własne LGD.

Pomiar, w przypadku wskaźników produktu i rezultatu, będzie prowadzony systematycznie (przy użyciu ankiety monitorującej), w okresach rocznych, przy czym uaktualnienie danych będzie następować zawsze na dzień 31.12. danego roku kalendarzowego. W odniesieniu do planu działania **wskaźniki będą wyliczane** na koniec okresów 3-letnich, tzn. za lata 2016-2018, 2019-2021 oraz na okres dwóch ostatnich lat, tj. 2022-2023. W przypadku wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania ich wartość obliczana będzie jako różnica pomiędzy wartością wskaźnika na koniec wskazanego okresu, a jego wartością początkową. Ze względu na charakter większości wskaźników, **stan początkowy** określono na poziomie „0" ze względu na brak możliwości odniesienia do sytuacji zastanej lub zastosowania wskaźnika o charakterze statycznym. Tam, gdzie wartość początkowa jest możliwa do określenia na poziomie innymi niż „0" (wskaźniki oddziaływania), wykorzystano dostępne dane statystyczne. **Stan docelowy** wskaźników określono na podstawie doświadczeń z realizacji LSR w latach 2009-2015, budżetu założonego na poszczególne cele i przedsięwzięcia oraz innych składowych, takich jak zakres działania, obszar realizacji, czas trwania operacji, czy sposób realizacji.

6. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Opracowanie procedur i zasad regulujących kwestie wyboru i oceny operacji, w tym w szczególności określenie kryteriów ich wyboru to kolejny etap tworzenia LSR, który rozpoczął się po konsultacjach społecznych, sporządzeniu diagnozy obszaru, analizy SWOT, celów i wskaźników. Również w ten etap pracy została włączona społeczność lokalna, a jej postulaty, uwagi i propozycje rozwiązań zostały opisane przez pracowników Biura w spójną całość zgodnie z przepisami prawa, w szczególności z:

- ustawą RLKS - Ustawa z dnia 20 lutego 2015r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności, (Dz. U. poz. 378);
- rozporządzeniem LSR - Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. poz. 1570 z późn. zm.)
- Wytycznymi MRiRW – wytyczne w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020;

Opracowanie **niedyskryminujących i przejrzystych procedur wyboru oraz obiektywnych kryteriów wyboru operacji** umożliwi wybór operacji, których realizacja przyłoży się bezpośrednio do osiągnięcia celów i wskaźników Strategii**.** Szczególną uwagę poświęcono kwestii **uniknięcia konfliktu interesów, zagwarantowania przynajmniej 50% głosów w decyzyjnych sprawach partnerom niebędącym instytucjami publicznymi oraz możliwości wyboru operacji w drodze procedury pisemnej.** Celem LGD było opracowanie procedur **prostych, jasnych i przejrzystych**, bo tylko takie dają gwarancję skutecznej realizacji LSR. W przyjętych procedurach oceny i wyboru operacji uwzględniono opis następujących elementów:

1. sposób udostępnienia procedur do wiadomości publicznej
2. zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (w tym: ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów),
3. sposób organizacji naborów wniosków,
4. podawanie do publicznej wiadomości protokołów z posiedzeń dotyczących oceny i wyboru operacji zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy,
5. szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu
6. procedury realizacji projektów grantowych

LGD opracowała:

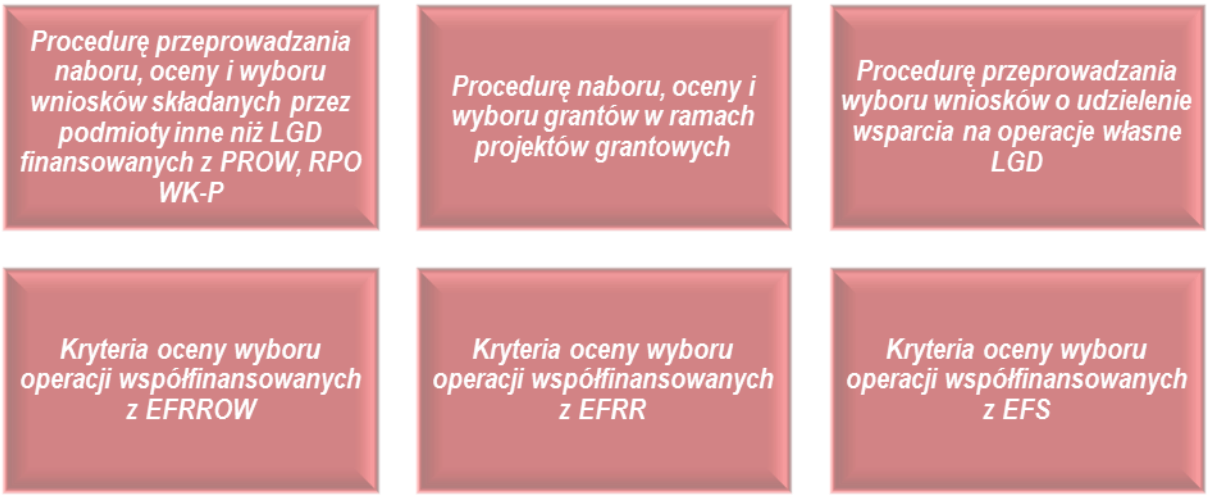

W ramach LSR będą realizowane następujące typy operacji:

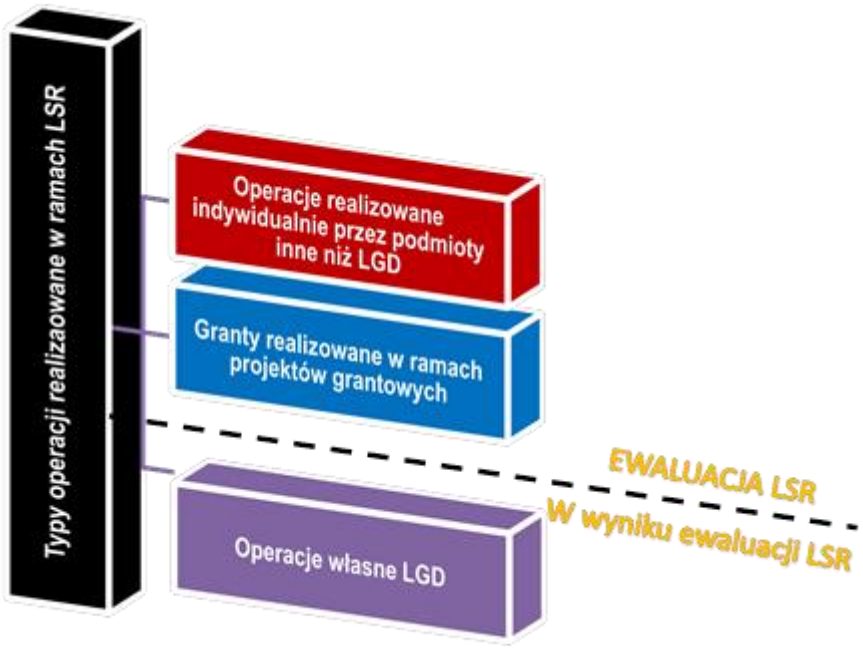

Diagram 4: Typy operacji realizowane w ramach LSR, opracowanie własne.

6.1. Sposób oceny i wyboru operacji realizowanych indywidualnie przez podmioty inne niż LGD

Procedura przeprowadzania naboru, oceny i wyboru wniosków składanych przez podmioty inne niż LGD finansowanych z PROW, RPO WK-P zawiera w szczególności:

1) zasady ogłaszania naboru wniosków uwzględniające wskazanie:
   - terminu i miejsca składania wniosków
   - formy wsparcia,
   - zakresu tematycznego operacji;

   oraz obowiązujących w ramach naboru:
   - warunków udzielenia wsparcia,
   - kryteriów wyboru operacji wraz ze wskazaniem minimalnej liczby punktów, której uzyskanie jest warunkiem wyboru operacji,
   - informację o wymaganych dokumentach, potwierdzających spełnienie warunków udzielenia wsparcia oraz kryteriów wyboru operacji,
   - wskazanie wysokości limitu środków w ramach ogłaszanego naboru,
   - informację o miejscu udostępniania LSR, formularza wniosku o udzielenie wparcia, formularza wniosku o płatność oraz formularza umowy o udzielenie wsparcia;
   - sposobu upublicznienia informacji o naborze;
2) zasady przeprowadzania naboru wniosków;
3) weryfikacja wstępna wniosków;
4) zasady przeprowadzania oceny zgodności operacji z LSR, w tym z programem oraz wyboru operacji do finansowania (po zakończeniu naboru wniosków, ale nie później niż 60 dni od dnia następującego po ostatnim dniu terminu naboru) w podziale na następujące etapy:

- informacja o posiedzeniu Rady (zgodnie z regulaminem Rady LGD),
- przygotowanie posiedzenia Rady i obsługa techniczna posiedzenia (zgodnie z regulaminem Rady LGD),
- procedura oceny zgodności operacji z LSR, w tym zgodności z programem i oceny operacji zgodnie z kryteriami wyboru operacji i wyboru operacji (zgodnie z regulaminem Rady LGD):

Przed przystąpieniem do oceny i wyboru operacji Członkowie Rady podpisują **Deklarację bezstronności i poufności,** w której podaje się powód wyłączenia (zawodowy, prywatny i inny), na których podstawie powstaje **Rejestr interesów**.

6.2. Sposób oceny i wyboru grantów w ramach projektów grantowych

Podrozdział odwołuje się do procedur wewnętrznych LGD w procesie naboru, oceny i wyboru grantobiorców w ramach Projektów Grantowych, w stosunku do których beneficjentem jest Lokalna Grupa Działania.

LGD planuje realizację projektów grantowych w ramach następujących przedsięwzięć:

- Przedsięwzięcie 1.1.2 – Wsparcie inwestycyjne dla mikro i małych przedsiębiorstw, ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020.
- Przedsięwzięcie 3.2.2 – Tworzenie warunków dla wzmocnienia aktywnej integracji o charakterze środowiskowym i wsparcia animacji i przedsiębiorczości społecznej, ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020.

Szczegółowe zasady realizacji Projektów Grantowych zawierają Procedury wyboru i oceny grantobiorców, wraz z opisem sposobu rozliczania grantów, monitoringu i kontroli, stosowane przez LGD w ramach Projektów Grantowych ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020, stanowią dokumenty towarzyszące niniejszej strategii.

.

6.3. Sposób oceny i wyboru wniosków na operacje własne LGD

Realizację operacji własnych przewiduje się, jeśli w wyniku ewaluacji LSR, taka potrzeba wystąpi.

Wsparcie na realizację operacji własnej, o którym mowa w art. 35 ust.1 lit.b rozporządzenia nr 1303/2013, może być udzielone LGD, pod warunkiem że nikt inny uprawniony do wsparcia, w terminie 30 dni od dnia zamieszczenia przez LGD na stronie internetowej informacji o planowanej do realizacji operacji własnej, nie zgłosił LGD zamiaru realizacji takiej operacji. Informacja taka obejmuje:

a. zakres tematyczny operacji,
b. wysokość środków na realizację operacji,
c. kryteria wyboru operacji wraz ze wskazaniem minimalnej liczby punktów, której uzyskanie jest warunkiem wyboru operacji,
d. informację o terminie i sposobie zgłaszania zamiaru realizacji operacji (musi to być forma pisemna np. bezpośrednie złożenie dokumentów w siedzibie LGD)
e. informację o dokumentach pozwalających na potwierdzenie, że podmiot zgłaszający zamiar realizacji operacji jest uprawniony do wsparcia, tj. spełnia definicję beneficjenta określoną w§ 3 rozporządzenia LSR (lista dokumentów powinna być zgodna z listą załączników dot. identyfikacji beneficjenta, określonych we wniosku o przyznanie pomocy).

Do opracowanych procedur stworzono wzory odpowiednich dokumentów w formie załączników do Regulaminu Rady (np. wzór deklaracji bezstronności, wzór Rejestru Interesów, wzór karty weryfikacji kryteriów dostępu, wzór listy obecności, itd.).

Tworząc kryteria oceny wyboru operacji LGD miała na celu przede wszystkim, aby były one: **obiektywne, niedyskryminujące**, **przejrzyste, powiązane z diagnozą obszaru, bezpośrednio przyczyniające się do wyboru operacji**, dzięki którym osiągnięte będą określone w LSR wskaźniki produktu i rezultatu, **mierzalne** (określono wymogi konieczne do uzyskania danej liczby punktów nie tylko w odniesieniu do maksymalnej wartości), a w przypadku kryteriów jakościowych, żeby zawierały szczegółowy opis podejścia do ich oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia (obligatoryjnie każdy z oceniających uzasadnia przynajmniej w trzech zdaniach przyznaną przez siebie liczbę punktów), dookreślone w zakresie minimalnych i maksymalnych wartości wraz z opisanymi zasadami przyznawania punktów w przedziale minimum-maksimum. Zadbano także, aby kryteria posiadały dodatkowe opisy/definicje (np. przy kryterium INNOWACYJNOŚĆ została podana definicja tego terminu, aby wnioskodawcy nie mieli problemów z interpretacją, czy proponowane przez nich operacje mają charakter innowacyjny, bo takie będą punktowane w procesie wyboru operacji) oraz sposób przyznawania wag, który nie będzie budzić wątpliwości.

6.4. Procedura zmiany kryteriów wyboru projektów

W oparciu o wyniki konsultacji społecznych zostały opracowane **lokalne kryteria wyboru**. Ich ostateczny kształt zatwierdzono podczas Walnego Zebrania Członków LGD. **Procedura zmiany** lokalnych kryteriów wyboru również została sformułowana w ramach konsultacji społecznych na etapie opracowywania LSR. Te same kryteria oceny są stosowane przez Radę LGD w całym procesie wyboru w ramach danego naboru, a zmiany kryteriów mogą nastąpić w przypadku:

- zmian przepisów prawa, które w znacznym stopniu rzutują na kryteria oceny LGD
- zmiany uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru LGD
- kłopotów związanych z oceną wniosków, wynikających z przyjętych kryteriów oceny,
- wezwaniem Samorządu Województwa
- problemów z osiągnięciem wskaźników założonych w LSR
- informacji i opinii od lokalnego społeczeństwa zebranych podczas zaplanowanych działań komunikacyjnych (spotkań, warsztatów, imprez promocyjnych itp.)

W przypadku zaistnienia przynajmniej jednej z wyżej wymienionych przyczyn stosuje się następujące zasady postępowania.
Projekt zmian zostanie opracowany przez zespół roboczy ds. LSR, powołany spośród członków Zarządu, pracowników Biura LGD oraz członków Rady. Każda zmiana kryteriów wyboru operacji będzie konsultowana z lokalną społecznością, poprzez:
a) zamieszczenie propozycji zmian na stronie internetowej biura LGD wraz z formularzem karty uwag
b) w terminie 5 dni od dnia opublikowania informacji wszystkie zainteresowane osobą będą mogły zgłosić swoje uwagi i sugestie do proponowanych zmian za pośrednictwem poczty elektronicznej bądź osobiście w biurze LGD.

Z wnioskiem do Biura LGD o zmianę kryteriów wyboru operacji wraz z uzasadnieniem może wystąpić:

- Komisja Rewizyjna LGD;
- Członkowie Zarządu (z własnej inicjatywy);
- Członkowie LGD;
- pracownicy Biura LGD w wyniku zebranych opinii i sugestii lokalnego społeczeństwa podczas zaplanowanych działań komunikacyjnych
- Inne podmioty, w tym potencjalni wnioskodawcy z obszaru LSR.

Zgłoszone uwagi do kryteriów zostaną przeanalizowane pod kątem przyjęcia lub odrzucenia wraz z uzasadnieniem. Projekt zaktualizowanych kryteriów zostanie przedłożony do Samorządu Województwa celem uzyskania ich akceptacji. Po pozytywnym zaopiniowaniu projektu kryteriów, zostaną one zatwierdzone przez Zarząd LGD lub Walne Zebranie Członków na najbliższym posiedzeniu.

Do wniosku o dofinansowanie LSR dołączone będą kryteria wyboru projektów:

- **Indywidualnych**, realizowanych przez podmioty inne niż LGD ze środków EFRR, EFRROW, w ramach: RPO WK-P na lata 2014-2020, Oś 7 Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność, PROW na lata 2014-2020, Oś 4 Leader
- **Grantowych**, realizowanych przez LGD ze środków EFS, EFRR i EFRROW, w ramach: RPO WK-P na lata 2014-2020, Oś 11 Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność, Oś 7 Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność, PROW na lata 2014-2020, Oś 4 Leader,
- **Operacji własnych LGD.**

6.5. Powiązanie lokalnych kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami

Lokalne kryteria wyboru są adekwatne **do diagnozy**. Powiązania kryteriów z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami zostały szczegółowo opisane poniżej.

W2 analizy SWOT, punkt 3.1. i 3.2.3. diagnozy: na obszarze LGD zdiagnozowano wysokie bezrobocie, mało ofert pracy, niskie kwalifikacje mieszkańców oraz duże ubóstwo. **W7 analizy SWOT, punkt 3.1. i 3.2.3. diagnozy:** na obszarze LGD zdiagnozowano stosunkowo niski wskaźnik przedsiębiorczości (752 zarejestrowanych przedsiębiorstw na 10.000 mieszkańców). **W9 analizy SWOT, punkt 3.2.3. diagnozy**: na obszarze LGD zdiagnozowano brak instytucji publicznych lub prywatnych wspierających przedsiębiorczość i doradzających przedsiębiorcom. **W13 analizy SWOT, punkt 3.1. diagnozy**: na obszarze LGD zdiagnozowano małą dynamikę rozwoju przedsiębiorstw i niską innowacyjność firm. **T1 analizy SWOT, punkt 3.2.1. i 3.2.3. diagnozy**: jako zagrożenie dla regionu LGD wskazano odpływ wykwalifikowanej siły roboczej. **O1 analizy SWOT, punkt 3.2.3. diagnozy**: jako szansę dla rozwoju obszaru LGD wskazano możliwość pozyskania środków z zewnątrz, głównie z funduszy Unii Europejskiej.

Zła kondycja rynku pracy obszaru LGD wymaga podjęcia działań naprawczych i to na nich skupi się realizacja celu ogólnego 1. W kryteriach wyboru **premiowane będą** natomiast **operacje tworzące więcej niż jedno miejsce pracy**, (w przypadku premii) dające zatrudnienie nie tylko ubiegającemu się o dofinansowanie), w przeliczeniu na etaty średnioroczne, co wpłynie w szczególności na realizację celu ogólnego 1: *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. oraz* przypisanego mu celu szczegółowego: *1.1. Poprawa warunków rozwoju dla powstawania nowych miejsc pracy na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r., Celu szczegółowego 2.1 Poprawa infrastruktury publicznej oraz jakości życia mieszkańców na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. celu szczegółowego 2.2 Rozwój tożsamości lokalnej na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.* także na realizację celu ogólnego 3: *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.* i przypisanych do niego celów szczegółowych: *3.2. Wzrost wykorzystania potencjału społeczno-gospodarczego środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. Premiowane będą również operacje służące utworzeniu miejsca pracy (zatrudnieniu) osoby/osób z grup defaworyzowanych.*

Wpłynie również na osiąganie wskaźników produktu (*Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa, Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie,* oraz wskaźników rezultatu *(Liczba utworzonych miejsc pracy, Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu, łącznie z pracującymi na własny rachunek).*

W13 analizy SWOT, punkt 3.1. diagnozy: jako słabą stronę obszaru LGD wskazano małą dynamikę rozwoju przedsiębiorstw
i niską innowacyjność firm, a przedstawiciele sektora gospodarczego podkreślali w trakcie konsultacji społecznych istotę podjęcia działań w ramach realizacji LSR, które będą przeciwdziałać temu stanowi rzeczy Przy czym **INNOWACYJNOŚĆ** jest rozumiana zgodnie ze wskazaną w kryteriach definicją jako: „wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem".
Dlatego w kryteriach wyboru zaznaczono, że LGD będzie premiować operacje o charakterze innowacyjnym. Spełnienie kryterium przyczyni się do osiągnięcia celu ogólnego 1: *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. oraz* przypisanego mu celu szczegółowego: *1.1. Poprawa warunków rozwoju dla powstawania nowych miejsc pracy na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.,* oraz wpłynie na osiągnięcie wskaźnika produktu *(Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje)* oraz wskaźników rezultatu *(Liczba nowych produktów/usług wprowadzonych w przedsiębiorstwie, Liczba udoskonalonych produktów/usług wprowadzonych w przedsiębiorstwie).*

KRYTERIUM: PREFEROWANE GRUPY DOCELOWE

W1 analizy SWOT, punkt 3.1. i 3.2.3. diagnozy: na obszarze LGD zdiagnozowany został utrudniony dostęp do rynku pracy, zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym, występujące wśród pewnych grup ludzi (**głównie grupy defaworyzowane**: osoby z niskimi kwalifikacjami, osoby młode do 35 r.ż., osoby w wieku 50+, osoby niepracujące, kobiety, osoby niepełnosprawne, rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodów).
Założeniem kryterium jest preferowanie operacji, w których zakłada się stworzenie infrastruktury dostosowanej do potrzeb osób należących do **grup defaworyzowanych** zamieszkujących obszar LGD, jak również stworzenie miejsc pracy dla osób z grup defaworyzowanych. Spełnienie kryterium przyczyni się do osiągnięcia celów ogólnych: 1. *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r., 2. Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. i* celu ogólnego 3. *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.,* a także do osiągnięcia wszystkich celów szczegółowych im przypisanych. Wpłynie także na osiąganie wskaźników produktu (Liczba operacji w zakresie infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego, *, Liczba osób zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie*, *Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, u których wzrosła aktywność społeczna)* oraz wskaźników rezultatu *(Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych ww. wsparciem, Liczba osób korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury~~j~~ drogowej w zakresie włączenia społecznego, Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu, łącznie z pracującymi na własny rachunek,.*

KRYTERIUM: OCHRONA ŚRODOWISKA ORAZ KLIMATU

W8 analizy SWOT, punkt 3.9. diagnozy: niska świadomość ekologiczna mieszkańców zdiagnozowana na obszarze LGD. **W15 analizy SWOT, punkt 3.8. diagnozy**: na obszarze LGD zdiagnozowano niską efektywność energetyczną oraz niewielkie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w stosunku do budynków użyteczności publicznej i wielorodzinnych. **S2 analizy SWOT, punt 3.8. diagnozy**: korzystne uwarunkowania naturalne do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych. **S3 analizy SWOT, punkt 3.6. diagnozy**: na obszarze LGD mocną stroną są także warunki do rozwoju rolnictwa, w tym żywności naturalnej. **S5 analizy SWOT, punkt 3.7. diagnozy**: Korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i klimatyczne obszaru LGD. **O4 analizy SWOT, punkt 3.8. diagnozy**: rosnące zapotrzebowanie na energię odnawialną. **O5 analizy SWOT, punkt 3.5. diagnozy**: jako szansę dla rozwoju obszaru LGD wskazano rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na lokalne produkty naturalne oraz rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na roślinne produkty ekologiczne-**O6 analizy SWOT, punkt 3.6. diagnozy**.
Kryterium zakłada preferowanie operacji przyczyniających się do rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub klimatu. Spełnienie kryterium przyczyni się do osiągnięcia celów ogólnych 1, 2 i 3 LSR. Cel szczegółowy 3.1.: *Kształtowanie postaw sprzyjających zaangażowaniu w oddolne inicjatywy lokalne na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.* zakłada m.in. realizację działań związanych z podnoszeniem poziomu wiedzy mieszkańców regionu LGD z zakresu ochrony środowiska, zmian klimatycznych, w tym także znaczenia odnawialnych źródeł energii. Spełnienie kryterium będzie wpływać także na osiągnięcie wskaźnika produktu (Liczba szkoleń) oraz wskaźnika rezultatu (Liczba osób przeszkolonych, w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych ww. wsparciem).

. Premiowane będą również operacje, w których **udział wkładu własnego będzie wyższy niż wymagany**, przy czym najwyższą liczbę punktów otrzymają operacje zakładające wkład własny na poziomie wyższym niż 15 punktów procentowych.

7. Plan działania

Plan działań realizowanych w ramach LSR jest ściśle powiązany z logiką realizacji LSR opisaną w Rozdziale 5. Cele i wskaźniki. Zawiera szczegółowe wskazanie harmonogramu osiągania poszczególnych wskaźników produktu (w przedziałach czasowych) dla określonych w Strategii przedsięwzięć, co w konsekwencji przełoży się na osiągnięcie celów. Ponadto prezentuje on podział środków finansowych na poszczególne przedsięwzięcia. Określając plan działania założono, że do roku 2018 wskaźniki produktu zostaną osiągnięte co najmniej na poziomie 40%. Taka wysokość realizacji poszczególnych przedsięwzięć w pierwszych trzech latach realizacji Strategii, umożliwi określenie możliwości zrealizowania założonych wielkości, a odpowiednio szybką reakcję i dokonanie ewentualnej korekty na następne lata. Plan działania zakłada osiągnięcie 100% wskaźników produktu na koniec 2023 roku.

8. Budżet LSR

8.1. Ogólna charakterystyka budżetu

LSR jest strategią budowaną pod potrzeby i oczekiwania lokalnych społeczności, natomiast finansowanie zadań ze strategii jest uwarunkowane przepisami funduszu, z którego LGD zamierza te zadania finansować. Charakterystyka budżetu dla LGD opiera się na systemie wielofunduszowym. Funduszami EFSI stanowiącymi źródło finansowania LSR w latach 2014-2020 są PROW oraz EFS i EFRR. Budżet został opracowany na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013r., s. 320, z późn. zm.) oraz zgodnie z wytycznymi krajowymi zakładającym, że wkład EFRROW stanowi do 63,63%, a udział środków krajowych od 36,37%, w tym środki pochodzące z jednostek sektora finansów publicznych.
W ramach PROW, kwota na realizację LSR zależna jest od liczby mieszkańców obszarów objętych LSR. Zgodnie z rekomendacjami w zakresie ustalania wysokości środków PROW 2014-2020 na LSR w takim wypadku LGD mieści się w kategorii budżetowej: od 40 000 do 49 999, tj. **2.293.000 €** na realizację LSR z PROW. Kwota środków z EFRR przeznaczona na realizację LSR to 6.060.000 PLN, a środki z EFS to 2.550.000 PLN.

W lokalnych kryteriach wyboru zaznaczono, że dodatkowo premiowane będą projekty, które zakładają wkład własny wnioskodawcy/grantobiorcy przekraczający intensywność pomocy określoną dla poszczególnych Osi priorytetowych. W przypadku projektów z osi priorytetowej 7 oraz osi priorytetowej 11 zakładana intensywność pomocy jest zgodna ze Szczegółowym Opisem Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020. Zgodnie z wytycznymi zawartymi w Załączniku 6 do regulaminu konkursu na wybór LSR: „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR" jako fundusz wiodący został wyznaczony EFS. Natomiast dla przedsięwzięcia 3.1.3. *Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania, nabywanie umiejętności, aktywizacja,* funduszem wiodącym będzie EFS. Na koszty bieżące i aktywizację została zaplanowana w budżecie kwota **621.500,00 €**. Dodatkowo na projekty współpracy założono **30.000 €**. **Łączna kwota budżetu założona na realizację LSR to 2.944.500 € oraz 8.610.000 PLN.**

8.2. Opis powiązań budżetu z celami

Budżet został zaprojektowany w bezpośrednim powiązaniu z założonymi celami i przedsięwzięciami Strategii. Przyczyni się to do racjonalnego wydatkowania środków i przyznawania dofinansowania na operacje wpisujące się w zakres przedstawionych poniżej celów ogólnych:

- **Cel ogólny 1:** *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*,
- **Cel ogólny 2:** *Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r,.*
- **Cel ogólny 3:** *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*

Na przedsięwzięcia związane z **celem ogólnym 1** przeznaczono kwotę **5.812.000 PLN** w podziale na środki z PROW **953.000 €** oraz EFRR 2.000.000 PLN. Środki będą wydatkowane na realizację przedsięwzięć związanych z tworzeniem nowych przedsiębiorstw oraz wsparciem inwestycyjnym mikro i małych przedsiębiorstw. Na realizację **celu ogólnego 2** przeznaczono kwotę **1.274.382,36 €** w całości finansowaną z PROW (Alokacja obejmuje również wydatki na projekty współpracy LGD). Jej wysokość jest związana z realizacją działań na rzecz poprawy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej oraz infrastruktury komunikacyjnej poprawiającej spójność terytorialną, a także na rzecz ochrony, rozwoju i promocji produktów oraz dziedzictwa lokalnego.

Na **cel ogólny 3** zaplanowano środki w wysokości **6.992.470,55 PLN** w podziale na środki z PROW **95.617,64 €**, EFRR- **4.060.000 PLN** i EFS **2.550.000 PLN** dla przedsięwzięć skupiających się na rozwoju kapitału społecznego, podnoszeniu wiedzy mieszkańców w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych i innowacji, a także tworzenia, wzmocnienia aktywnej integracji o charakterze środowiskowym oraz wsparcia animacji i przedsiębiorczości społecznej.

Ponad **50%** budżetu LSR przeznaczonego na realizację poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" w ramach PROW przeznaczone jest na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy. Skierowane na te działania będą środki z celu ogólnego 1 (**953.000 €**) związane z tworzeniem nowych miejsc pracy w wyniku powstawania nowych przedsiębiorstw

oraz z celu ogólnego 2 (**1.274.382,36 €**) związane z powstawaniem nowych miejsc pracy w wyniku rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturowej, także w wyniku realizacji przedsięwzięcia związanego z ochroną, promocją i rozwojem produktów lokalnych oraz dziedzictwa lokalnego.

Szczegółowy podział budżetu ze względu na lata, poszczególne przedsięwzięcia oraz fundusze zawiera Załącznik nr 2 Harmonogram planowanych naborów wniosków o udzielenie wsparcia na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, natomiast w Planie Działania (Rozdział 7.) zostały opisane informacje dotyczące postępów realizacji budżetu na przestrzeni całego okresu wdrażania LSR. Poniższa tabela zawiera budżet LSR zawierający zakres wsparcia i podział na poszczególne fundusze:

Zakres wsparcia	PROW (€)	RPO		Fundusz wiodący EFS (€)	Razem EFSI	
		EFS (PLN)	EFRR (PLN)		(€)	(PLN)
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	2.293.000 €	2.550.000 PLN	6.060.000 PLN		2.293.000 €	8.610.000 PLN
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	30.000 €				30.000 €	
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	X	X	X	310.725,00 €	310.725,00 €	
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	X	X	X	310.775,00 €	310.775,00 €	
Razem	2.323.000 €	2.550.000 PLN	6.060.000 PLN	621.500,00 €	2.944.500 €	8.610.000 PLN

Tabela 34: Budżet LSR, opracowanie własne

W LSR wyodrębniono pule środków, które wykorzystane zostaną przy udziale jednostek sektora publiczno-finansowego, tym samym dokonano podziału finansowego ze względu na beneficjentów pod kątem jednostek sektora publicznego oraz pozostałych grup, co zostało przedstawione w poniższej tabeli:

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	**606.393,90**	**346.606,10**		**953.000**
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	**852.642**		**487.358**	**1.340.000**
Razem	**1.459.035,90**	**346.606,10**	**487.358**	**2.293.000**

*Tabela 35: Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020 w € **

9. Plan Komunikacji

Zapewnienie komunikacji odpowiednio dostosowanej do potrzeb społeczności lokalnej, skutkować będzie pełnym zaangażowaniem przedstawicieli wszystkich sektorów, na których opiera się LGD we wdrażanie LSR. W tym celu skonstruowany został Plan Komunikacji, będący załącznikiem do niniejszej Strategii. Plan ten określa główne cele działań komunikacyjnych, odpowiednie środki przekazu, a także identyfikuje adresatów poszczególnych działań (tzw. grupy docelowe). Zadaniem Planu Komunikacji jest rozpowszechnienie informacji o możliwościach wsparcia przewidzianych w LSR wśród potencjalnych Beneficjentów. Planowane działania mają na celu wzbudzenie zainteresowania oraz zachęcenie potencjalnych Beneficjentów do aplikowania o środki/dotacje w ramach Funduszy Europejskich, zwiększając przy tym liczbę zrealizowanych inwestycji, a tym samym wzmacniając konkurencyjność i atrakcyjność obszaru Lokalnej Grupy Działania.

Przy opracowywaniu **planu komunikacji** LGD wzięła pod uwagę wyniki przeprowadzonej analizy zebranych materiałów, mających na celu zidentyfikowanie problemów w obszarze komunikacji [RAPORT DOSTĘPNY W BIURZE LGD]. Do zebrania materiałów wykorzystano następujące **metody**: badania ankietowe, wywiady indywidualne oraz grupowe, niestandaryzowane i zogniskowane, warsztaty robocze podczas spotkań Zespołu Partycypacyjnego oraz konsultacje społeczne (metody opisane w Rozdziale 2. Partycypacyjny charakter LSR), które **skierowano do wszystkich sektorów wchodzących w skład LGD**: sektora publicznego, gospodarczego, społecznego i mieszkańców. Przeanalizowane zostały także dotychczas stosowane metody i techniki komunikacji LGD z otoczeniem. Dzięki temu **sprecyzowano kanały komunikacji oraz sposoby** dotarcia do poszczególnych grup odbiorców, w tym w szczególności do **grup defaworyzowanych**. Korzystano przy tym z poniżej zamieszczonych wniosków z przeprowadzonych analiz i konsultacji:

- pracownicy LGD mają duże doświadczenie w prowadzeniu działań komunikacyjnych, o czym świadczą liczne i zróżnicowane działania w minionym okresie programowania;
- jako najbardziej skuteczne formy komunikacji z mieszkańcami obszaru wskazano bezpośrednie spotkania w trakcie festynów i innych znaczących lokalnych wydarzeń, a także ulotki i foldery;
- podkreślono rolę społecznych liderów/aktorów w komunikacji z mieszkańcami;
- szczególną uwagę zwrócono na działania prowadzone w Internecie, który traktowany jest jako przyszłościowy i istotny dla mieszkańców kanał informacji;
- grupami, na które należy zwrócić szczególną uwagę i podejmować działania zmierzające do dotarcia do nich z informacjami na temat działalności LGD są osoby z grup defaworyzowanych oraz przedsiębiorcy.

Biorąc pod uwagę powyższe, **do głównych celów działań komunikacyjnych należą**:

1. Informowanie potencjalnych wnioskodawców o Lokalnej Strategii Rozwoju, jej głównych celach, typach operacji, które będą miały największe szanse na otrzymanie wsparcia z budżetu LSR, a także o zasadach przyznawania dofinansowania;
2. Informowanie o **funkcjonowaniu LGD** i zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej w **jej działalność**;
3. Aktywizacja przedstawicieli **grup defaworyzowanych** poprzez wsparcie w procesie pozyskiwania środków oraz udział w projektach grantowych;
4. Informowanie i uzyskiwanie informacji zwrotnej o stanie realizacji LSR, w tym nt. stopnia osiągania celów i wskaźników oraz oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy – badanie pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie (ze szczególnym uwzględnieniem opinii osób z grup defaworyzowanych);
5. Zachęcenie potencjalnych beneficjentów do skorzystania ze wsparcia w formie doradztwa indywidualnego bądź grupowego w procesie pozyskiwania środków z budżetu LSR;
6. Zwiększenie aktywności liderów społecznych, NGO oraz przedsiębiorców w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego;
7. Promocja operacji realizowanych w ramach LSR;
8. Wsparcie procesu wdrażania LSR w zakresie tworzenia i utrzymania miejsc pracy;
9. Aktywizacja przedstawicieli różnych sektorów i grup interesów w proces wdrażania oraz monitoringu i ewaluacji LSR;
10. Informowanie o wynikach bieżącego monitoringu oraz wynikach działań ewaluacyjnych.

Konstruując Plan Komunikacji wzięto pod uwagę wykorzystanie działań komunikacyjnych oraz odpowiadających im środków przekazu uwzględniających różnorodne rozwiązania komunikacyjne:

1. **Kampania informacyjna** – poziom różnorodności środków przekazu zależny od treści merytorycznej kampanii, planowane środki to m.in.: artykuły w prasie lokalnej, lokalnej telewizji kablowej, ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy i ich jednostki organizacyjne, w tym ośrodki kultury), ogłoszenia w miejscach ogólnodostępnych dla szerszego grona społeczności (ogólnodostępne tablice ogłoszeń, słupy ogłoszeniowe), artykuły na stronach internetowych oraz portalach społecznych, impreza plenerowa, kolportaż ulotek/broszur informacyjnych, konferencje/spotkania,
2. **Konferencja/spotkanie informacyjne/spotkania informacyjne z elementami warsztatów** – prezentacje pracowników Biura LGD i/lub członków organu decyzyjnego i/lub członków zarządu LGD, prezentacje podmiotów zewnętrznych, zaproszonych gości, ulotki i broszury informacyjne, prezentacje w formie drukowanej, ankiety,
3. **Bezpośrednie spotkanie w Biurze LGD** – spotkanie potencjalnego Wnioskodawcy, oraz beneficjenta pomocy w zakresie doradztwa pod kątem przygotowania i rozliczenia operacji, ankieta bezpośrednia
4. **Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD** – ankiety elektroniczne, ankiety on-line, ankiety tradycyjne w formie drukowanych kwestionariuszy,
5. **Szkolenia tematyczne (informacyjno-aktywizacyjne)** – dot. np. możliwości pozyskiwania, rozliczania funduszy, realizacji operacji, porad w zakresie wyeliminowania najczęściej popełnianych błędów. Jest to **działanie innowacyjne**, w którym – poza podstawowym szkoleniem – uczestniczyć będą zaproszone do debaty osoby (przedstawiciele różnych grup defaworyzowanych), którym udało się pozyskać środki na swoje działania oraz osoby z ww. grup, którym nie udało się otrzymać dofinansowań. Osoby te podzielą się z mieszkańcami swoim doświadczeniem, uwagami i spostrzeżeniami, które zostaną podczas szkolenia zweryfikowane z bieżącymi kryteriami wyboru przez pracowników Biura LGD,
6. **Wydarzenia promocyjne –** organizowane przez pracowników Biura LGD np. w formie wyjazdów studyjnych,
7. **Doradztwo indywidualne i grupowe** – m.in. w zakresie źródeł pozyskiwania dofinansowania, czy przygotowania dokumentów aplikacyjnych o środki finansowe,
8. **Prowadzenie Punktu Informacyjnego w Biurze LGD** – spotkanie potencjalnego Wnioskodawcy oraz beneficjenta pomocy w zakresie doradztwa pod kątem przygotowania i rozliczenia operacji. Pracownicy Biura LGD na bieżąco udzielają informacji,
9. **Kawiarenka dla obywateli** – spotkanie przy poczęstunku z zaaranżowanym kącikiem dla najmłodszych umożliwiającym udział w spotkaniu osobom posiadającym pod opieką dzieci, organizowane np. w bibliotece czy na terenie Gminnego Ośrodka Kultury, dot. np. zasad przyznawania pomocy, realizacji operacji zgodnie z obowiązującymi przepisami, porad w zakresie uniknięcia popełnienia błędów w związku z rozliczaniem operacji przez beneficjentów. Jest to **działanie innowacyjne** i szczególnie aktywizacyjne, nastawione na dialog i dotąd nie praktykowane. Kawiarenka stanowi miejsce, mające inspirować uczestników do działania, wymiany doświadczeń, opinii i dobrych praktyk.

Działania komunikacyjne dostosowano do **grup docelowych**, aby zapewnić ich skuteczność i efektywność oraz informację zwrotną, a jednocześnie oddziaływać na wzrost lokalnego kapitału społecznego, powstającego w warunkach wzajemnego zaufania, w wyniku wspólnych działań, wzajemnych interakcji i aktywnej współpracy różnych osób. Kilkuletnią mobilizację i aktywność społeczną LGD zamierza utrzymać poprzez różnorodne, intensywne oraz długofalowe działania informacyjno-promocyjne mające również charakter edukacyjny. **Działania komunikacyjne i środki przekazu są różnorodne i adekwatne do celów i wskaźników działań komunikacyjnych oraz dopasowane do potrzeb**. Aspekty te zostały opisane w załączniku nr 5 do LSR.

W procesie komunikacji należy wyróżnić trzy podstawowe grupy odbiorców, czyli: **Beneficjentów (Projektodawcy) LSR, potencjalnych Beneficjentów LSR oraz ogół społeczeństwa**.

1. Potencjalni wnioskodawcy/beneficjenci LSR – to do nich kierowana będzie większość działań komunikacyjnych. Informacja kierowana do tych grup powinna mieć przede wszystkim charakter motywujący do składania wniosków w konkursach oraz udziału w spotkaniach aktywizacyjnych i szkoleniowych. Opinia tej grupy na temat LSR będzie się kształtowała w pierwszej kolejności na podstawie organizowanych kampanii informacyjnych, spotkań/konferencji czy szkoleń, jak również na podstawie bezpośrednich kontaktów z pracownikami Biura LGD. Komunikaty do tej grupy powinny być formułowane w sposób czytelny i nieskomplikowany.

Potencjalni Beneficjenci to m.in.:

1) mieszkańcy obszaru wdrażania LSR
2) **grupy defaworyzowane**

3) przedsiębiorcy (mikro i małe przedsiębiorstwa)
4) organizacje pozarządowe
5) jednostki samorządów terytorialnych oraz ich związki i jednostki organizacyjne
6) jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawy przyznają zdolność prawną (np. koła gospodyń wiejskich działające w ramach kółek rolniczych)
7) podmioty ekonomii społecznej, spółdzielnie
8) kościoły i związki wyznaniowe
9) instytucje otoczenia biznesu

Do **grup defaworyzowanych** na obszarze działania LGD zaliczymy:
1) osoby z niskimi kwalifikacjami – maksymalnie poz. 3 ISCED (wykształcenie nie wyższe niż ponadgimnazjalne)
2) osoby młode do 35 r.ż.
3) osoby w wieku 50+
4) osoby niepracujące
1) kobiety
2) osoby niepełnosprawne
3) rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodów

2. Wnioskodawcy/Beneficjenci (projektodawcy) LSR – są to osoby/podmioty, które złożyły już swoje projekty w ramach ogłoszonych konkursów przez LGD lub są już na etapie wdrażania projektu i jego rozliczania. Komunikat kierowany do tej grupy odbiorców musi być najbardziej rozbudowany i specjalistyczny, a jednocześnie nie powinien sprawiać problemów z interpretacją, a przede wszystkim wpływać na aktywizowanie Beneficjenta, motywowanie go do dalszego działania, w tym składania wniosków w kolejnych naborach. Informacja zwrotna od tej grupy odbiorców, w tym ich opinia na temat realizacji LSR będzie uzyskiwana podczas bezpośredniego kontaktu z Biurem Projektu oraz poprzez ankiety elektroniczne.

3. Ogół społeczeństwa, w którym kumulują się efekty komunikacyjne działań i zachowania wszystkich grup interesariuszy Funduszy Europejskich. Wizerunek LGD oraz wdrażanej przez nią LSR, wspierany odpowiednio przez media, zadecyduje o pozytywnym lub nieprzychylnym klimacie społecznym wokół wykorzystania funduszy UE oraz wokół wykorzystania wypracowanego kapitału społecznego.

Rekomendowane środki przekazu

W celu zdiagnozowania potrzeb komunikacji z lokalnym społeczeństwem zamieszkującym obszar LGD, przeprowadzono analizę preferencji w zakresie środków przekazu, poprzez które społeczność chciałaby być informowana o funkcjonowaniu LGD, wdrażaniu LSR, podejmowanych przez LGD działaniach [RAPORT DOSTĘPNY W BIURZE LGD]. Wyniki kształtują się następująco:

- Strony www – 75,6%
- Poczta elektroniczna – 57,8%
- Spotkania osobiste – 51,1%
- Prasa – 44,4%
- Słupy/tablice ogłoszeniowe – 28,9%
- Poczta tradycyjna – 15,6%
- Telewizja – 8,9%
- Radio – 2,2%

Uwzględniając wyniki przeprowadzonego badania oraz stopień efektywności ekonomicznej poszczególnych środków, podjęto decyzję o wykorzystaniu w Planie Komunikacji następujących środków przekazu: **strony www** (strona LGD, strony UG i UM i ich jednostek organizacyjnych), **informacje przesyłane pocztą elektroniczną** (w tym ankiety monitorujące), **spotkania osobiste** (organizacja spotkań, eventów/imprez oraz spotkania w Biurze LGD podczas których rozdawane będą **ulotki i broszury informacyjne**), **ogłoszenia w prasie** (informacje na temat spotkań, konferencji, warsztatów, ogłoszeń o konkursach), **spoty lokalnej telewizji kablowej**, **ogłoszenia na słupach i tablicach**.

Jako priorytetowe uznano **dotarcie do grup defaworyzowanych**, które będzie następowało wszelkimi możliwymi sposobami, z uwzględnieniem najlepiej dopasowanych dla poszczególnych grup środków przekazu:

1. osoby o niskich kwalifikacjach – poprzez plakaty informacyjne w PUP, gminne tablice ogłoszeniowe,
2. kobiety – kontakt poprzez profile na portalach społecznościowych LGD i gminnych, za pośrednictwem KGW, GOK oraz dzieci, poprzez plakaty w sklepach, na tablicach/słupach ogłoszeniowych w pobliżu szkół, wykorzystując tzw. pocztę pantoflową/pocztę sąsiedzką,
3. osoby młode do 35 r.ż. – strona www oraz portal społecznościowy LGD oraz strony www Urzędów Gmin, portali społecznościowych gminnych, ogłoszenia gminne w typowych miejscach dla ludzi młodych np. na orliku, przy siłowniach zewnętrznych, barach,
4. osoby powyżej 50 r.ż. – klub seniora, GOK, ogłoszenia parafialne, tzw. poczta pantoflową/pocztę sąsiedzką,
5. osoby niepracujące – najtrafniejszym źródłem informacji dla osób niepracujących zarejestrowanych w PUP jest właśnie PUP i jego pracownicy (np. podczas spotkań z doradcami klienta), zamierza się dotrzeć również do osób niepracujących niezarejestrowanych w PUP poprzez radnych i sołtysów, GOPS,
6. osoby niepełnosprawne – strona www i portal społecznościowy LGD oraz strony www Urzędów Gmin, portali społecznościowych gminnych, GOPS – osoby takie pobierają świadczenie, stowarzyszenie na rzecz osób niepełnosprawnych,
7. rolnicy poszukujący dodatkowych źródeł dochodów – tablice ogłoszeniowe w Urzędach Gmin, lokalna prasa, GOK, lokalna telewizja kablowa, tzw. poczta pantoflowa/poczta sąsiedzka.

Do każdej z wymienionych grup można dotrzeć również przez:

- ogłoszenia na gminnych tablicach ogłoszeń oraz w punktach zgromadzeń np. sklepach, przystankach autobusowych,
- lokalnych aktywistów,
- przez dzieci w szkołach,
- zebrania wiejskie.

Dodatkowym narzędziem będzie też poczta pantoflowa, sąsiedzka.

Efektywność zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu

LGD będzie publikowała na swojej stronie www informacje na temat stanu wdrożenia LSR w formie okresowych, rocznych i końcowych raportów/sprawozdań. Ocena poszczególnych działań komunikacyjnych jak i całego Planu będzie dokonywana w oparciu o wskaźniki opisane w załączonym Planie Komunikacji.

Uwzględnienie wniosków/opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych

W Planie Komunikacji przewidziano obok komunikacji jednostronnej, komunikację dwustronną, dzięki której LGD otrzyma informację zwrotną od społeczeństwa (konsultacje i doradztwo w Biurze LGD, szkolenia, badania ankietowe). Działania komunikacyjne dwustronne mają przede wszystkim na celu pozyskanie informacji o funkcjonowaniu LGD i ewentualnych ograniczeniach zarejestrowanych przez potencjalnych wnioskodawców oraz beneficjentów w zakresie realizacji LSR. Pozyskane informacje zostaną poddane analizie i w przypadku wystąpienia takiej konieczności, część z nich zostanie wykorzystana do aktualizacji LSR, w zakresie np. procedur oraz ewentualnej zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD bądź Biura LGD. **Szczegółowe procedury i możliwy zakres zmian w LSR i w organach LGD zostaną przedstawione w Rozdziale 11. Monitoring i ewaluacja.**
Rejestr działań realizowanych w ramach Planu Komunikacji będzie podany do wiadomości publicznej za pomocą internetowych środków przekazu – zestawienia będą na bieżąco pojawiały się na stronie internetowej LGD i portalu społecznościowym.

Planowane efekty działań komunikacyjnych

Podstawowym planowanym efektem działań komunikacyjnych jest pełna realizacja celów i założeń LSR, w tym wypełnienie założonych wskaźników. Aby móc je osiągnąć, należy odpowiednio przeprowadzić działania komunikacyjne skierowane do potencjalnych wnioskodawców, zachęcając ich do realizacji przedsięwzięć.

Koszty sfinansowania działań komunikacyjnych - za realizację planu komunikacji odpowiadać będzie biuro LGD, dlatego też działania komunikacyjne w całości pokryte zostaną ze środków przeznaczonych w LSR na koszty bieżące i aktywizację, których limit zgodnie z formularzem budżetu wynosi:

Koszty bieżące – 310.725,00 €
Aktywizacja/animacja - 310.775,00 €

Okres realizacji planu komunikacji przypadnie **na lata 2016-2020, w okresach półrocznych lub rocznych**.

W sytuacji zaistnienia problemów z wdrażaniem LSR, a także w przypadku pojawienia się sytuacji niesatysfakcjonującej społeczności lokalnej, wdrożone zostaną odpowiednie środki zaradcze, co przedstawiono na poniższych diagramach:

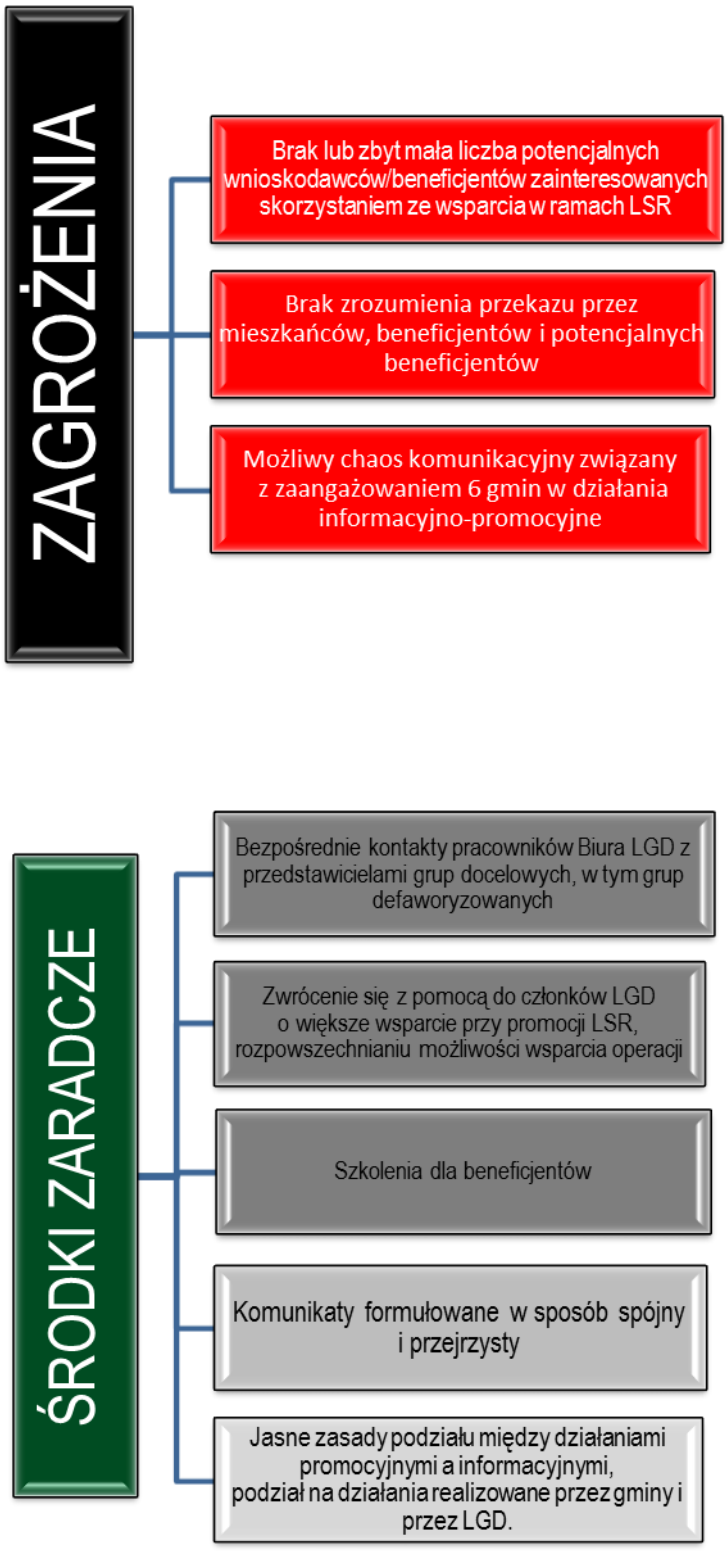

Diagram 5: Komunikacja. Zagrożenia i środki zaradcze, opracowanie własne.

10. Zintegrowanie

10.1. Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategicznymi

Lokalna Strategia Rozwoju to dokument zawierający spójny zestaw operacji mających skutkować osiągnięciem celów wypracowanych w sposób partycypacyjny na gruncie lokalnym, co pozwoli na zaspokojenie potrzeb mieszkańców obszarów objętych LGD. Jednym z jej podstawowych elementów jest **zintegrowane podejście do rozwoju obszaru**. Dzięki temu możliwe jest precyzyjne dostosowanie działań do różnorodnych uwarunkowań lokalnych poprzez wykorzystanie potencjału obszaru/terenu LGD oraz jego zasobów.

Zintegrowane podejście w przypadku LSR przygotowanej i realizowanej przez „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" oznacza umiejscowienie szeregu problemów oraz tematów istotnych z punktu widzenia społeczności, w szerszym kontekście rozwojowym. **Cele i przedsięwzięcia sformułowane w LSR,** które stanowią odzwierciedlenie najbardziej pożądanych zmian dla obszaru LGD **są ściśle powiązane z celami i założeniami dokumentów planistycznych. Poniżej przedstawiony został w tabeli opis spójności i kompleksowości planowanych przedsięwzięć:**

Nazwa dokumentu strategicznego	Spójność celów i założeń dokumentu z celami i przedsięwzięciami LSR
POZIOM LOKALNY	
Strategia Rozwoju Obszaru Społeczno-Gospodarczego Powiatu Rypińskiego	Strategia zakłada realizację m.in. następujących celów operacyjnych: *1) Konkurencyjne gospodarowanie,* *2) Zdrowe i zintegrowane społeczeństwo,* *3) Opieka nad lokalnym dziedzictwem kulturowym,* *4) Rozwój infrastruktury technicznej z zachowaniem walorów naturalnych regionu oraz poprawą stanu środowiska,* w które wpisuje się Lokalna Strategia Rozwoju poprzez realizację wszystkich celów założonych w LSR, tj: Cel ogólny nr 1: *Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.,* Cel ogólny nr 2*: Poprawa atrakcyjności gospodarczej i turystycznej opartej na tradycji i zasobach naturalnych obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.,* Cel ogólny nr 3: *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*
Strategia Rozwoju Miasta Rypin na lata 2014-2020	Dokument zakłada realizację m.in. celów strategicznych: *1) Rozwój gospodarczy* *2) Odnowa środowiska i dziedzictwa kulturowego,* *w ramach których zakłada się osiągnięcie następujących celów operacyjnych:* ▪ *Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości na terenie Miasta, w szczególności samozatrudnienia i MŚP,* ▪ *Przeciwdziałanie bezrobociu i wspieranie aktywizacji zawodowej mieszkańców,* ▪ *Promocja i zachowanie dziedzictwa kulturowego,* ▪ *Ochrona przyrody.* Lokalna Strategia Rozwoju przyczyni się do realizacji powyższych celów.
Strategia Rozwoju Gminy Rypin na lata 2014-2020	Cele LSR są spójne ze Strategią i wpisują się w realizację następujących celów strategicznych i operacyjnych dokumentu: Cel strategiczny 1 – *Wysoka jakość życia mieszkańców oraz dostęp do sprawnych usług publicznych opartych na wiedzy, zdrowiu oraz tożsamości i dziedzictwie kulturowym,* Cel operacyjny 1.1. – *Wzrost kapitału ludzkiego i społecznego gminy Rypin oraz jego aktywizacja,* Cel operacyjny 1.4. – *Rozwój potencjału kulturowego i oferty kulturalnej o znaczeniu*

	lokalnym opartej na tożsamości i dziedzictwie kulturowym gminy, Cel strategiczny 2 – *Wysoka konkurencyjność innowacyjnej gospodarki opartej na nowoczesnym rolnictwie i przetwórstwie spożywczym oraz wzrost przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału endogenicznego gminy,* Cel operacyjny 2.1. – *Tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości oraz poprawa możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy* Cel operacyjny 2.2. – *Wzrost potencjału gospodarczego poprzez rozwój zrównoważonego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego opartego na innowacyjności oraz produktach lokalnych i regionalnych* Cel operacyjny 2.3. – *Rozwój turystyki i rekreacji w oparciu o środowisko kulturowe gminy,* Cel szczegółowy 3 – *Spójne zagospodarowanie przestrzenne gminy bogate w infrastrukturę techniczną, wysoki poziom inwestycji oraz ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego,* Cel operacyjny 3.1. – *Rozwój infrastruktury technicznej dla potrzeb rozwoju gospodarczego,* Cel operacyjny 3.2. – *Restaurowanie, partycypacja i ochrona środowiska naturalnego.*
Strategia Rozwoju Gminy Rogowo na lata 2015-2025	Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju wpisuje się w Strategię Gminy i przyczyni się do osiągnięcia następujących celów strategicznych dokumentu: Cel strategiczny 2 – *Rozwój gospodarczy Gminy,* Cel strategiczny 3 – *Poprawa stanu środowiska przyrodniczego i ochrona jego zasobów,* Cel strategiczny 4 – *Rozwijanie oferty turystycznej Gminy Rogowo.*
Strategia Rozwoju Gminy Skrwilno na lata 2014-2020	Strategia Rozwoju Gminy Skrwilno na lata 2014-2020 to jeden z najważniejszych dokumentów przygotowywanych przez samorząd gminny. Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju w sposób synergiczny wpłynie na realizację celów strategicznych Strategii: Cel strategiczny 1 – *Poprawić jakość życia mieszkańców Gminy Skrwilno,* Cel strategiczny 2 – *Zmniejszyć bezrobocie na terenie Gminy Skrwilno.*
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Rypin w latach 2014-2020	Strategia jest jednym z podstawowych narzędzi realizacji lokalnej polityki społecznej, jest też wieloletnim dokumentem programowym, który ma istotne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców gminy, a w szczególności grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Cel ogólny nr 3 Lokalnej Strategii Rozwoju w brzmieniu: *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.* wpisuje się w cel główny dokumentu: *Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców zagrożonych z różnych przyczyn wykluczeniem społecznym oraz ich aktywizacja i integracja z pozostałymi mieszkańcami Gminy.*
POZIOM REGIONALNY	
Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+	Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 zidentyfikowała wyzwania dotyczące m.in. prognozy demograficznej zakładającej przyspieszony proces starzenia się społeczeństwa, przekonania o wiodącej roli innowacyjności i kreatywności w kształtowaniu wszelkich procesów społeczno-gospodarczych, postępującym usieciowieniu wszelkich procesów społeczno-gospodarczych. Strategia wskazuje na specyficzne wyzwania związane z koniecznością radykalnego ograniczenia bezrobocia połączone z szeroko rozumianym rozwojem gospodarki województwa, poprawą warunków życia ludności wiejskiej, nadaniu impulsów rozwojowych wschodniej części regionu (w tym powiatem rypińskim, którego obszar jest jednocześnie obszarem realizowania LSR), określeniu założeń polityki miejskiej oraz zbudowania tożsamości marki regionalnej. Strategia określiła cztery główne priorytety rozwojowe obszaru, w które również wpisuje się Lokalna Strategia Rozwoju. Są to 1) Konkurencyjna gospodarka,

	2) Modernizacja przestrzeni wsi i miast, 3) Silna metropolia, 4) Nowoczesne społeczeństwo. W ramach powyższych Priorytetów Strategia wyznaczyła 8 celów strategicznych, z których większość jest spójna z celami ogólnymi LSR, są to m.in. Gospodarka i miejsca pracy, Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi, Nowoczesny sektor rolno-spożywczy, Tożsamość i dziedzictwo. Różne aspekty Strategii będą realizowane także poprzez następujące instrumenty polityki regionalnej: 1) Regionalny Program Operacyjny 2) Politykę terytorialną WK-P 3) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Realizacja przedsięwzięć/operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju przyczyni się bezpośrednio do osiągnięcia wskaźników określonych w SRW WK-P, a tym samym wpłynie na realizację jej priorytetów rozwojowych i celów strategicznych. Lokalna Strategia Rozwoju to dokument ściśle powiązany z polityką terytorialną, która jest instrumentem realizacji Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 (realizuje instrument interwencji Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność).
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjęty uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 26 czerwca 2003 roku. Na Lokalną Grupę Działania (LGD) pn. „Stowarzyszenie LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" składają się gminy:. Brzuze, Rogowo, Skrwilno, Wąpielsk, gmina wiejska Rypin i miasto Rypin. Obszar administracyjny „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ", zajmuje teren obrzeży WK-P sąsiadujący z województwem mazowieckim. Teren LGD zajmuje 3,26% obszaru WK-P. PZP WK-P określiła szczególne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa w następujących zakresach: ochrony środowiska i kształtowania struktur środowiska przyrodniczego, zachowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania regionalnego układu osadniczego, zagospodarowania związanego z rozwojem gospodarczym, w szczególności dla działalności przemysłowych, w sferze rolnictwa i w sferze turystyki oraz w zakresie rozwoju komunikacji i infrastruktury technicznej. Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" będzie uwzględniała zasady zagospodarowania przestrzennego przedstawione w PZP WK-P, a tym samym wykazuje zgodność z tym dokumentem.
Założenia polityki terytorialnej województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2014-2020	W procesie rozwoju regionalnego województwa kujawsko-pomorskiego istotne znaczenie odgrywa polityka terytorialna oparta na zintegrowanym podejściu do rozwoju społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem relacji funkcjonalno-przestrzennych danego obszaru. W województwie kujawsko-pomorskim polityka terytorialna będzie prowadzona na czterech poziomach, dla których będzie się odbywał proces jej planowania i wdrażania. Poziom lokalny – obejmuje gminy wiejskie oraz miasta niebędące stolicami powiatów. W ramach obszaru rozwoju społeczno-gospodarczego będą funkcjonować Obszary Lokalnej Aktywności tworzone zgodnie z zasadami odnoszącymi się do idei Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS). Podejście terytorialne oznacza odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz definiowania ich na podstawie potencjałów i barier rozwoju poszczególnych terytoriów. Jedną z możliwych form realizacji polityki terytorialnej jest Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) obejmujący działalność Lokalnych Grup Działania (LGD), posiadający Lokalną Strategię Rozwoju (LSR) w zakresie wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego służące aktywizacji lokalnej społeczności, jak również rozwiązywaniu zidentyfikowanych

	problemów oraz przeciwdziałaniu negatywnym tendencjom w rozwoju lokalnym. Tym samym Lokalna Strategia Rozwoju wykazuje zgodność z Założeniami polityki terytorialnej województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2014-2020 – jest instrumentem wdrażania tej Polityki.
Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020	Celem głównym RPO WK-P 2014-2020 jest uczynienie województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawa, jakości życia jego mieszkańców. Lokalna Strategia Rozwoju „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich" wpisuje się w cele szczegółowe RPO WK-P określone w osiach priorytetowych: Oś Priorytetowa 7 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (EFRR) Cel tematyczny 9. Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją 9d Inwestycje dokonywane w kontekście strategii na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Cel szczegółowy: ożywienie społeczne i gospodarcze na obszarach objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju Oś Priorytetowa 11 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (EFS) Cel tematyczny 9. Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją 9 vi Strategie rozwoju lokalnego kierowane przez społeczność Cel szczegółowy: wzrost aktywizacji społeczno-zawodowej mieszkańców objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju: Określenie w LSR przedsięwzięć, które finansowane będą w ramach RPO WK-P do przedstawionych powyżej działań. Realizacja przedsięwzięć/operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju przyczyni się bezpośrednio do osiągnięcia wskaźników określonych w RPO, a tym samym wpłynie na realizację celów szczegółowych ww. osi priorytetowych oraz celu głównego. Lokalna Strategia Rozwoju jest instrumentem realizującym wprost wymienione powyżej osie priorytetowe, w ramach, których mogą być realizowane wyłącznie przedsięwzięcia zgodne z LSR.
Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020	Program powstał jako dokument, którego celem głównym jest zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju społeczno–gospodarczym, w tym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w województwie kujawsko–pomorskim. LSR wpisuje się w powyższe założenie, gdyż zakłada aktywizację i integrację społeczności lokalnej, w tym wsparcie grup defaworyzowanych oraz rozwój gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej.
Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020	Misją wskazaną w Strategii jest tworzenie warunków dla rozwoju samodzielności i aktywności mieszkańców w życiu społecznym. Zawarty w LSR cel główny nr 3: *Rozwój spójności społecznej obszaru „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.* (wsparcie działań mających na celu aktywną integrację o charakterze środowiskowym, wsparcie animacji i przedsiębiorczości społecznej) wpisuje się w następujące cele strategiczne Strategii Polityki Społecznej: wzrost poziomu samodzielności życiowej mieszkańców regionu; wzrost poziomu jakości życia mieszkańców regionu poprzez zwiększenie dostępności do różnego rodzaju usług społecznych; wzrost poziomu aktywności w życiu społecznym.
Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Kujawsko-Pomorskim	Nadrzędny cel rozwoju turystyki w WK-P to podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej. Będzie on realizowany poprzez następujące cele strategiczne: zwiększenie ruchu turystycznego; rozwój instytucjonalnej obsługi turystyki; zapewnienie dostępności walorów i produktów turystycznych. LSR jest spójna ze Strategią Rozwoju Turystyki i wskazanymi celami, gdyż zakłada realizację przedsięwzięć w sferze turystyki, takich jak: budowa, przebudowa oraz modernizacja infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej, kulturalnej i drogowej; promocja obszaru, w tym rozwój i promowanie produktów i usług lokalnych.

POZIOM KRAJOWY	
Program Operacyjny Wiedza i Rozwój na lata 2014-2020	Realizacja przedsięwzięć/operacji założonych w celach Lokalnej Strategii Rozwoju zbiega się bezpośrednio z celami szczegółowymi wyszczególnionymi w osiach priorytetowych w ramach POWER 2014-2020. **Cel ogólny 1 LSR** – Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost zatrudnienia na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r. **wpisuje się w:** Cel szczegółowy: Zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia bez pracy, w tym w szczególności osób, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu (tzw. młodzież NEET). Cel szczegółowy nr 6: Wzrost liczby przedsiębiorstw, których pracownicy nabyli kompetencje w obszarach pozwalających na zdobycie przewagi konkurencyjnej na rynku. Cel szczegółowy nr 7: Zapewnienie dostępności i jakości usług rozwojowych świadczonych na rzecz przedsiębiorców i pracowników. Cel szczegółowy nr 15: Zwiększenie możliwości zatrudnienia osób w szczególnym stopniu zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizacja przedsięwzięć/operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju przyczyni się bezpośrednio do osiągnięcia wskaźników dla celów szczegółowych wymienionych w osiach priorytetowych w ramach POWER 2014-2020.
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020	Prace nad Lokalną Strategią Rozwoju LGD opierały się również o wytyczne, potrzeby i cele zdiagnozowane w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Założone w LSR przedsięwzięcia i cele korespondują z priorytetami i celami szczegółowymi PROW przypisanymi do działania LEADER, czyli: **Priorytet 6** "wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich" **Cel szczegółowy 6B** "wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich" – jako główny cel, do którego przypisano całość budżetu działania LEADER **Cel szczegółowy 3A** "poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy, jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe" **Cel szczegółowy 6A** "ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy" **Cel szczegółowy 6C** "zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich, jakości" Cele i przedsięwzięcia LSR zachowują przy tym zgodność z wszystkimi trzema celami przekrojowymi PROW 2014-2020, tj. ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianom klimatu oraz innowacyjność.

Tabela 36: Spójność celów i założeń LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategicznymi, opracowanie własne.

10.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Lokalna Strategia Rozwoju ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście odzwierciedla się w spójnym doborze celów i przedsięwzięć, powiązań pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR oraz wykorzystaniu różnych zasobów lokalnych. Zaplanowane w ramach LSR cele i przedsięwzięcia wynikają z diagnozy obszaru i analizy SWOT i są ze sobą skorelowane, co zostało zobrazowane w tabeli „Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników". W Lokalnej Strategii Rozwoju oraz sformułowanych w jej ramach przedsięwzięciach integracja przejawia się w trzech aspektach: podmiotowym, terytorialnym, funkcjonalnym, co obrazuje poniższy diagram:

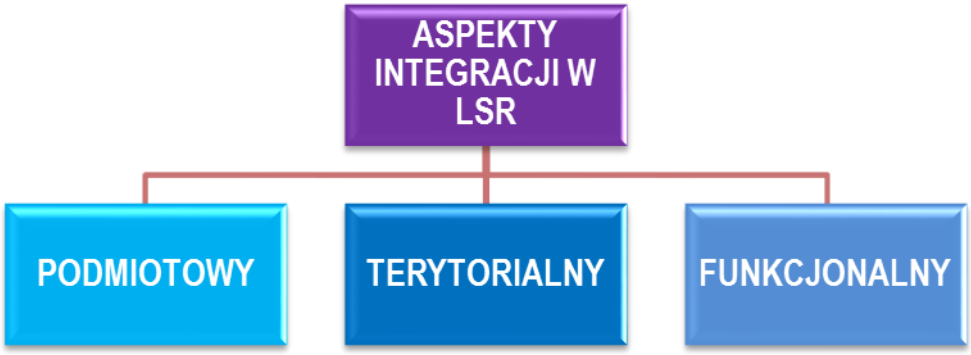

Diagram 6: *Aspekty integracji w LSR, opracowanie własne*

Integracja w ujęciu podmiotowym pozostaje uwzględniona w kontekście wewnątrzsektorowym oraz w kontekście międzysektorowym. Realizacja założonych w LSR przedsięwzięć jest uwarunkowana zintegrowaniem oraz aktywnym włączeniem się podmiotów reprezentujących różne miejscowości i różne sektory. Część przedsięwzięć związana jest z koordynowaniem działań tych podmiotów, tworzeniem wspólnych projektów, prowadzeniem wspólnej i ujednoliconej polityki informacyjnej, która oparta jest na danych przekazywanych przez różne podmioty lokalne. Integracja podmiotów przyczynia się do dodania potencjałów podmiotom lub uzupełnienia potencjału, a w konsekwencji do zwiększenia możliwości realizacji projektów wdrażających LSR. Kolejnym istotnym elementem LSR jest integracja terytorialna. Określając przedsięwzięcia do realizacji, kierowano się przede wszystkim faktem, że stanowią one odpowiedź na problemy zdiagnozowane na całym obszarze realizacji LSR. Dzięki działaniom partycypacyjnym prowadzonym na szeroką skalę, było możliwe uzyskanie diagnozy od wszystkich sektorów funkcjonujących na terenie LGD. Pozwala to zakładać, że sformułowane w LSR przedsięwzięcia obejmą zasięgiem cały obszar LGD. Istotą LSR jest współzależny rozwój różnych funkcji, co przejawia się w kompleksowym przygotowaniu diagnozy oraz we współzależności sformułowanych celów. W ramach Strategii zmierza się do integrowania rozwoju w wymiarach środowiskowym, społecznym, kulturalnym, przestrzennym, gospodarczym. Sformułowanie przedsięwzięć miało na celu taką realizację jednego wymiaru, aby wpływał on na osiąganie celów w innych wymiarach.

Przykład celu szczegółowego, w ramach którego realizowane przedsięwzięcia w sposób spójny i kompleksowy, adresują zidentyfikowaną w analizie SWOT potrzebę/zagrożenie, zapewniając odpowiednią sekwencję interwencji

Cel szczegółowy 3.2: *Wzrost wykorzystania potencjału społeczno-gospodarczego środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym na obszarze „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" do 2023r.*, w **sposób spójny i kompleksowy** realizuje przedsięwzięcia, które przy użyciu **różnych metod**: rewitalizacja społeczno-gospodarcza miejscowości wiejskich, aktywizacja mieszkańców, szkolenia, doradztwo etc. odnosi się do wzrostu aktywności społecznej, gospodarczej i zawodowej. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia są związane zarówno z rewitalizacją społeczno-gospodarczą, jak i zwiększeniem aktywności społeczno-zawodowej mieszkańców, dzięki którym będzie można rozwiązać zdiagnozowane potrzeby na obszarze LGD, takie jak np.: utrudniony dostęp do rynku pracy, brak bazy lokalowej do działalności prospołecznej, niska skuteczność instytucji opieki społecznej i włączenia społecznego. Do realizacji celu szczegółowego **włączone będą różne sektory i partnerzy,** m.in.: sektor publiczny (JST), społeczny (NGO), sektor mieszkańców. **Działania podejmowane w ramach tego celu zapewniają sekwencje interwencji:**

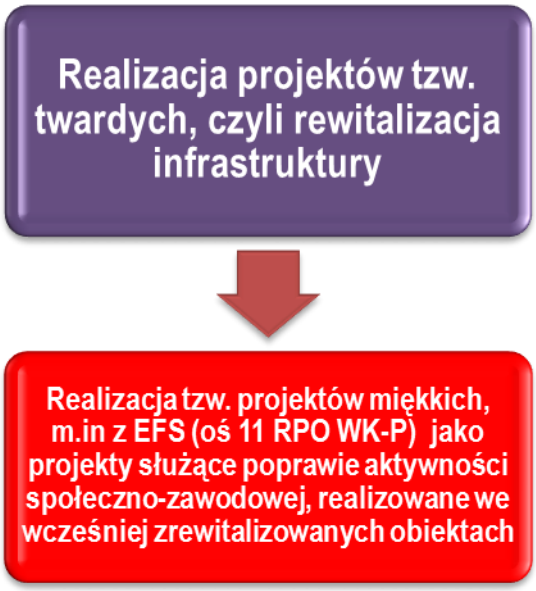

LSR integruje także 4 poniższe **branże** działalności gospodarczej:

- turystykę,
- edukację (branża szkoleniowa),
- wytwarzanie i handel energią pochodzącą ze źródeł odnawialnych
- przetwórstwo rolno-spożywcze.

Korzystne uwarunkowania przyrodniczo-kulturowe stwarzają szansę dla rozwoju branży turystycznej, która w pewnej mierze pozostaje uzależniona od zasobów naturalnych oraz produktów lokalnych, które nie były do tej pory w pełni wykorzystywane. Rozwój branży wpłynie na rozwój gospodarczy obszaru LGD. Wsparcie przedsiębiorczości w branży turystycznej oraz branży związanej z produktami lokalnymi, będzie stanowić odpowiedź na panujący obecnie trend na poznawanie i spędzanie wolnego czasu poza miastem (w tym kontekście rosnąca staje się atrakcyjność obszarów wiejskich) oraz na rosnące zapotrzebowanie na lokalne zasoby naturalne i produkty lokalne. Korzystne ukształtowanie terenu sprzyja natomiast rozwojowi działalności związanych z wytwarzaniem i handlem energią pochodzącą ze źródeł odnawialnych, która dotąd stanowiła obszar gospodarki niewykorzystany w dostatecznym stopniu.

11. Monitoring i ewaluacja

Prawidłowość wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju została zagwarantowana poprzez zaprojektowanie odpowiednich mechanizmów monitorowania i ewaluacji efektów Strategii, które wpływać będą na osiąganie zaplanowanych w niej celów. Podstawą skutecznego wdrażania przedsięwzięć służących osiąganiu celów LSR jest dysponowanie pełną wiedzą na temat postępów osiąganych w zakresie wdrażania poszczególnych etapów Strategii oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami a uzyskanymi efektami realizacji operacji wdrażanych w ramach poszczególnych przedsięwzięć i celów. Efektywnej realizacji Strategii w zakresie wypełnienia poszczególnych wskaźników w powiązaniu z określonym budżetem służyć będzie adekwatnie zaprojektowany system monitoringu i ewaluacji LSR. Monitoring i ewaluacja pomimo różnic w sferze pojęciowej w procesie zarządzania projektem, są zawsze ze sobą wzajemnie powiązane. Charakter tych powiązań należy rozpatrzyć, odwołując się do definicji pojęć podanych w *Poradniku dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020*, które są następujące:

- **monitoring** to proces systematycznego zbierania i analizowania informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym, którego celem jest uzyskanie informacji zwrotnych na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii, a także ocena zgodności realizacji operacji z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami,
- **ewaluacja** to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania bądź obiektu (programu komputerowego, programu nauczania, rozwiązania technicznego) z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia. Jednym z głównych celów ewaluacji jest ocena rzeczywistych lub spodziewanych efektów realizacji danej interwencji publicznej. Ewaluacja jest zatem próbą znalezienia

odpowiedzi na pytanie, czy nasze działania przyniosły lub przyniosą efekty. Ze względu na moment uruchomienia badania ewaluacyjnego rozróżniamy:

a. ewaluację ex-ante (przed rozpoczęciem realizacji interwencji) – celem takiego badania jest poprawa jakości planowanej do uruchomienia interwencji

b. ewaluację on-going (w trakcie wdrażania interwencji) – celem jest oszacowanie stopnia osiągnięcia zakładanych celów w świetle wcześniej przeprowadzonej ewaluacji wstępnej, zwłaszcza pod względem dostarczonych produktów i osiągniętych rezultatów oraz określenie trafności zamierzeń w stosunku do aktualnych trendów społeczno-gospodarczych

c. ewaluację ex-post (po zakończeniu realizacji interwencji) – celem jest określenie jego długotrwałych efektów, w tym wielkości zaangażowanych środków, skuteczności i efektywności pomocy

Wymagane jest, aby funkcjonowanie LGD było na bieżąco monitorowane i poddawane badaniom ewaluacyjnym w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działań. Ewaluacja będzie niezbędna do sprawnego wydatkowania środków publicznych w ramach LSR, a także do szybkiego reagowania na zmieniające się warunki otoczenia społeczno-gospodarczego na terenie LGD w formie ewentualnych działań naprawczych (np. aktualizacja zapisów kryteriów wyboru operacji, zwiększenie aktywności LGD w zakresie dwustronnych działań komunikacyjnych, aktualizacja i dostosowania terminów ogłaszania naborów). Wyniki z monitoringu i ewaluacji będą brane pod uwagę przy opracowywaniu sprawozdania z realizacji LSR składanego Zarządowi Województwa do ost. dnia lutego każdego roku realizacji LSR, który wynika z zobowiązań zapisów Umowy ramowej (par.5, ust.1, pkt 23 ppkt c).

Monitoring będzie polegał na systematycznym zbieraniu/gromadzeniu danych i opracowywaniu zbiorczych informacji w następującym zakresie:

1. Monitoring rzeczowej realizacji LSR – monitorowanie wskaźników realizacji celów LSR oraz przedsięwzięć:
   - monitoring liczby ogłoszonych konkursów
   - monitoring harmonogramu ogłaszania konkursów
   - monitoring liczby zgłoszonych wniosków w ramach wszystkich konkursów tematycznych
   - monitoring liczby zgłoszonych wniosków w konkursach dotyczących utworzenia miejsc pracy
   - monitoring liczby zgłoszonych wniosków w konkursach dotyczących wsparcia grup defaworyzowanych
   - monitoring zainteresowania społeczeństwa ogłaszanymi konkursami
   - monitoring liczby wniosków wybranych do dofinansowania przez Radę LGD
   - monitoring liczby podpisanych umów o dofinansowanie
   - monitoring stopnia realizacji operacji, w tym stopień wypełnienia postulowanych wskaźników produktu i rezultatu
2. Monitoring wydatkowania środków na poszczególne operacje i działania własne:
   - monitoring wysokości podpisanych umów o dofinansowanie/umów o przyznanie pomocy/umów na udzielone granty
   - monitoring stopnia rozliczenia operacji przez beneficjentów
   - monitoring ostatecznej wartości dofinansowania rozliczonych projektów
3. Monitoring w zakresie funkcjonowania LGD, podjętych działań animacyjnych/aktywizacyjnych, wypełnienia planu komunikacji ze społecznością obszaru objętego LSR:
   - monitoring zainteresowania stroną internetową LGD
   - monitoring podjętych działań komunikacyjnych LGD, w tym stopień wypełnienia założonych wskaźników w Planie komunikacji
   - monitoring udzielonego doradztwa przez pracowników Biura LGD w zakresie pomocy przy wypełnianiu wniosku o dofinansowanie oraz wniosków o płatność
   - monitoring zainteresowania społeczeństwa działaniami szkoleniowymi
   - monitoring kontaktów z petentami: spotkania bezpośrednie, telefon, korespondencja e-mail lub tradycyjna,
   - monitoring zorganizowanych i/lub odbytych szkoleń dla Zarządu LGD, pracowników Biura LGD, członków Rady LGD
   - monitoring posiedzeń Zarządu, WZC
   - monitoring stopnia wydatkowania kosztów związanych z funkcjonowaniem LGD oraz podjętymi działaniami animacyjnymi

Monitoring, czyli bieżące i systematyczne zbieranie danych i informacji, będzie realizowany w ramach oceny własnej przez pracowników Biura LGD. W załączniku nr 2 do LSR przedstawiono pełen zakres i procedury dokonywania monitoringu.

Ewaluacja jest niezbędna, oprócz bieżącego monitoringu, jako analiza i ocena podejmowanych działań. Ocena powinna umożliwić w jak największym stopniu określenie, czy LSR jest wdrażana prawidłowo oraz czy sposób funkcjonowania LGD przebiega w sposób gwarantujący wypełnienie wszystkich nałożonych na nie zadań i zobowiązań, wynikających przede wszystkim z zapisów umowy ramowej. Ewaluacja ma na celu wskazanie ewentualnych problemów i być podstawą do wypracowania działań/rozwiązań naprawczych. Ewaluacja jest dokonywana przy uwzględnieniu odpowiednich kryteriów i standardów: trafności/adekwatności, efektywności/wydajności, skuteczności, użyteczności i trwałości.

LGD przyjęło następujące elementy, które będą podlegały ocenie ewaluacyjnej:

1. Ocena wdrażania LSR w zakresie rzeczowym i finansowym
   - Stopień realizacji wskaźników produktu (każdy badany osobno)
   - Stopień realizacji wskaźników produktu w ramach finansowania ze środków RPO (każdy badany osobno)
   - Stopień wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na wsparcie realizacji operacji w ramach LSR
   - Stopień wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na wsparcie realizacji operacji dedykowanych w LSR grupom defaworyzowanym
   - Stopień wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na utworzenie miejsc pracy
   - Stopień realizacji celów i wskaźników rezultatu
   - Stopień realizacji operacji z zakresu projektu współpracy
   - Stopień realizacji projektów grantowych
   - Stopień wykorzystania budżetu LSR
   - Jakość i efektywność stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur
   - Powszechność i znajomość dokumentu LSR na obszarze LGD
   - Zgodność harmonogramu ogłaszania konkursów
   - Stopień zainteresowania poszczególnymi konkursami tematycznymi
   - Zgodność liczby wdrożonych operacji charakteryzujących się innowacyjnością
   - Zgodność liczby wdrożonych operacji charakteryzujących się zintegrowaniem
2. Ocena funkcjonowania LGD
   - Efektywność pracy Biura LGD
   - Ocena pracowników Biura LGD
   - Jakość udzielonego doradztwa ze strony pracowników Biura LGD
   - Odsetek wniosków objętych doradztwem w stosunku do ogólnej liczby złożonych wniosków w ramach ogłoszonych konkursów
   - Odsetek wniosków objętych doradztwem w stosunku do liczby wniosków, które uzyskały wsparcie
   - Efektywność pracy Rady LGD
   - Ocena przebiegu konkursów ogłaszanych przez LGD
   - Ocena sposobu przepływu informacji
   - Efektywność promocji i działań komunikacyjnych LGD
   - Efektywność współpracy między regionalnej z innymi LGD

Działania ewaluacyjne zostaną zrealizowane samodzielnie przez Biuro LGD przy uwzględnieniu opinii społeczności lokalnej. LGD zamierza ponadto współpracować z niezależnymi ekspertami (ocena zewnętrzna) w zakresie wypracowania ewentualnych działań naprawczych.

Harmonogram działań ewaluacyjnych przedstawiono w poniższej tabeli:

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ewaluacja on-going – czas pomiaru	IV kw.	IV kw.	IV kw.	IV kw.	IV kw.	IV kw.		
Ewaluacja on-going -okres pomiaru	III kw. 2016 – IV kw. 2017	I kw. 2018 – IV kw. 2018	I kw. 2019 – IV kw. 2019	I kw. 2020 – IV kw. 2020	I kw. 2021 – IV kw. 2021	I kw. 2022 – IV kw. 2022		
Sprawozdanie z realizacji LSR składane do Zarządu Województwa	do ost. dnia lutego 2017	do ost. dnia lutego 2018	do ost. dnia lutego 2019	do ost. dnia lutego 2020	do ost. dnia lutego 2021	do ost. dnia lutego 2022	do ost. dnia lutego 2023	do ost. dnia lutego 2024
Ewaluacja ex-post							IV kw.	

– czas pomiaru								
Ewaluacja ex-post – okres pomiaru							III kw. 2016 – IV kw. 2023	

Tabela 37: Harmonogram działań ewaluacyjnych, opracowanie własne.

Analiza ewaluacyjna będzie uwzględniała wnioski i opinie pozyskane od społeczności lokalnej podczas realizacji planu komunikacji Zarząd jest organem odpowiedzialnym za wdrożenie celów LSR i nadzoruje proces monitoringu i ewaluacji. Powołuje on zespół roboczy ds. aktualizacji LSR spośród członków Zarządu, pracowników Biura LGD oraz członków Rady. LGD przyjęło następujące **sposoby i warunki zmiany/aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju** m.in. w zakresie kryteriów wyboru operacji, ogłaszania konkursów tematycznych, zmian w budżecie):

1. Bieżące działania monitoringowe realizowane głównie przez badania ankietowe. Zarząd (poprzez pracowników Biura) przygotowuje raport z monitoringu i co najmniej raz na 12 miesięcy przekazuje do publicznej wiadomości ~~członków LGD~~ projekt wraz z rekomendacją aktualizacji/zmian i ich zakresem jeśli taka potrzeba wystąpi. Każda zmiana będzie konsultowana z lokalną społecznością, poprzez:

a) zamieszczenie propozycji zmian na stronie internetowej biura LGD

b) w terminie 5 dni od dnia opublikowania informacji wszystkie zainteresowane osobą będą mogły zgłosić swoje uwagi i sugestie do proponowanych zmian za pośrednictwem poczty elektronicznej bądź osobiście w biurze LGD. Zgłoszone uwagi do kryteriów zostaną przeanalizowane pod kątem przyjęcia lub odrzucenia wraz z uzasadnieniem.

Projekt modyfikacji LSR zgłaszany jest równolegle do SW. W przypadku uzyskania zgody SW, głosowanie nad rekomendowanymi zmianami odbywa się na najbliższym posiedzeniu Zarządu lub walnym zgromadzeniu członków, nie później niż w ciągu 1 miesiąca od uzyskania zgody od SW. Do publicznej wiadomości podaje się .projekt zmian, następnie treść zaktualizowanego dokumentu.

2. **Inicjatywa zmian/aktualizacji -** z wnioskiem do Biura LGD o zmianę zapisów w LSR wraz z uzasadnieniem może wystąpić:
   - Komisja Rewizyjna LGD;
   - Członkowie Zarządu (z własnej inicjatywy);
   - Członkowie LGD;
   - pracownicy Biura LGD w wyniku zebranych opinii i sugestii lokalnego społeczeństwa podczas zaplanowanych działań komunikacyjnych
   - Inne podmioty, w tym potencjalni wnioskodawcy z obszaru LSR.

Zespół roboczy ds. aktualizacji LSR dokonuje analizy zebranych informacji oraz wprowadza niezbędne zmiany w dokumencie LSR, jej załącznikach. Na tym etapie zakłada się również ewentualną pomoc podmiotu zewnętrznego - wykonawcy działań ewaluacyjnych. Zmiany będą konsultowane ze społecznością poprzez:

a) zamieszczenie propozycji zmian na stronie internetowej biura LGD wraz z formularzem karty uwag

b) w terminie 5 dni od dnia opublikowania informacji wszystkie zainteresowane osobą będą mogły zgłosić swoje uwagi i sugestie do proponowanych zmian za pośrednictwem poczty elektronicznej bądź osobiście w biurze LGD. Zgłoszone uwagi do kryteriów zostaną przeanalizowane pod kątem przyjęcia lub odrzucenia wraz z uzasadnieniem.

Projekt modyfikacji LSR zgłaszany jest do SW. W przypadku uzyskania zgody SW, głosowanie nad rekomendowanymi zmianami odbywa się na najbliższym posiedzeniu Zarządu lub walnym zgromadzeniu członków, nie później niż w ciągu 1 miesiąca od uzyskania zgody od SW.Do publicznej wiadomości podaje się projekt zmian, następnie treść zaktualizowanej strategii.

3. **Coroczne działania ewaluacyjne.** Jeżeli w wyniku standardowych działań ewaluacyjnych zdiagnozowane zostaną obszary problemowe w zakresie stopnia realizacji celów i wskaźników, w zakresie stopnia wykorzystania budżetu LSR, problemy w funkcjonowaniu LGD lub we wdrażaniu działań animacyjnych i wymagane będzie wypracowanie działań naprawczych. Procedura wszczęcia zmian w tym zakresie j.w. Szczegółowy opis procedury aktualizacji LSR został przedstawiony w Załączniku nr 1 do Lokalnej Strategii Rozwoju.

Ewaluacja i monitoring Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2023 będą dokonywane zgodnie z:

1. Wytyczną nr 5/3/2017 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 lub
2. kolejną wytyczną regulującą kwestie ewaluacji i monitoringu LSR.

12. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Na etapie tworzenia zapisów Lokalnej Strategii Rozwoju poddano analizie jej zapisy pod kątem spełniania kryteriów kwalifikujących do przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

W tym celu Zarząd LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ wystąpił z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy (wniosek z dnia 8 września 2015 r.). **RDOŚ** pismem nr WOO.410.435.2015.AG z dnia 25 września 2015r. **uzgodnił odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Lokalnej Strategii Rozwoju** obejmującej tereny gmin wiejskich: Brzuze, Rogowo, Rypin, Skrwilno, Wąpielsk oraz gminy Miasto Rypin. W uzasadnieniu organ wskazał, że LSR będzie stanowić instrument realizacji założeń "Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020" i z punktu widzenia ochrony środowiska stanowi jej niewielką modyfikację. Zarówno dla "Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020" jak i "Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020" przeprowadzono już postępowania SOOŚ w trybie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Tym samym RDOŚ nie widzi uzasadnienia dla powielana procedury oceny, mając na względzie w szczególności stopień ogólności informacji zawartych w projekcie LSR.

RDOŚ w wydanym uzgodnieniu jednakże upomniał się o poszanowanie elementów przyrodniczych obszaru przy wyborze projektów w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. **RDOŚ rekomendował uwzględnienie aspektów przyrodniczych przy opracowywaniu kryteriów wyboru**, w tym przede wszystkim: ochrony cennych przyrodniczo siedlisk, obszarów oraz gatunków chronionych i ich siedlisk, terenów charakteryzujących się lokalnie większą różnorodnością biologiczną, obszarów pełniących ważne funkcje ekologiczne, zadrzewienia, w tym przydrożnych rosnących w szpalerach.

Zarząd „Stowarzyszenia LGD Gmin Dobrzyńskich Region Północ" wystąpił ponadto z wnioskiem do Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Bydgoszczy (wniosek z dnia 8 września 2015 r.). **PPIS** pismem nr NNZ.9022.3.543.2015 z dnia 5 października 2015 r. również **uzgodnił możliwość odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Lokalnej Strategii Rozwoju** obejmującej tereny gmin wiejskich: Brzuze, Rogowo, Rypin, Skrwilno, Wąpielsk oraz gminy Miasto Rypin. Podając w uzasadnieniu iż analizowany dokument LSR dotyczy wyłącznie niewielkich modyfikacji przyjętego już dokumentu "Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020" oraz nie wyznacza ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

13. Wykaz wykorzystanej literatury

1. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989r. Prawo o stowarzyszeniach
2. Ustawa z dnia 20.02.2015 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW w ramach PROW na lata 2014-2020
3. Ustawy z dnia 20.02.2015 o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności
4. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020
5. Prognoza oddziaływań na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
6. Zasady realizacji instrumentu Rozwój lokalny kierowany przez społeczność w Polsce
7. Zasady finansowania „Wsparcia przygotowawczego" i „Wsparcia na rzecz kosztów bieżących a aktywizacji" oraz ustalania alokacji środków na lokalną strategie rozwoju w ramach działania LEADER objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
8. Wytyczne dla podmiotów lokalnych dotyczące rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność
9. Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania Lokalnych Strategii Rozwoju na lata 2014-2020
10. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020

11. Zasięg terytorialny Obszarów Rozwoju Społeczno-Gospodarczego stanowiących integralną część polityki terytorialnej w Województwie Kujawsko-Pomorskim w latach 2014-2020
12. www.stat.gov.pl

14. Załączniki do LSR

Załącznik nr 1 Procedura aktualizacji LSR
Załącznik nr 2 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu
Załącznik nr 3 Plan działania
Załącznik nr 4 Budżet
Załącznik nr 5 Plan komunikacji